

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

JEAN PAUL SARTRE'DA ÖZGÜRLÜK BİLİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERAP BOZ
1441012008

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HÜSEYİN GAZİ TOPDEMİR

MAYIS, 2019
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

JEAN PAUL SARTRE'DA ÖZGÜRLÜK BİLİNCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SERAP BOZ

1441012008

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HÜSEYİN GAZİ TOPDEMİR

MAYIS, 2019

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

JEAN PAUL SARTRE'DA ÖZGÜRLÜK BİLİNCİ

SERAP BOZ

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Tezli Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 09.07.2019

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 24.06.2019

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Tuncay SAYGIN

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

MAYIS, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 15/5/2019 tarih ve 2019/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Felsefe Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Sarp Za'nın "Jean Paul Sartre'in 'Çöküş' kitabı" adlı tezini incelemiş ve aday 14/06/2019 tarihinde saat 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır. Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 15 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine ay baba ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR

Hüseyin Gazi Topdemir

Prof. Dr. Ali Emrah Güneşin
Üye
Ali Emrah Güneşin

Tunay Şişgin
Üye
Doç. Dr. Tunay Şişgin

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “JEAN PAUL SARTRE’DA ÖZGÜRLÜK BİLİNCİ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/07/2019

SERAP BOZ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : BOZ

Adı : SERAP

Referans No: 10265679

TEZİN ADI

Türkçe : JEAN PAUL SARTRE'DA ÖZGÜRLÜK BİLİNCİ

Y. Dil : THE CONSCIOUSNESS OF FREEDOM IN JEAN PAUL SARTRE'S PHILOSOPHY

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :

Fakülte :

Enstitü :

Diğer Kuruluşlar:

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : TOPDEMİR, HÜSEYİN GAZİ

Unvanı : PROF. DR.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 127

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. SARTRE'DA ÖZGÜRLÜK
2. VAROLUŞÇULUĞUN TARİHÇESİ
3. FARKLI VAROLUŞ FELSEFELERİ

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Varlık
2. Birey
3. Bilinç
4. Varoluş-Öz
5. Özgürlük

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER

1. Being
2. Individual
3. Consciousness
4. Existence-Self
5. Freedom

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih 09/07/2019

JEAN PAUL SARTRE'DA ÖZGÜRLÜK BİLİNCİ

ÖZET

20. yüzyılda ortaya çıkan ve etkileri kesintili veya kesintisiz olarak bugüne kadar devam eden Varoluşçuluk akımı ile felsefe dünyasına birçok düşünür katılmıştır. Bu akım, insanın değeri, eylemleri, özgürlüğü, yaşadığı ortamı ve birbirleri ile ilişkileri gibi insana özgü konuları önemsemekte ve insan için, birey için en önemli değer, özgürlük olduğunu belirtmektedir. Felsefenin temel problemlerinden biri olan özgürlük konusunu detaylı olarak ele almaya gayret ettiğim bu çalışmamda, problemi söz konusu akımın önemli düşünürlerinden biri olan Jean Paul Sartre'ın yapıtları üzerinde incelemeyi amaçladım. Varoluşçuluğun ortaya çıkışı ve çıkışını sağlayan toplumsal ve siyasal nedenler ile bu akımın diğer temsilcilerinin görüşlerine değinmek de çalışmamın diğer temalarını oluşturmaktadır. Çalışmamda Sartre'ın varoluşçuluk anlayışı esas olmak üzere birçok konudaki görüşlerini hemen bütün eserlerine göndermelerde bulunarak ele almaya çalıştım. Hedeflerimden biri de Sartre'ın felsefesinde ortaya koyduğu hem yaşadığı yüzyılın hem de günümüzün sorunlarına ışık tutan görüşlerini kapsayacak bir çalışma gerçekleştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Varlık, Birey, Bilinç, Varoluş-Öz, Özgürlük.

THE CONSCIOUSNESS OF FREEDOM IN JEAN PAUL SARTRE'S PHILOSOPHY

ABSTRACT

In the twentieth century, many thinkers have joined the world of philosophy with the movement of existentialism whose effects continue until today. This movement states the human values and actions, the relation between the environment and human, the importance of human beings, and the most important value for the individual which is freedom. In this study, I tried to elaborate on the subject of freedom as one of the most fundamental and controversial topic in philosophy; I focused on studying the work of Jean Paul Sartre who is considered as one of the important thinkers of this movement. The other themes of my work are to mention the social and political reasons that enabled the emergence of existentialism and the views of other representatives of this movement. In my research; I tried to study Sartre's understanding of existentialism in almost all of his work. One of my goals was to carry out a study about Sartre's philosophy to provide solutions for the nowadays problems and the ones that the century has gone through.

Key Words: Being, Individual, Consciousness, Existence-Self, Freedom.

ÖN SÖZ

Jean Paul Sartre'ın felsefesinin ana eksenini oluşturan ve onun hem bir filozof hem de bir aktivist olarak tanınmasını sağlayan özgürlük üzerine geliştirdiği tezlerini incelemeyi amaçlayan *Jean Paul Sartre'da Özgürlük Bilinci* başlıklı çalışmamda, esas olarak filozofun Türkçeye çevrilmiş bütün eserlerini temel alan bir araştırmayı esas aldım. Öncelikle büyüklüğü hakkında ve düşüncelerini sergilerken edebiyatın bütün imkânlarını kullanmış olmasından dolayı kazandığı ününe layık olacak şekilde edebi eserlerini öncelikli olarak incelemeyi hedefledim. Sıklıkla vurguladığı için bireyin özgürlüğü sorunsalını yine Sartre'ın belirlediği biçimde bilinç ve özgürlük arasındaki bağlantıyı esas alarak kurmaya çalıştım. Özellikle onun insanı özgür olarak değil de, özgürlüğe mahkûm olan bir varlık olarak tanımlamasını özgürlük ve eylem ilişkisi bağlamında nasıl temellendirdiğini belirlemeye çalıştım.

Bu hedeflerimi gerçekleştirebilmek için *Jean Paul Sartre'da Özgürlük Bilinci* başlıklı tezimi, Jean Paul Sartre'ın Hayatı ve Eserleri, Varoluşçuluk Üzerine ve Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk olmak üzere üç bölüm olarak düzenledim.

Jean Paul Sartre'ın Hayatı ve Eserleri başlıklı birinci bölümde ünlü filozofun hayatına, eserlerine değindim ve bu eserlerini tek tek analiz ederek onları açıklamaya çalıştım.

Varoluşçuluk Üzerine başlıklı ikinci bölümde ise Varoluşçuluk akımının ortaya çıkmasını sağlayan tarihsel ve toplumsal sebepleri açıkladım. Sanayileşmenin, bilim alanında yaşanan gelişmelerin, Varoluşçuluk akımı üzerindeki etkisine değindim. Ayrıca Varoluşçuluk akımının ortaya çıkışını ve bu akımı temsil eden önemli filozofları da ele aldım.

Jean Paul Sartre ve Varoluşçuluk başlıklı üçüncü bölümde ise bilincin özgürlükle olan ilişkisine açıklık getirmiş bulunmaktayız.

Jean Paul Sartre'da Özgürlük Bilinci başlıklı tezimin Türk düşünce dünyasına küçük de olsa katkı yapacağı umuduyla.

Serap BOZ

09/05/2019

Muğla

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. JEAN PAUL SARTRE'IN HAYATI VE ESERLERİ	3
1.1. Sartre'ın Hayatı	3
1.2. Sartre'ın Eserleri	6
1.1.1. Varlık ve Hiçlik	7
1.1.2. Akıl Çağı	10
1.1.3. Yaşanmayan Zaman	12
1.1.4. Yıkılış	14
1.1.5. Aydınlar Üzerine	15
1.1.6. Bulantı	17
1.1.7. Çark	19
1.1.8. Denemeler	20
1.1.9. Duvar	23
1.1.10. Edebiyat Nedir?	25
1.1.11. Egonun Aşkınılığı	27
1.1.12. Estetik Üzerine Denemeler	30
1.1.13. Gizli Oturum	32
1.1.14. İş İşten Geçti	33
1.1.15. Kirli Eller	34
1.1.16. Sözcükler	35
1.1.17. Yazınsal Denemeler	36
1.1.18. Yöntem Araştırmaları	39
İKİNCİ BÖLÜM	44
1. Varoluşçuluk Üzerine	44
1.1. Varoluşçuluğu Hazırlayan Toplumsal ve Tarihsel Gelişmeler	45
1.1.1. Sanayileşme ve Endüstrileşme	45
1.1.2. Bilimlerdeki Gelişmeler	51

1.1.3. Bireyin Yok Oluşu ve Kitleleşme	54
1.2. Varoluşçuluk Akımının Ortaya Çıkışı	59
1.3. Varoluşçuluk Akımının Temsilcileri	66
1.3.1. Tanrı Taniyan Varoluşçular	66
1.3.2. Tanrıtanımayan Varoluşçular	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	82
1. JEAN PAUL SARTRE VE VAROLUŞÇULUK.....	82
1.1. Sartre'ın Varoluşçuluk Anlayışı.....	82
1.2. Varlık Sınıflandırması	88
1.2.1. Kendinde Varlık.....	88
1.2.2. Kendisi için Varlık	91
1.2.3. Başkası İçin Varlık.....	94
1.3. Varoluş Özden Önce Gelir	97
1.4. İnsan Özgür müdür? Yoksa Özgürlük müdür?.....	103
e) Özgürlük ve Bilinç İlişkisi.....	116
Sonu ç.....	121
Kaynakça	124

GİRİŞ

Özgürlük kavramı, hem felsefe tarihi açısından hem de Varoluşçuluk akımı açısından önemli bir yere sahiptir. Özgürlük sorunu yüzyıllar boyunca tartışılmış, birçok filozof da bu konu ile ilgili fikrini dile getirmiştir. Bunların başında, felsefe ve varoluşçuluk açısından önemli bir yere sahip olan Jean Paul Sartre'da yer almaktadır. Özgürlük sorunu neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir sorundur ve bireyin özgür olması gerektiği düşüncesi hep önemsenmiştir. Varoluşçuluk akımı, 19. Yüzyılda ortaya çıkmış bir felsefe akımıdır. Bireyin dünya ile ilişkisi, bireyin özgürlüğü, seçim yapabilme özgürlüğü, toplum içindeki eşitliği, gibi sorunlar ile ilgilenmektedir. Varoluşçuluğun ortaya çıkmasını sağlayan toplumsal, siyasal ve tarihsel sebepler bulunmaktadır. Bunların başında, sanayileşmenin artması ile bireyin toplum içinde bulunduğu konumu ve yine toplum içinde yabancılaşmasıdır. Varoluşçuluk akımı, bireyin daha ön planda olmasını isteyen bir felsefe akımıdır. Sanayileşmenin artması, makinelerin yoğunlaşması insan gücüne olan ihtiyacı azaltmıştır. Bu durum da insanların daha fazla birbirinden uzaklaşmasına, birbirlerine karşı, hatta kendisine karşı bile yabancılaşmasına sebep olmaktadır.

Varoluşçuluk akımını en fazla etkileyen sebeplerden birisi sanayileşme ve makinelerin yaygınlaşması olmuştur. Sanayi Devrimi ile teknolojinin hızla ilerlemesi sonucunda bireye olan ihtiyaç yok olmaya başlamıştır. Bu durum ise insanlar üzerinde hem toplumsal hem de psikolojik etkilere yol açmıştır. Bireyin toplum içinde yabancılaşması, bireye olan ihtiyacın azalması, bireyin özgürlüğünü zedelemeye başlamıştır. Toplumda gelişen bu olumsuz durumlar sonucunda ekonomik sorunlar da oluşmuş ve bu sorunlardan en çok işçi sınıfı etkilenmiştir. Yaşanan savaşlar sonucunda hem ekonomi hem de siyaset zor duruma düşmüştür. Fakat bu durumdan en çok ezilen halk ve işçi sınıfı etkilenmiştir. Savaş insanlar üzerinde bir yıkıma neden olmuş ve halk, hem maddi hem manevi açıdan zor duruma düşmüştür. Varoluşçuluk akımının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan da bu olumsuz koşullar olmuştur. O dönemlerde yaşanan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları da varoluşçuluğun ortaya çıkmasına yol açan diğer etmenlerdir. Bu savaşların insan üzerinde yarattığı bunalımlar, mutsuzluklar, halkın yaşadığı zor süreç bu akımın

ortaya çıkmasına sebep olmuştur. O dönemde yaşayan felsefeciler halkın varoluşu ve onların yaşadığı başlıca sorunlarına eğilmişler ve Varoluşçuluk akımının gelişmesini sağlamışlardır

Aynı dönemlerde etkinlik gösteren diğer akımlara tepki olarak da kendini ortaya koyan varoluşçuluk akımı, insan ile ilgili durumlara daha sahici yaklaşım sergilemesiyle dikkat çekmiştir. İnsanı merkeze alan bir akım olan varoluşçuluk, diğer felsefi yaklaşımlarda gözlemlenen biçimiyle zaman içerisinde kendi anlayışını değişime uğratmış ve bunun sonucu olarak teist ve ateist kabul üzerinde düşüncelerini ileri süren filozoflar ortaya çıkmıştır.

Kendine özgü farklılıklarına rağmen, “varlık nedir” sorusu bütün varoluşçu filozofların temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu soruya yaklaşım biçimlerini aynı zamanda yukarıda vurgulandığı üzere, teist veya ateist olmaları bağlamında değerlendirdikleri açıktır. Teist grupta yer alan filozoflar Tanrı ve insan arasında bir bağlantı olduğunu düşünürler. Ateist grupta yer alanlara göre Tanrı olmadığı için insan bu dünya üzerine bırakılmıştır; deneyimleri ve aklı ile kendi özünü kendisi oluşturur. Zaten insan bir şeye inanmak istediği için Tanrı söz konusudur. Üçüncü bölüm ise aynı zamanda tezin ana konusunu oluşturan Sartre’a ayrılmıştır ve onun varlık sınıflandırması başta olmak üzere, varoluş özden önce gelir, özgürlük ve bilinç ilişkisi konuları ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. JEAN PAUL SARTRE'IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Sartre'ın Hayatı

Varoluşçu felsefenin önemli temsilcilerinden biri olan Jean Paul Sartre, 21 Haziran 1905 yılında Paris'te doğdu. Ailesinin tek çocuğu olan Sartre, küçük yaşta babasını kaybetti (Esenyel, 2015, s. 224) ve çocukluğunu büyük babasının yanında geçirdi. Gençlik yıllarına karşılık gelen 1930'lu yıllar Sartre'ın yaşamının en az bilinen ve çalkantılı dönemidir. Bu dönemden başlayarak bir dünya görüşü geliştirdiği anlaşılan Sartre, düşüncelerini serimlediği felsefe ve edebiyat alanına ilişkin birçok yapıtı kaleme aldı. Yapıtları incelendiğinde dünya görüşüne koşut bir biçimde almaşık bir toplum oluşturmayı hedeflediği anlaşılan Sartre, herhangi bir uzlaşmaya ve kurumsal yapıya bağlı kalmadan bir sosyal dönüşümün gerçekleştirilebileceğini savundu (Kayra, 2006, s. 30-31). İkinci Dünya Savaşı'nın sarsıntılarını henüz üstünden atamamış, yeni çıkış yolları aramış ama sağlam ve güvenli çıkış yolları bulamamış olan Sartre, bunalmasına, sıkılmasına, açmazlarda oyalanmasına karşın, hala mağrur ve hala özgürlükçü olan Avrupa'nın bu gün de önemli filozofudur (Sarıalioğlu, 2013, s. 143). İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadıklarını, duygularını ve savaşa ilgili düşüncelerini en iyi *Özgürlük Yolları* adlı kitap serisinde anlatmıştır.

1929 yılında tanıştığı Simone de Beauvoir'e ile yaşam boyu sürecek (Kayra, 2006, 33) bir ilişkiye başlayan Jean Paul Sartre, felsefenin hiçbir zaman gerçek dünya ile savaşamayacağı düşüncesine bağlanmışken, yakın arkadaşı Aron'un, Husserl'in fenomenoloji felsefesinin hayata dokunan bir felsefe olduğunu belirtmesi, Sartre'ın düşünce dünyasında gerçek bir yenilenmeye yol açtı (Kayra, 2006, s. 3). 1929-1931 yılları arasında askerlik hizmetini tamamlayan Sartre, Berlin Fransız Kültür Merkezi'nde çalıştığı sırada Husserl'in fenomenoloji felsefesini daha yakından öğrenme fırsatını elde etti ve fenomenolojik bir ontoloji denemesi olan, *Varlık ve Hiçlik* adlı yapıtının temel fikirlerini oluşturmaya başladı. 1940 yılında Almanya'da tutsak edilmesi Sartre'ın politik duyarlılık oluşturmada etkili oldu. 1941 yılında Paris'e döndü ve Lycée Condorcet'de felsefe öğretmenliğine başladı (Esenyel, 2015, s. 224).

Sartre 1938'de bir romanla, *Bulantı* (La Nausée) ile başarıya ulaşır. Sonra, 11 yılın

ardında Simone, çağdaşlarının bilincinde gerçek bir devrimi ateşleyecek olan ikinci cinsi yayımlar; Mandarinler'le (Les Mandarins) 1954'te Goncourt ödülünü kazanır ve Sartre da on iki yıl sonra Nobel ödülünü reddeder. Oysa onların ünü, onların yaşam biçimleriyle olduğu kadar yazma yetenekleriyle de ilgilidir; çünkü onlar yazmakla yetinmeyip, birlikte savaşırlar, birlikte bir ülkeye bağlanırlar (Sarıalioğlu, 2013, s. 38).

Sartre, Merleau-Ponty ile birlikte kurduğu *Les Temps Modernes* (Modern Zamanlar) dergisinin ilk sayısını 1945 yılında yayımladı. 1950'den itibaren Marksizm'in etkisinde kalan Sartre 1964 yılında layık görüldüğü Nobel Edebiyat ödülünü almayı reddetti. Bu dönemde sıkça siyasi çıkışlarda bulunan Sartre'in (Esenyel, 2015, 225) politik duruşunda ve bütün yaşamına damgasını vuran kendini kabul ettirme kavgasında çocukluk yıllarındaki yalnızlığın etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda Walter Biemel şunları yazmaktadır: "Sartre'in babasını yitirmesi ve büyük babasının evinde bir bakıma yabancı bir aile içinde büyümesi, kendini kabul ettirme kavgasının temel itkisini oluşturmuştur. Genelde çocuklar anne baba sevgisine sığınır, sevgiyi doğal bir hak, olağan bir armağan gibi hazır bulurlar: hatta dünya, onlara kapısını bu koruyucu duygu aracılığıyla açar. Oysa Sartre böyle bir sevgiyi, böyle bir durumu hiç tanımamıştır. Sartre her ne kadar büyük anne ve büyük babasınca dostça karşılanmış, kendisine kucak açılmışsa da gene de olağan koşullarda büyüyen çocuklardan farklı bir durumda kalmıştır. Sartre kendine duyarlı ve dostça davranılan ama aslında aileden olmayan, yalnızca katlanılan bir yabancı, bir konuk olduğu duygusundan hiçbir zaman kurtulamamıştır" (Biemel, 1984, s. 9).

Yukarıda belirtildiği üzere politika, felsefe ve edebiyat alanlarında etkin olma arzusunu belirgin bir biçimde gözlemlediğimiz Sartre, ilerleyen zaman içerisinde daha çok felsefi ve edebi yapıtlarıyla etkin olmayı yeğledi. 1936'dan başlayarak 1940 yılına kadar *Ben ya da Kendi, İmgelem, Bulantı, Bir Duygular Kuramı İçin Taslak ve Duvar* adlı çalışmalarını yayımladı. Daha sonra *İmgelemin Ruhbilimsel Görünüşü Bilimi, Varlık ve Hiçlik, Sinekler, Gizli Oturum, Özgürlük Yolları* adlı çalışmalarını kaleme alan ve yazmanın olağanüstü etkileyciliğini keşfeden Sartre, *Diyalektik Aklın Eleştirisi* adlı çalışmasıyla etkinliğini kanıtladı. Yazmanın yarattığı etkinin gücünü keşfeden Sartre'ı Alman işgali dahi yazmaktan alıkoyamadığı gibi aksine bu işgal dönemini özgür olduğu bir dönem olarak adlandırmasına şaşırılmamak

gerekir. Bu konuda şunları belirtir: “Hiçbir zaman Alman işgali altında olduğumuzdan daha özgür değildik. Tüm haklarımızı yitirmiştik; hele en başta konuşma hakkımızı, bize her gün sövüp sayıyorlar, bizse susmak zorunda kalıyorduk, kitleler halinde oradan oraya sürüklüyorlardı bizi, işçi olarak, Yahudi olarak, siyasi tutuklu olarak; her yerde-duvarlarda, gazetelerde, beyaz perde de, baskıcıların bizi kendi kendimize taktırmaya çalıştıkları bu iğrenç ve ruhsuz yüzü buluyorduk. Tüm bu nedenlerle de özgürdük. Nazi zehri düşüncelerimize değin sızdığından, her yerinde düşünce bir istilaydı: mutlak güce sahip polis bizi susmaya zorladığından, her sözcük değer kazanıyordu, tıpkı bir ilke açıklaması gibi; izlendiğimizden, her hareketimiz (jestimiz) güdümlü bir hareketin ağırlığını taşıyordu” (Biemel, 1984, s. 18). Aynı konuyu hayat arkadaşı Beauvoir ise şu şekilde betimlemektedir: “Sartre yazmak için yaşıyordu. O her şeyin hesabını vermekle ve zorunluluğa öncelik tanıyarak her şeyi yeniden yaratmakla yükümlüydü” ve Beauvoir sözlerini şöyle sürdürmektedir: “İnsan yeniden yaratılmalıydı ve buluş bir bölümüyle bizim eserimiz olacaktı. Bu konudaki katkılarımızı hemen hemen kitaplar aracılığıyla gerçekleştirecektik” (Biemel, 1984, s. 7-8). Şu halde Sartre için yazmak özgürlük, özgürlük de yazmak demek! Bu anlamda değerlendirildiğinde yazmak ya da yazabilmek aynı zamanda bir politik tavır almanın da en etkili yolu olarak görülmektedir. Sartre’ın bir şekilde Marksist düşünceye bağlanmasını bu bağlamda değerlendirmek uygun olur. Bununla birlikte Sartre’ın çoğunlukla Marksistler tarafından eleştirilmesi ve yer yer Sartre’ın da Marksizm’e ciddi anlamda eleştirel bir yaklaşımda bulunması sanılanın aksine karşılıklı bir yetersizliğin kabul edildiğini göstermektedir. Sartre, sorumluluğunu bilen çok az aydından biriydi, ayrıca insanı hem sorunlu hem sorumlu bir varlık olarak belirliyordu. Bu sorumluluk onu filozofluğun yanında düşünce adamı olmaya götürdü. Eli kalem tutmayan dilini bile kullanamayan aydınların insan yaşamına şu ya da bu alanda biçim vermeye çalıştığı bir Sartre adı elbette onurlu bir addır. Bu yüzden Sartre, bir filozof ve bir edebiyatçıdır ama ikisinin arasında Russell’inkine biraz benzeyen sorumlu düşünce adamlığı kurumsallaşır. Düşünürlüğü içinde ortaya koyduğu bakış biçimi elbette az önce andığımız yenilikçi Avrupa insanının bakış biçimiydi. Sartre, adaletli, düzenli, namuslu bir dünya istiyor, bu isteğinde hemen yalnızca sorunlu ve sorumlu aydın insanın bilinçli eylemine güveniyordu (Sarıalioğlu, 2013, 139).

Sartre, savaş sonrası yıllarda işçi sorunlarıyla ilgisine açıklık kazandırmaya çalışırken siyasete girdi Marksizm'e yöneldi. Bu verimli yıllarda *Gizli Oturum*, *Mezarsız Ölümler*, *Saygılı Yosma*, *Şeytan ve Yüce Tanrı*, *Nekrassov*, sonra *Altona Mahkûmları* gibi oyunlar yazdı. Senaryo olarak da şunları sayabiliriz: *İş İştten Geçti*, *Siyaset Çarkı* ve *Salem Büyüce İleri*. Bu dönemdeki edebiyat incelemeleri de şunlardır: *Baudelaire, Ermiş Genet: Komedyen ve Kurban* (Saralioğlu, 2013, 216).

Sartre yıllarca Marksizm'in radikal savunucuları tarafından ciddi saldırılarına uğramış, yapıtları doğuda yasaklanmıştır. Bununla birlikte zaman içerisinde Marksist düşüncenin pratik hayata uygulandığı bir başkent olan Moskova'ya davet edilmiş ve düzenlenen toplantılara da katılmıştır. Marksizm uygulama biçimine yoğun bir eleştiri yöneltmesini de bağımsızlık etkisinin bir sonucu olarak değerlendirmek doğru olur (Biemel, 1984, s. 20). Sartre, sadece bir felsefeci, sanatçı ya da denemeci değildir. Aynı zamanda bir eleştirmen ve çağımızın ana sorunlarıyla ilgilenen tartışan bir düşündürüdür. Günümüz insanını inceleyen ve bunun değişmesini isteyen bir politikacıdır. Bu durum ile ilgili olarak da Sartre; “insanın toplumsal ve kişisel durumunu değiştirmek isteyenlerin yanındayız ...” demiştir. (Sartre, Varoluşçuluk (Existensializm), 1981, s. 15-16) Çağının politik, kültürel, siyasi yapısını düşüncede dile getiren bir filozof olarak Sartre, 1980 yılında yakalandığı akciğer rahatsızlığı nedeniyle doğduğu Paris'te yaşama veda etmiştir” (Esenyel, 2015, s. 225).

1.2. Sartre'in Eserleri

20. yy felsefesinin etkili kalemlerinden birisi olan Sartre, hem özel yaşamıyla hem de eserlerinde kurguladığı konular, kahramanlar ve dile getirdiği etik, estetik ve politik düşünceleriyle temellendirdiği birçok yapıt kaleme almıştır. Bu yapıtların büyük bir kısmı felsefe ve edebiyat veya daha genel bir ifadeyle söylemek gerekirse felsefe ve sanat gibi entelektüel kültürün iki ana bileşeninin üzerindedir. Aşağıda ayrıntılı tanıtımları yapılan bu yapıtlar incelendiğinde varoluşçu bağlamında bireyin öznelliğini nasıl aynı zamanda yaratma ve özgürlük ilişkisiyle hayata tutunduğunu ve varoluşsal bağlanmanın aslında sadece varlıksal olarak hayatta kalmak demek olmadığını aynı zamanda etik, estetik ve politik bir varlık olarak da hayata tutunduğunu göstermektedir. Sartre deyim yerindeyse bir özgürlük filozofudur. Dolayısıyla üç ciltlik romanının üst başlığının özgürlük yolları adını vermesi ve

yukarıda dile getirilen hayat hikâyesinde yer aldığı gibi Alman işgaline rağmen aslında nasıl özgür olduklarını dile getirmesi onun varoluş ve özgürlük ilişkisini en iyi anlatan birkaç örnekten biridir.

Aşağıda Sartre felsefesinin başyapıtı olarak tarihe kaydedilmiş olan *Varlık ve Hiçlik* olmak üzere diğer edebi ve felsefi yapıtları tanıtılmaktadır.

1.1.1. Varlık ve Hiçlik

Sartre, felsefe tarihinin ve Varoluşçuluk akımının önemli eserlerinden biri sayılan *Varlık ve Hiçlik (L'Être et le Neant)* adlı kitabını 1943 yılında yayınlamıştır. Herhangi bir kahraman ya da kişi çevresinde gelişen olayların bulunmadığı kitapta Sartre, felsefe hakkında düşüncelerini ve temel felsefi problemlerini dile getirmekte, en çok önem verdiği özgürlük problemine değinmektedir. Bunun yanı sıra, varlık sınıflandırması (Kendinde Varlık, Kendisi için Varlık, Başkası için Varlık), Varoluş-öz problemi, özgürlük-sorumluluk, bilinç fenomen problemlerini de açıklamaktadır. Dört kısımdan oluşan kitap, Varlığın Araştırılmasına Giriş isimli bölümle başlamaktadır. Bu kısımda Fenomen Fikri, Varlık Fenomeni ve Fenomenin Varlığı, "Percipi"nin Varlığı, Ontolojik Kanıt ve Kendinde Varlık başlıkları yer almaktadır.

Sartre, fenomen kavramını açıklarken "Görünüş özü saklamaz, onu açınlar: görünüş özüdür" (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 20). İfadelerine yer verir. *Varlık ve Hiçlik* kitabı ortaya çıktığı ilk andan itibaren Fenomenolojik ontoloji denemesi olarak kabul edilmiş ve Sartre'ın başyapıtı sayılmıştır. "Fenomen kendini ifşa edendir ve varlık herkese belli bir şekilde kendini ifşa eder, zira ondan söz edebiliriz ve ona ilişkin belli bir anlayışımız vardır. Bu nedenle, olduğu gibi betimlenebilen bir varlık fenomeni, varlığın bir görünmesi olmalıdır. Varlık, bize sıkıntı, bulantı gibi doğrudan erişim yollarıyla kendini gösterecektir ve ontoloji de varlık fenomeninin kendini ifşa ettiği haliyle, bir başka deyişle, fenomenin herhangi bir aracıya gerek olmaksızın betimlenmesi olacaktır" (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 23). Sartre'a göre var olan, görünendir. Fenomen kendini açıkça gösterir, gizli kalmaz. Bu bölümde varlık sınıflandırmasından biri olan Kendinde Varlık türünü anlatmıştır. Ona göre Kendinde Varlık yaratılmamıştır ve Kendinde Varlık özdeşlik ilkesine sahiptir, yani "Varlık ne ise Odur" (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 43). "Varlık vardır. Varlık, kendinde olandır. Varlık ne ise odur. Varlık fenomenin geçici incelenmesinin, fenomenlerin

varlığına atfetmemize izin verdiği özellik bunlardır” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 44).

Giriş bölümünden sonra, Hiçlik Sorunu'nun ele alındığı Birinci Kısım gelmektedir. Bu kısım iki bölümden oluşmakta ve ilk bölüm Olumsuzlamanın Kökeni, ikinci bölüm ise Kendini Aldatma üzerinedir. Olumsuzlamanın Kökeni adlı bölüm ise Sorgulama, Olumsuzlamalar (Les Negations), Hiçliğin Diyalektik Kavranışı, Hiçliğin Fenomenolojik Kavranışı ve Hiçliğin Kökeni adlı başlıklardan oluşur. Sartre burada *hiçlik* sorununa yönelerek açıklamaya çalışmıştır. “Hiçliğin dünyaya gelmesinde aracı olan varlık, hiçliği kendi varlığı içinde *hiçlemek* zorundadır ve bu biçimde bile bu varlık eğer kendi varlığı içinde hiçliği kendi varlığıyla ilgili olarak *hiç demeseydi*, hiçliği bir aşkınlık olarak içkinliğin ta bağına yerleştirme tehlikesiyle karşılaşır. Hiçliğin Dünyaya gelmesine aracılık eden varlık, öyle bir varlıktır ki, varlığı içinde kendi varlığının hiçliği soru konusu olur: Hiçliğin dünyaya gelmesine aracılık eden varlık kendi öz hiçliği olmak zorundadır” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 72).

Birinci Kısımın ikinci bölümü ise Kendini Aldatma'dır. Bu bölüm Kendini Aldatma ve Yalan, Kendini Aldatma ve Davranışları ve Kendini Aldatmadaki “İnanma” olmak üzere üç başlıktan oluşmaktadır. “İnsan kendini aldatmaya maruz kalmaz, insana kendini aldatma bulaşmış değildir, o bir hal değildir. Ama bilinç kendi kendini aldatır” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 103).

Kitabın İkinci Kısımını Kendi İçin Varlık başlığını taşımaktadır ve üç bölümdür. İlk Bölüm, Kendi İçinin Dolaysız Yapıları, İkinci Bölüm, Zamansızlık, Üçüncü bölüm ise Aşkınlık'tır. Kendi İçinin Dolaysız Yapıları adlı bölüm ise Kendine Mevcut Olma (La Presence a Soi), Kendi İçinin Olgusallığı (Facticité), Kendi İçin ve Değerin Varlığı, Kendi İçin ve Mümkün Olanların Varlığı, Ben (Moi) ve Kendilik Devresi (Circuit de L'ipséité) başlıklarından oluşmaktadır. Sartre'a göre Kendi İçin Varlık Bilinç'tir. “Kendi İçin, kendini bilinç olarak temellendirmek üzere kendinde olarak kaybolup giden kendindedir. Böylece bilinç, bilinç olmasını kendi kendisinden sağlar ve kendi kendisinin hiçlenmesi olduğu ölçüde ancak kendine gönderme yapabilir, ama bilinç halinde hiçleşen şey, bilincin temeli olduğu söylenemeyecek olan olumsal kendindedir. Kendinde, hiçbir şeyi temellendirmez; kendi kendisini temellendirse

bile, bunu ancak kendine kendi için olma özelliğini katarak yapar” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 143).

Zamansallık başlığını taşıyan ikinci bölüm ise Üç Zamansal Boyutun Fenomenolojisi, Zamansallığın Ontolojisi, Kökensel Zamansallık ve Psişik Zamansallık: Düşünüm olmak üzere üçe ayrılır. “Düşünüm, kendi kendisinin bilincinde olan Kendi İçin’dir” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 224).

Aşkınlık başlığını taşıyan üçüncü bölüm ise Kendi için ve Kendinde Arasındaki İlişki Türü Olarak Bilgi, Olumsuzlama Olarak Belirlemeye Dair, Nitelik ve Nicelik, Gizil Güçlülük (Potentialite), Kullanılabilirlik (Ustansilité), Dünyanın Zamanı ve Bilgi olmak üzere beşe ayrılır. “Bilgi, Kendi içinin varlığa mevcudiyeti gerçekleştiren Hiç’tir. Böylece bilgi, doğası gereği, ekstatiktir ve bundan ötürü kendi içinin ekstatik varlığıyla karışır” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, 301).

Kitabın Başkası İçin başlıklı Üçüncü Kısım ise sırasıyla Başkasının Varoluşu, Beden ve Başkası ile Somut İlişkiler olarak üçe ayrılmıştır. Sorun, Tekbencilik Engeli, Husserl, Hegel, Heidegger ve Bakış adlı bölümlerden oluşan Başkasının Varoluşu bölümünde “Başkası kavramı yalnızca araçsal bir kavram değildir: fenomenlerin birleştirilmesine hizmet etmek için var olmak şöyle dursun, tersine, bazı fenomen kategorilerinin yalnızca onun için var olur görünümlerini söylemek gerekir” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 315) denmektedir. Beden adlı bölüm ise Kendi için Varlık Olarak Beden: Olgusallık, Başkası İçin Beden, Bedenin Üçüncü Ontolojik Boyutu başlıklarını içermektedir. Son bölüm ise Başkasına Yönelik İlk Tavır: Aşk, Dil, Mazoşizm, Başkasına Yönelik Kinci Tavır: İlgisizlik, Arzu, Nefret, Sadizm, diğeri ise “Birlikte Varlık” (Mitsein) ve “Biz” olmak üzere üçe ayrılmıştır.

Dördüncü Kısım ise Sahip Olmak, Yapmak ve Olmak [Avoir, Faire Et Etre] adlı kısımdır. Bu kısım Olmak ve Yapmak: Özgürlük, Yapmak ve Sahip Olmak başlıklı iki bölüme ayrılmıştır. Özgürlük problemine açıklık getirdiği ilk bölümü Sartre, üçe ayrılmıştır: Eylemin İlk Koşulu Özgürlüktür, Özgürlük ve Olgusallık: Durum, Özgürlük ve Sorumluluk. Sartre’a göre bilince sahip olan her insan özgür olmak zorundadır; çünkü insan özgürlüğe mahkûm bir varlıktır. “Sonsuza kadar özümün ötesinde, ediminin amillerinin ve Saiklerinin ötesinde var olmaya mahkûmum: ben özgür olmaya mahkûmum” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 558). İkinci Bölüm de

yine üçe ayrılmaktadır: Varoluşsal Psikanaliz, Yapmak ve Sahip Olmak: Sahiplenme, Varlığın Açınlayıcısı Olarak Niteliğe Dair.

Kitabın sonuç kısmına gelince... Bu kısım da Kendinde ve Kendi için Metafizik Yaklaşımlar ile Ahlaki Açılımlar olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

1.1.2. Akıl Çağı

“Evet. Özgür olmak. Sonuna kadar özgür olmak. Senin günahın bu işte” (Sartre, Akıl Çağı, 2012, s. 23).

Akıl Çağı Jean Paul Sartre’ın üç kitabından oluşan *Özgürlük Yolları* adlı serinin ilk kitabıdır. Orijinal adı, *L’age De Raison* olan kitabın ana karakterleri, Mathieu, Marcelle, Madam Duffet, Boris, Lola ve İviç’tir. *Özgürlük Yolları*, Sartre’ın edebiyat alanında kaleme almış olduğu önemli eserlerinin başında gelir. *Akıl Çağı*, bu üçlemenin ilki olması yanında *Yaşanmayan Zaman* ikinci, *Yıkılış* ise üçüncü kitabıdır. İkinci Dünya Savaşı sıralarında ve sonrasında ele aldığı bu kitaplar genel olarak Sartre’ın mevcut düzeni reddetmesi, kalıplaşmış düşüncelere karşı çıkması ve önemli varoluş düşünceleri üzerine kuruludur. *Akıl Çağı*, İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı tahribatları sergiler. Kendilerini arayan ve kendilerinden kaçan bireyler konu alınmaktadır.

Akıl Çağı’nda, İkinci Dünya Savaşı başlamadan geçen olaylar anlatılmaktadır. Olaylar birkaç karakter üzerinde geçmektedir. O karakterler arasında geçen ilişkiler anlatılır. Kitabın en önemli karakteri olan Mathieu felsefe öğretmenidir, burjuva soyundan gelmiştir ve solcu fikirleri olan biridir. Yaşı ile ilgili problemleri vardır, gençlik ve yaşlılık arasında gider gelir. Özgürlüğüne düşkün bir bireydir. “Eğer varlığımı kendi egemenliğim altına alamazsam, yaşamak çok anlamsız bir şey olur...” (Sartre, Akıl Çağı, 2012, s. 23). Diyerek aslında ne kadar özgürlüğe düşkün olduğunu dile getirir. Marcelle onun metresidir ve Mathieu’dan hamile kalmıştır. Mathieu bu çocuğu istemez ama aldırma için Marcelle’nin fikrini bile sormaz. Bu çocuğun alınması için de para gerekmektedir ve Mathieu borç para aramaktadır. Bu bebek mutlaka alınacaktır. Bebekten kurtulmak için avukat olan abisinin yanına gider. Ondaki borç para ister fakat abisi diğer kızla evlenirse bu parayı vereceğini söyler hatta daha fazla bir para teklif eder. Bu kısımda akıl çağından bahsedilir. “Denenmiş, tartılmış ahlak kalıpları şimdiden, usul usul, gizlice ona yardım öneriyordu: Doğru

yolu bulmuş bir Epikurosçuluk vardı, gülümseyen hoşgörü vardı, alinyazısı ve sorumluluk kavramları vardı, stoacılık vardı; kısacası işini bilen bir keyif ehli ustalığıyla boşa harcanmış bir yaşamın her an tadına bakmak için ne gerekiyorsa hepsi vardı Ceketini çıkardı, kravatını çözmeye davrandı. Esneyerek, kendi kendine tekrarladı: “Gerçek bu, her şeye karşın gerçek; akıl çağına gelmişim ben” (Sartre, Akıl Çağı, 2012, s. 437). Mathieu, sürekli özgürlüğü vurgulamaktadır. Kendi kendine oturduğu zamanda bile hep özgür olması gerektiğini, hayatını düşünmektedir. “Mathieu, “Bir dakika,” dedi. “Yanıldığın bir nokta var: Ben, burjuva olmuşum olmamışım, sorun değil benim için. Benim tek isteğim...” dişlerini sıkarak bir nevi utançla devam etti... “Özgürlüğünden vazgeçmemek!” (Sartre, Akıl Çağı, 2012, s. 155). Özgürlüğünden vazgeçmemek için de elinden geleni yapmaktadır. Bebeği aldırma için her yolu denemektedir. Bunun için borç para istediği kişiler bile ona sırtını dönmüştür ve evlenmek zorundadır. Öğrencisi Boris ve onun ablası olan İviç kitabın diğer karakterleridir. Lola ise Boris’in sevgilisidir. Boris ve İviç ise gençliklerini kaybetmekten korkmaktadırlar. İviç okulunu bitirme derdinde olan ve dünya dertleri ile ilgilenen biridir. Hayatı sadece eğlenmek için yaşamaktadırlar. Boris kararsız bir karakterdir. Aynı zamanda hırsızlık yapan biridir. Mathieu için Marcelle onun özgürlüğünü kısıtlamaktadır fakat İviç onun için özgürlüktür. Daniel ise Mathieu’nun arkadaşısıdır. Daniel bütün olayları kontrol eder. Daniel daha sonra Marcelle ile evlenmek ister. Bu durum Mathieu’nun duygularını hareketlendirir ve Marcelle’yi kıskanmaya başlamaktadır. Ama Daniel ona son darbeyi vurmuştur. Aslında kitapta anlatılan bütün bu olaylar sadece iki gün sürmektedir. Mathieu, Sartre’ın kitabında özgürlük sorununu en iyi anlattığı karakteridir.

“O özgürdü, her şeyi yapmakta özgürdü, bir hayvan ya da ruhsuz bir makine olup çıkmakta, boyun eğmekte özgürdü, isyan etmekte özgürdü, kararsız olmakta özgürdü; evlenmek, silkinip çıkıvermek ya da yıllarca bu yükü ayaklarıyla gittiği yere sürüklemek; nasıl isterse öyle hareket edebilirdi, ona kimse öğüt veremezdi, kendi hükümleriyle yaratacağı “iyi” ve “kötü”den öte iyi ve kötü yoktu onun için. Çevresinde her şey toplanmış ona bakıyor, tek bir hareket yapmadan onu bekliyordu. Korkunç bir sessizliğin ortasında yapayalnızdı, özgür ve yapayalnız, yardımdan ve aftan yoksun, hiçbir yardım umudu olmadan karar vermeye mahkûmdu, ölünceye dek özgür olmaya mahkûmdu” (Sartre, Akıl Çağı, 2012, s. 354). Özgürlüğüne bu

kadar düşkün olan Mathieu, sevgilisi Marcelle'nin hamile kalması ile onunla evlenmek zorunda hissedip özgürlüğünün elinden gideceğini düşünüyordu. Sartre neredeyse bütün kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da özgürlük sorunsalını sık sık vurgulamıştır. Kişinin hayatta ki seçimleri de onun özgürlüğünü belirler. Özgürce yaptığımız hayattaki seçimlerimiz bizim hayatımızı belirler. Mathieu da çok ani hareket eden ama sonunda başına felaketler gelen bir bireydir. Mathieu anlık seçimlerle, anlık heveslerle hareket etmektedir. Mathieu'a gerçekleştirdiği bu durumun sonuçlarına katlanmak zorundadır. Marcelle'nin de fikirlerine saygı duyup bir canlının dünyaya gelmesine izin vermelidir. Mathieu'da aldığı bu kararların sonunda pişman olmuştur ve gerçeğin farkına varmıştır. Sonunda ise Mathieu, Marcelle ile evlenmek ister fakat Marcelle istemez. Daha sonra da Daniel ile evlenir.

1.1.3. Yaşanmayan Zaman

Özgürlük Yolları adlı serinin ikinci kitabıdır. 1945'te yayınlanan kitap, Sartre'ın yine diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da önemli felsefi sorunları dile getirmiştir. Sartre, yaşadığı çağa damgasını vurmuştur ve yaşadığı dönemde gerçekleşen ikinci dünya savaşında yaşananları anlatmaya çalışmıştır. O dönemi, bu üç eserinde gerçekçi bir örnek olarak okuyucularına sunmuştur. *Yaşanmayan Zaman* adlı kitabında, İkinci Dünya Savaşı arifesinde yani öncesinde Fransız Halkında yaşanan hem psikolojik, hem de toplumsal durumları anlatır. Aynı zamanda kitapta, farklı bireylerin yaşadığı hikâyelere yer verilmektedir. *Yaşanmayan Zaman*, okunması yönünden biraz zorlayıcı ve dikkat isteyen bir kitaptır. Ama biraz okuduktan sonra okuyucuyu olayların içine çeken bir kitaptır. Savaşın yarattığı ruh halini anlatması bakımından etkileyici bir kitaptır. *Akıl Çağı*'nda olduğu gibi bu kitabında da olaylar, Mathieu ve bunun yanında birkaç kahraman etrafında geçmektedir. Çok sayıda karakter bulunmaktadır ama bunlardan en önemlileri Mathieu, Neville Henderson, Horace Wilson, Milan, Anna, Maurice, Zezette, Charles, Chapin, Emile, Maud, Pierre ve daha birçok karakter arasında geçmektedir. Pierre, asker kaçağı, Emile ise patronun oğludur. Kitapta anlatılan bütün olaylar 23 Eylül'den başlayıp, 30 Eylül'de sona ermektedir. Sekiz gün içinde yaşananlar anlatılmaktadır. Münih Konferansı öncesinde yaşananları ifade eder. Mathieu'nun yaşadıkları kadar, bunun yanında yan karakterlerin yaşadıkları ve Fransa'da yaşanan çeşitli olaylar anlatılmaktadır. Mathieu *Akıl Çağı*'nda konu edildiği gibi yine bu kitapta da özgürlük tutkusu olan

bir bireydir. Sadece kendisinden sorumlu olmayı istemekte ve diğer insanlardan yabancılaşmaktadır. Ama aynı zamanda yalnızlıktan kaynaklanan bir hüznü vardır. Akıl Çağı'nda anlatılan Mathieu'nun sevgilisi Marcelle, Daniel ile evlenmiştir. Ama bu kitapta sadece Mathieu değil, İkinci Dünya Savaşı'nın insanlar üzerinde yarattığı savaş korkusunu ve acılarını anlatmaktadır. Fransız halkı hem savaş istememektedir hem de kendilerini savaşmak için mecbur görmektedir. Bu savaş hem Almanya, hem İngiltere, hem Fransa'yı etkilemektedir. Savaşın olumsuz etkisini en fazla halk yaşamaktadır. Anlatılan o yedi- sekiz gün içinde insanlar barış içinde yaşamaktadırlar fakat daha sonra seferberlik ilan edilmektedir. Hitler ve Çekoslovakya arasında yaşanan gerginlikten dolayı bütün Avrupa etkilenmiştir. Mathieu'da orduda görev alıp almama konusunda karar verememektedir. Ama daha sonra katılmaya karar verir. Savaş Münih Konferansı ile sadece ertelenmişti yani savaşın bittiği anlamına gelmiyordu. Bundan dolayı insanlar savaşa kendilerini hazırlıyorlardı. Toplumda insanlar, değişik değişik tepkiler vermektedir. Bu durumla dalga geçen insanlar da var, kaderine razı olup savaş için hazırlık yapan insanlar da ya da bu durum karşısında ne yapacağını bilemeyip kararsız kalanlar da vardır. Mathieu'da aslında kararsız bir karakterdi ama daha sonra savaşa katılmaya karar verdi. Aynı zamanda özgürlüğüne düşkün bir insan olan Mathieu bunu şu sözleri ile ifade etmektedir. “İstediğimi yapabilmiş olsaydım, bir kez, yalnızca bir kez özgür olabilseydim, işte o zaman bu gerçekten bir hile olurdu, çünkü ben barış için özgür olacak ve o aldatıcı, o yalan barış içinde yaşayacaktım; barış için özgür olacak, ama gene de burada, denizin karşısında bulunacaktım, şu parmaklığa yaslanmış olacaktım, bütün o beyaz afişlerle, o benden söz eden, o benim yaşamımın öldüğünü ve bugüne dek hiçbir zaman barışın gerçekten var olmadığını söyleyen, bütün Fransa'nın duvarlarına yapıştırılan o beyaz afişlerle: Oysa şimdi bu kadar azap çekmem için sebep yok, değmez, böylesine hasret ve pişmanlık duymaya değmez” (Sartre, Yaşanmayan Zaman, 2015, s. 106). Savaş belki de her şeyi yok edecekti ve insanlar bunun korkusu içindeydi. Sartre, bu kitabında savaşın ne demek olduğunu, savaşın öncesinde neler yaşandığını bu kitabında anlatmaya çalışmıştır. Farklı karakterler üzerinde savaş karşısında verilen tepkileri ifade etmeye çalışmıştır. Önemli varoluş sorunu olan ve her eserinde de sıkça dile getiren Sartre, bu kitabında da özgürlük üzerinde durmuştur. Savaş, aslında bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan bir şeydir

savaşın olmasını bireyler istememiştir. Yani kendi seçimleri doğrultusunda olan bir şey değildir. O yerlerde yaşayan insanların hem geçmişini hem de geleceğini etkileyecek çok kötü bir olaydır. Bireyin otoritesi doğrultusunda değil, devletlerin otoritesi doğrultusunda yaşanmaktadır. Barış olan bir ortamda insanlar özgürlüğünü istedikleri gibi yaşayabilirler.

1.1.4. Yıkılış

“Yıkılış... Yıkılış, zamanla öğrenilirdi ancak” (Sartre, Yıkılış, 2015, s. 109).

Jean Paul Sartre’in önemli üçlemesi olan *Özgürlük Yolları* adlı serinin son kitabı ise *Yıkılış*’tır. *Yıkılış*, diğer kitaplarda olduğu gibi bu kitapta da İkinci Dünya savaşını anlatmaktadır. Ama bu kitapta artık savaş sona ermektedir. Yani artık hikâyenin ve savaşın sonuna gelinmiştir. Yıkılış, adlı kitap Tükeniş adı altında da yayınlanmıştır. Bu ünlü üçlemenin üçüncü kitabı olan *Yıkılış*’ta anlatılan olaylarda, üçlemenin diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitapta da önemli felsefi sorunlara değinmektedir. Sartre, üzerinde durduğu felsefi sorunları bütün kitaplarında dile getirmektedir. Tabi ki de dile getirdiği en önemli felsefi sorunu ise, Özgürlük’tür. Bireyin özgürlüğünü her zaman kitaplarında ifade etmektedir. Bu kitapları Sartre’in en önemli eserleridir. Bu üçleme, Akıl Çağı (Uyanış) ile başladı, *Yaşanmayan Zaman* (Bekleyiş) ile devam etti ve son olarak ise *Yıkılış* (Tükeniş) ile sona ermiştir.

Serinin son kitabı *Yıkılış*’ta ise olaylar, 15 Haziran 1940’tan 18 Haziran’a kadar devam etmektedir. Özetle, 1940 Haziran ayı anlatılmaktadır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Paris’in Almanların eline geçişini ve halkın buna tepkisini dile getirmektedir. Almanlar karşısında mağlup olan Fransız halkının ve askerlerinin yaşadıkları anlatılmaktadır. Üçlemenin diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da ana karakter Mathieu’dur. Mathieu özgürlüğüne düşkün bir karakterdir. Toplumda yaşanan sorunlar ile karakteri hep çatışmaktadır. Çünkü kararsız bir kişiliktir. Savaşa katılıp katılmama konusunda bile kararsız davranmıştır. Hamile olan sevgilisinden bile özgürlük tutkusu yüzünden vazgeçmiştir. Değişkenliğe karşı, özgürlüğüne düşkün ve keyfinin istediği gibi yaşamak isteyen bir karakterdir. Brunet ise, esir düştüğü kampta din tüccarlarıyla rekabet yaşıyor. Ayrıca devrimci olan Brunet, sosyalist insanları çevresine toplamaya çalışmaktadır. Diğer karakterler ise, Charlot, Longin, Schwartz, Nippert, Pinette, Boris, Iviç, Gomez ve Philippe’dır. Savaş

bitmiştir ve askerler savaşı kaybetmenin hayal kırıklığı ile sokaklarda dolaşmaktadır. “Özgürlük korkutmaktır; belediye alev alev yanıyordu, beyni alev alev yanıyordu. Kurşunlar vızıldıyordu, hava kadar özgür, dünya havaya uçacak, benimle birlikte. Ateş etti, saate baktı. On dört dakika otuz saniye, dünyadan, otuz saniyelik bir kısacık süreden öte bir isteği yoktu artık, otuz saniye, şu kiliseye doğru koşan güzel, mağrur subaya ateş etmesine yetecek otuz saniye; güzel, mağrur subaya ateş etti, yeryüzünde ki bütün güzelliklere, sokağa, çiçeklere, bahçelere, sevdiği, sevmiş olduğu her şeye. Güzellik, hayasız bir sıçramayla uçtu. Ateş etti. Tertemizdi şimdi, tertemizdi, Tanrı kadar güçlüydü, özgürdü. On beş dakika” (Sartre, *Yıkılış*, 2015, s. 287-288). Mathieu’da savaştaki askerler arasında kendisine yer bulmaya çalışmaktadır. Kitabın ilk bölümü karakterler etrafında geçerken ikinci bölüm ise, daha çok savaşı anlatmaktadır. Savaşın sona ermesi ve arkasında yaşanan hem ruhsal hem toplumsal yıkıntılar dile getirilmektedir. Kadınlı, erkekli bütün Fransız halkının, yaşanan işgal karşısında yaşadıkları ve gösterdikleri tepkiler anlatılmaktadır. “Yıkılış, gündelik, alışılmış, olağan bir şeydi artık; güneşti, ağaçlardı, havaydı ve bu sinsî ölüm özlemiydi; ama dün gecedен ona, ağzının içine yayılmış, soğumuş bir dostluk tadı kalmıştı. Çavuş, yanında iki askerle ona doğru geliyordu; Mathieu baktı; gece, ayın beyazlığında bu dudaklar ona gülümsemişti. Ama hiçbir şey yoktu şimdi; haşın, kapanık yüzleri ay çarpmasından ve gece yansı heyecanlarından korunmak, sakınmak gerektiğini haykırıyordu yalnızca; herkes kendi için ve Tanrı herkes için; insanlar başkaları için dertlensinler diye gelmiyor dünyaya. Onlar da şenliğin ertesi gün ünde ydiler bugün” (Sartre, *Yıkılış*, 2015, s.144). Savaşın kalıntıları bu şekilde ifade edilmektedir. *Yıkılış*’ta Mathieu ve bir grup asker arasında yaşananları bu şekilde ifade etmiştir. Sonuç olarak savaş sona ermiştir. Fransız halkı kendini toparlamaya çalışmıştır. Sartre, bu üçlemesinde İkinci Dünya Savaşı’nı ve insanların bu durum karşısında yaşadıklarını felsefi bir dille aktarmıştır. Bu seri, *Akıl Çağı* ile başlatıp, *Yıkılış* ile sona ermiştir.

1.1.5. Aydınlar Üzerine

Jean Paul Sartre’ın *Aydınlar Üzerine* adlı kitabı deneme tarzında yazılmıştır. Kitapta Sartre, Aydın kimdir? Sorusu üzerinde yoğun bir şekilde durmaktadır. *Aydınlar Üzerine*, konferanslar şeklinde bölümlere ayrılmaktadır. Kitap üç konferanstan oluşmaktadır. Birinci konferans, Aydın Kimdir? Adlı bölümdür. Bu bölüm ise kendi

içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi Aydının Durumu, ikinci kısım ise Aydın Kimdir? Olarak ayrılmaktadır. Aydın, kendisini ilgilendirmeyen konulara bile burnunu sokan biri midir? Amacı nedir? Aydının en önemli özelliği nedir? gibi önemli sorularla Jean Paul Sartre, *Aydınlar Üzerine* adlı kitabında Aydın kavramını çok yönlü bir şekilde incelemektedir. Kitapta da bu konuyu şu şekilde dile getirmektedir. “Aydın kendisini ilgilendirmeyen konulara burnunu sokan, küresel insan ve toplum kavramı adına bugün olanaksız, dolayısıyla soyut ve yanlış bir kavram, çünkü büyümekte olan toplumlar kendilerini yaşam biçimlerinin, sosyal işlevlerin, somut sorunların uç boyutlardaki çeşitliliğiyle tanımlamaktadırlar kabullenilmiş gerçeklerin ve bundan kaynaklanan davranışların tümünü sorgulama iddiasında olan biridir” (Sartre, *Aydınlar Üzerine*, 2015, s. 17). Aydının halkı aldatıldığını, çıkarlarına göre kullandığını şu şekilde ifade etmektedir. “Halkı aldatmak! Bu şu demektir; halkı kendi çıkarlarına sırt çevirir hale getirmek. Acaba aydınların elinde hükümetle âşık atacak belli bir güç mü vardır? Hayır, eylem ve görevlerini tamamlayan kültür koruyuculuğundan saptıkları andan itibaren, düpedüz güçsüzleşmekle suçlanıyor. Kim dinler ki onları? Zaten onlar doğa olarak zayıftır” (Sartre, *Aydınlar Üzerine*, 2015, s. 16). Sartre, aydınların parçalanmış toplumların bir ürünü olduğunu ve bunun sonucu olarak o toplumlardan meydana geldiğini ifade etmektedir. Onların zayıf insanlar olduğunu ve aslında onların dinlenmemesi gerektiğini söyler.

Kitabın ikinci bölümü olan İkinci Konferans: Aydının İşlevi adlı bölüm ise üçe ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi çelişkiler, ikincisi Aydın ve kitleler ve son olarak üçüncü bölümü ise Aydının Rolü olarak ayrılmaktadır. “Aydın kendi içinde ve toplumdaki, pratik gerçekliğin araştırılmasıyla (gerektirdiği bütün normlarla) egemen ideoloji (geleneksel değerler sistemiyle birlikte) arasındaki karşıtlığın bilincine varan insanlardır” (Sartre, *Aydınlar Üzerine*, 2015, s. 37). der Sartre. Sartre’a göre aydınlar aslında tarihin ürünüdür ve bu sebepten dolayı toplum kendini suçlamadan aydınları şikâyet edemez. Toplumu anlamak için aydın toplumda ezilenlerin bakış açısından ele alması gerekir. Çünkü aydınlar genel olarak bireyci insanlardır. Üçüncü Konferans: Yazar, Bir Aydın mıdır? Adlı bölüm ise kitabın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Aydının yalnız bir insan olduğunu çünkü kimsenin emri ile bu göreve getirilmediğini söyler. Bu durumu ise şu şekilde açıklar. “Aydın yalnızdır;

çünkü onu hiç kimse görevlendirmemiştir. Oysa o çelişkilerinden biri de budur. Başkaları da özgürleşmedikçe özgürleşemeyecektir. Çünkü her insanın, sistemin kendisinden çalıp durduğu özel amaçları vardır ve yabancılaşma, egemen sınıfa kadar yayıldığından bu sınıfın üyeleri bile, kendilerine ait olmayan insanlık dışı amaçlar için, yani temelinde kar için çalışır. O halde aydın, kendi çelişkisini nesnel çelişkilerin tekil ifadesi gibi algılayarak, kendisi ve başkaları için bu çelişkilere karşı savaşılan herkesin yanındadır”(Sartre, *Aydınlar Üzerine*, 2015, s. 52). Yani Aydın başkalarına bağlıdır başkaları emrinde ancak özgürleşebilir.

Kitabın son bölümü ise, Halkın Dostu adlı bölümdür. Bu bölüm daha çok konuşma havası içinde geçmektedir. Jean Paul Sartre, bu bölümde kendisine iletilen sorulara cevap vermektedir. L'Idiot International adlı gazeteyle röportaj vermektedir. Sartre, aydınlar hakkındaki düşüncelerini açık şekilde bu bölümde ifade etmektedir. Bu bölümde ise Sartre Aydın nedir? Sorusunu şu şekilde cevaplamıştır. Aydın nedir? “Aydının sadece zekâ işiyle uğraşma biri olduğunu düşünen insanlar var. Yanlış bir tanımlama: Sadece ve sadece zekâyâ dayanan hiçbir çalışma olamaz. Zekâyâ gereksinim duymayan çalışma da olamaz. Sözelimi bir cerrah bir aydın olabilir, oysa elleriyle çalışmaktadır. Mesleğin, aydın denen kişiyi belirleyecek tek şey olduğunu düşünmüyorum; gene de onların hangi meslekler içinde oluştuğunu bilmek gerekir” (Sartre, *Aydınlar Üzerine*, 2015, s. 93). Sonuç olarak Sartre *Aydınlar Üzerine* adlı kitabında özetle dile getirmek gerekirse Aydın hakkındaki görüşlerini bu şekilde ifade etmiştir. Aydın kim olduğunu, ne yapması gerektiğini, nasıl olması gerektiğini okuyucuya iletmiştir.

1.1.6. Bulantı

“Toplumsal bir önemi olmayan bir kimse bu, bir birey ancak.”

L. F. CÉLINE“KİLİSE”

Jean Paul Sartre’in önemli kitaplarından olan *Bulantı* yazarın ilk romanıdır. Bu romanda önemli düşüncelerini paylaşan düşünür özellikle özgürlük kavramı, bireyin özgürlüğü, kişinin kendi içinde yaşadığı nevrotik durumu, varoluşma biçimini, kişinin yaşadığı sıkıntıyı ve huzursuzluğu kendi varlığını hissetmesini dile getirmektedir. Kitap günlükler halinde yazılmış ve kahramanın gün içinde yaşadığı bunalımları, gözlemleri anlatmaktadır. Roman XX. Yılın önemli yapıtları arasındadır.

Kitapta romanın kahramanı olan Antoine Roquenti'nin dünyaya karşı duyduğu tiksintiyi ve bunalımı anlatmaktadır. Kitapta bireyin baştan sona kadar özgür olması gerektiği vurgulanmaktadır. Günlük dille yazılmış olan kitapta kahraman çevresine karşı olduğu kadar kendi içinde de tiksinti duymaktadır. Antoine özgür ve yalnız bir insandır. Aşırı şeyleri sevmez ve onlardan tiksindir. Duyguları çok karışıktır ve çevresinde gördüğü cisimler bile onu etkiler.

Romanda büyük oranda özgürlükten bahsedilmektedir. İnsanların özgür olması gerektiği konusu üzerinde durulmaktadır. İnsan var olur ve kendini gerçekleştirir. Sonuç olarak insan özgür olmak zorundadır. Kişi kendini oluşturur ve kendine şekil verir. Romanda da kahraman özgür olduğunu şu şekilde dile getirir: “Özgürüm: Hiçbir yaşama nedeni kalmadı artık bana; denediğim bütün nedenler beni bıraktı; başkalarını da tasarlayamıyorum. Daha genç sayılırım, yeniden başlamaya yetecek gücüm var. Ama nereden başlamalı? En şiddetli korkulara, bulantılara düştüğümde beni kurtarır diye Anny'ye ne kadar güvenmiş olduğumu ancak şimdi anlıyorum. Geçmişim öldü, Bay De Rollebon öldü. Anny sadece bütün umutlarımı kırmak için geri geldi. Bahçeler boyunca uzayan şu beyaz sokakta yalnızım. Yalnız ve özgür. Ama bu özgürlük ölüme benziyor biraz” (Sartre, Bulantı, 2014, s. 230). Antoine daha çok özgürlüğü ölüme benzetmektedir. Yaşama nedeni kalmadığını hayatta artık yapacak bir şey olmadığını söylemektedir. Sürekli her şeyden bulantı duyan tiksinti duyan bir hali vardır. En küçük şey bile onu bulantıya götürmektedir. Mesela, “Ardındaki çikolata renkli duvar üstünde, mavi pamuk gömleği göz kamaştırıyor. Bu da, evet bu da bulantı veriyor insana. Daha doğrusu bulantının kendisi bu. Bulantı bende değil, onu orada, duvarda askıların üstünde, dört bir yanımda duyuyorum. Kahveyle özdeşleşiyor. O bende değil, ben ondayım” (Sartre, Bulantı, 2014, s. 41). Bir çikolatadan ya da herhangi bir nesneden bile bulantı duymaktadır.

Roman kahramanı aynı zamanda çok kaygılı ve sıkıntılı bir kişiliktir. Her şeyden bulantı duyduğu gibi aynı zamanda sıkıntılı ve huzursuz da olmaktadır. Çok farklı bir kişiliğe sahiptir. “Sınırsız bir sıkıntı içimi kapladı birden. Kalem, mürekkep salarak parmaklarımın arasından kayıp düştü. Ne olmuştu acaba? İçimi bulantı mı sarmıştı? Hayır, böyle olmamıştı: içinde bulunduğum oda, her zamanki babacan halini kaybetmemişti. Masa her zamankinden daha ağır ve som; dolmakalemim daha dolgun gelmiyordu bana. Sadece Bay De Rollebon ikinci kez ölmüş bulunuyordu”

(Sartre, Bulantı, 2014, s. 146). Çevresinde gördüğü nesnelere bile onu huzursuz etmektedir. Bir masaya, bir kaleme bile anlam yüklemektedir ve bunlardan rahatsızlık duymaktadır. “Çevreme kaygılı gözlerle baktım, şimdiden başka tek şey yoktu. Şimdileri içinde kabuk bağlamış, hafif ve sağlam mobilyalar; bir masa, bir yatak, bir aynalı dolap ve... Ben. Şimdi'nin gerçek özü kendini açığa vuruyordu. Şimdi var olandı, şimdi olmayan hiçbir şey varoluşmuyordu. Geçmiş var olan bir şey değildi. Hem de hiç değildi. Ne eşyada hatta ne de düşüncemde varoluşuyordu. Kendi geçmişimin benden kaçmış olduğunu çoktan beri anlamıştım. Ama benim alanımın dışına kaçmış olduğuna inanmıştım. Benim gözümde geçmiş, bir çeşit emekliye çıkarma; bir başka var oluşma biçimi, bir tatil ve hareketsizlikti. İşi biten her olay kendi kendine bir kutunun içine usulca giriyor ve bir fahiş olay niteliği alıyordu hiçliği düşünmek bu kadar zordur işte. Ama şimdi anladım, eşyanın görünüşünü aşan bir varlığı yok. Onların adında... Hiçbir şey yok” (Sartre, Bulantı, 2014, s. 145-146). Varoluşma biçimini bu şekilde tarif etmektedir. Sonuç olarak Sartre *Bulantı* adlı kitabında kişinin yaşadığı bu nevrotik durumları dile getirmektedir. Bu kavramlara açıklık getirmekte ve bireyin özgür olması gerektiği konusu üzerinde durmaktadır.

1.1.7. Çark

Jean Paul Sartre'in senaryo niteliğinde yazılmış olan *Çark* adlı kitabı 1946 yılında kaleme alınmıştır. Kitabın asıl adı *Kirli Eller*'dir. Kitabın girişinde de ifade edildiği gibi, Jean Paul Sartre daha sonra kirli elleri tekrardan kaleme almıştır fakat içeriği farklıdır. Jean Paul Sartre, felsefeci kimliğini romanlarına olduğu gibi senaryolarına ve oyunlarına da yansıtmıştır. Kitapta olaylar, Jean Aguerre Reybaz, François, Suzanne, Dariou, Magnan, ve Helene adlı karakterler etrafında dönmektedir. Olayın geçtiği yer büyük bir şehirdir ve petrol kuyuları bulunmaktadır. Bu petrol kuyularını işleten büyük işletmeciler bulunmaktadır. Kitapta geçen işletmeci ise Schoelcher'dir. Olay bir mahkeme salonunda geçmektedir. Jean'a, Uşak ve diğer sanıklar şahitlik etmektedir. Bu eser toplumsal sorunlara ve ekonomik durumlara da dokunmaktadır. Zengin petrol işletmecilerinin kapitalist dünya içinde insanlara oynadıkları oyunları anlatmaktadır. Doğal kaynakların sömürülmesi bu kişilerin en büyük amacı olmuştur. Kendi menfaatlerini düşünen bu insanlar yoksul halkı sömürmeye çalışmaktadır. İnsanlara sürekli baskı yaparak onları sömürmeye çalışmaktadırlar. Eserde daha çok

iktidar kavramı üzerinde durulmaktadır. Zengin kişiler ve iktidar savaşında olan kişiler yoksul halkı avucunun içine almıştır. Halkı sürekli tehdit ve zorbalıkla baskı altında tutmaktadır. Duruşma salonunda kişiler ifadelerini verirken o anı yaşatırlar. Sürekli geçmiş ve gelecek arasında gidip gelme durumu vardır. Olayları anlatırken geçmişe yolculuk yaparlar. Olayları kişiler anlatmaktadır ve yaşanan olaylara farklı açılardan bakma imkânı verir.

Kitaptaki karakterlerden Jean Aguerre'da petrol zengini olan ülkede devrim yapan bir gençtir. İktidara geçer ama yapmak istediği devrimlerin hiç birini yapamaz, o da kapitalist sisteme kapılmak zorunda kalır. Büyük devletlerin baskılarına maruz kalır. Devrime ihanet ettiği düşünülerek, yargılanmak için mahkemeye gönderilir. Mahkeme de diğer konuşan kişiler ise, Suzanne, Uşak ve Helene'dir. Jean kendini savunmaz ama bu kişiler kendilerini savunmaya çalışırlar. Jean, sert karakterli ve sosyalizme bağlı bir karakterdir. Lucian, onun yakın dostudur. Lucian onun tam tersi olarak güler yüzlü bir kişidir. Mahkeme de konuşanlardan birisi Jean'ın Lucian'ı öldürttüğünü söyler. Ama Jean öldürmediğini söyler. Ülke büyük petrol işletmecileri tarafından işgal edilecek ve yazarlar, aydınlar susturulacaktır. Jean'ı yargılayan devrimci gruplarda zamanla Jean gibi olacaktır. Bu bir döngü halinde devam edecektir. Eser karamsarlık içinde devam etmektedir. Toplumun yaşadığı sıkıntılar anlatılmaya çalışılmaktadır. Zaten karamsarlıkta varoluşçuluğun özelliklerinden birisidir. Bunu da Sartre bize Çark adlı kitabında da gösterir. Karakterler bir çok duygusal durum içine girerler. Kişisel çatışma ve mücadeleleri vardır. İktidar mücadeleleri, toplumsal çıkarlar, kişisel çatışmalar açık bir şekilde anlatılmaktadır. Sartre'in senaryo şeklinde yazılmış Çark adlı kitabı bize hem geçmişi hem de şimdiyi yaşatan bir kitaptır. Sartre diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da varoluşçuluğun özelliklerini dile getirir.

1.1.8. Denemeler

Bu kitapta Sartre, nasıl yazı yazılmalı ya da nasıl yazar olmalı soruları üzerinde durmuş ve sık sık bunu açıklamaya çalışmıştır. Bir yazarın toplumla ilişkisi nasıl olmalıdır ve yazarın sorumluluğu nelerdir? Soruları önemli sorulardır. Kitap kısa denemelerden oluşmaktadır. Kitapta on sekiz tane deneme bulunmaktadır. İlk bölüm, Yazarın Sorumluluğu adlı denemedir. Bu bölümde yazarın bazı konularda sorumsuz

olduğunu dile getirir Sartre. Bu durumu şu şekilde ifade eder; “İki edebiyat arasında bir salıntı var sanki: Bu anlayışlardan birine göre, edebiyat, insanlığın durumuna sıkı sıkıya bağlı bir şeydir, böyle olunca da. İnsanların bütün sorumluluklarını içine alır; ötekine göre, halk arasında söylendiği gibi, edebiyat yapmak, yani konuşmak için konuşmaktır. Böylece edebiyatın ne olduğu pekiyi bilinmediği için, yazarlar arasında bile geçer akça olan bir düşünceye göre, yazar sorumsuzdur. Bu düşünceye göre bir şeyi adlandırmak ona dokunup geçmektir” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 20). Bir düşünce herkese göre farklı gelebilir ve onu yazar değişik şekillerde ifade edebilir. Kitabı yazan da okuyan da özgür olmalıdır. Edebiyat özgürlüğün en önemli parçalarından biridir, özgürlüğün belirtisidir. Yazar özgürlüğe seslenen biri olmalıdır. “Yazarın sorumluluğunu ise şu şekilde ifade etmektedir;

- Özgürlüğün, kurtuluşun olumlu bir kuramını yapmak,
- Zorbalığı, ezilen sınıfların insanları açısından kötüleyecek bir duruma geçmek,
- Amaçlarla yollar arasındaki ilişkiyi belirlemek,
- Bir düzeni gerçekleştirmek ve ayakta tutmak için kullanılan zorbalığın her türlü işüne hemen kendi adına karşı koymak. Bu karşı koyma hiçbir şeyi durdurmaz ya, öyle de olsa.
- Her zaman, hiç ara vermeden, yılmadan, amaçla yollar sorunu üzerinde, ahlakla politika ilişkileri üzerinde düşünmek.

İşte, çağımızın ve biz yazarların sorunu, işte, yazarın her zamanki değil, bugünkü sorumluluğu” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 44-45). Yazar iyi ve kötüyü ayıran biri olmamalıdır. Eğer olursa, sorumluluğunu kaybeder. Onun amacı insanları düşündürmek olmalıdır. Kitaptaki ikinci bölüm ise, Savaşın Sonu adlı bölümdür. Savaştan sonra toplumda yaşanan değişimleri bunalımları, insanların savaş sonrasında yaşadıkları psikolojik durumları anlatır. Sartre, günlük yaşamda hiçbir şey değişmediğini, insanların yaşamaktan yana olduğunu söyler. Üçüncü bölüm ise, Sessiz Cumhuriyet adlı bölümdür. Dördüncü bölüm, Kültürlü İnsan adlı bölümdür. Sartre bu bölümde kültürlü insanın tanımını yapmıştır. “Ben insana Racine’i, ya da Theokritus’u bilince kültürlü olur demiyorum. Bence kültürlü insan dünyadaki durumunu anlamasına yarayan bilgiyi ve yolları edinmiş olan insandır” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 60). Diyerek kültürlü insanı tarif etmiştir. Sonraki bölüm ise,

Somut Düşünce Ve Açlık adlı bölümdür. Bu bölümde düşünme özgürlüğünü anlatmaktadır. Diğer bir bölüm ise yani Altıncı bölüm, Özgürlük Sorunu adlı bölümdür. Bu bölümde, “Amaçlarımızdan biri özgürlüğün anlamını bulup ortaya koymaktır. Bugün özgürlük kadar istenilen hiçbir şey yok. Eskiden özgürlüğün parayla satıldığı günler olmuş. Bugün karşılığında savaş ya da ölüm olanakları bile verilse, yine de satılmıyor” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 63). Der Sartre. İnsanlar yasalar önünde de mal mülk sahibi olma yönünden de özgür olmalıdır. Ama açlıkla mücadele eden bir insanın, güven ihtiyacı olan iş isteyen birinin amacı ilk önce özgürlük değildir. Yani insan özgür olmak için ilk önce bu ihtiyaçlarını karşılamak ister. Yedinci bölüm ise, *Les Temps Modernes* dergisinin Tanıtma Yazısı adlı bölümdür. Sartre bu bölümde de özgürlük konusuna değinmiştir. “Bütün insanlar özgürdür; yani insan olmakta özgürdür” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 74) der. Sekizinci bölüm ise, Düşmanla İşbirliği Kim Yapar? Adlı bölümdür. Kitaptaki diğer bölümler ise Yaşayan Gide, Bağlılık Sanatı Öldürür Mü?, Yazmak Bir Sipariş İşidir, Baş Sorun: İnsan, Bağımlılık, Edebiyat Ve Aldatmaca, Yazar Ve Ün, Eleştiri Banyosu, Yazmak Neye Yazmak, Yazmak Bir Ayıklamadır, adlı bölümlerdir.

Yazmak Bir Sipariş İşidir adlı bölümde yazarların kitaplarını aslında sipariş üzerinde oluşturduklarını söyler. “Tezgâhındaki kitaplar hep siparişlerdir. Benim yaptığım hep, günün edebiyatıdır. Her yaptığımı sipariş üzerine yaptım. Tabi, işveren artık devlet olamaz. Ya herkes, ya her birimiz: bağlı olduğum bir siyasal çevre, bir özel durum iş yüklüyor bize. Bu siparişlerin iyiliği, yazarı, hiçbir zaman kendini seçmemeye zorlamasıdır. Üstelik sipariş oldu mu, okuyucularınız da belli olmuş demektir” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 109). Baş Sorun: İnsan adlı bölümde ise, bu gün sorun insandır der ve şu şekilde devam eder. Hem etken, hem bir aktör olan insan. Çünkü o dramını hem yazıyor, hem oynuyor, durumunun çelişkilerini yaşıyor, kişiliğini harcayasıya ya da düğümlerini çözesiye. Bir tiyatro oyunu (Brecht’inki gibi destansı ya da dramsı) bugünün insanını sahnede göstermenin (yani, düpedüz insanı göstermenin) en uygun yoludur. Felsefe de, bir başka bakımdan, bu insanla uğraşma kaygısındadır. İşte, bunun için tiyatro felsefesi ve felsefe de dramsıdır bugün” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 111). Yazmak Neye Yazmak, adlı bölümünde ise düşüncelerini şu şekilde ifade eder. “Ben, edebi kuruntularımı yitirdim. Eskiden edebiyatın salt bir değeri olduğunu, bir insanı kurtarabileceğini, ya da sadece insanları

değiştirebileceğini (bu olabiliyor bazı koşullar altında) sanırdım. Bütün bunlar bana eskimiş geliyor artık. Bu düşleri yitirdikten sonra insan yine de yazmaya devam ediyor, çünkü psikanalistlerin dediği gibi, varını yoğunu yazıya yatırmıştır. Nasıl ki, insan sevmediği insanlarla bir başka türlü bağlar kurup yaşamaya devam ediyor: bir aile oluyorsunuz artık. Ama bir inancım kaldı, bir tek inancım. Ondan vazgeçmeyeceğim: Yazmak, herkes için bir ihtiyaçtır. Yazmak, haberleşme ihtiyacının en üstün şeklidir” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 121). Yazmak Bir Ayıklamadır adlı bölümde de, “Bütün insanların bilerek bilmeyerek istedikleri, çağlarının tanıkları, yaşantılarının tanıkları olmak, herkesin önünde kendi kendilerinin tanıkları olmak. Bir de şu var: duygular, davranışlar ikircikli, dumanlı; birtakım tepkiler, takıntılar, çatışmalar oluyor. İnsan trajiği yaşarken trajik olmuyor, hazzı yaşarken hazzı duymuyor. Yazarın yaptığı, trajiği de, hazzı da temizlemektir. Yazmak, bir ayıklama çabasıdır” (Sartre, Denemeler, Tarihsiz, s. 122). Diyerek bu durumu açıklar. Son olarak söylemek gerekirse Sartre’ın Denemeler adlı kitabı da bu şekildedir. Yazarlık ile ilgili bilgiler vermekte ve nasıl yazar olunması gerektiğini anlatmaktadır. Yazar ve toplum ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır.

1.1.9. Duvar

Jean Paul Sartre’ın önemli eserlerinden bir diğeri olan *Duvar* 1939 yılında yayınlanmıştır. Kitabın orijinal adı *Le Mur’dur*. Kitap, beş ayrı hikâyeden oluşmaktadır. Bunlar; Duvar, Oda, Herostratus, Özel Yaşam, Bir Yöneticinin Çocukluğu’dur. Düşünür, diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da önemli felsefi sorunlarından bahsetmiştir. Zaten kitap varoluşçu felsefenin önemli eserlerinden birisidir. Ana karakterlerinden birisi olan Pablo’nun özgürlük için verdiği savaşı anlatmaktadır. Pablo ve arkadaşlarının Frankocular tarafından ölüme mahkûm edilmesini ve bundan kurtulmak için verilen çabayı anlatır. Sartre’ın “Varoluş özden önce gelir” sözünü açıklayan önemli bir eserdir. Pablo için içinde bulunduğu durum hayatından özgürlüğünden daha önemlidir. Çünkü ölümü göze almış bir karakterdir.

Kitap, İspanya’nın iç savaşı sırasında kahramanların neler yaşadığını konu edinmektedir. Seçimlerimiz bizi hayatımızda önemli bir şey olmamızı sağlar. Ve biz seçimlerimizle yine bir şeye dönüşürüz. Seçimlerimiz, bizi yönlendirir ve biz

olmamızı sağlar. Sartre, *Duvar* adlı eserinde de bu konuyu dile getirmektedir. Kitabımızın ikinci kısmı olan Oda'da ise hayatı sıradan insanların anlatıldığı ve buna karşı insanların yaşadığı olaylar anlatılır. Hikâyenin önemli kahramanları ise, Janette, Charles Darbedat ve onların kızları arasında geçen hikâyeleri anlatılır. Bu aile standart, sıradan Fransız ailesidir. Standart bir ailede yaşayan bireyin seçimleri ve bu seçimlerin sonucunda bu standartlıktan çıkmaya çalışan bireyi anlatır.

Kitaptaki diğer bölüm olan Herostratus'ta ise toplumsan sıyrılmış kaçmış yabancılaşmış bir birey olan Paul Hilbert'in yaşadıkları anlatılır. Paul Hilbert, evinden insanları izleyen insanlarla alay eden, insanlardan yabancılaşmış bir karakterdir. Değişik, anormal bir karakter olan Paul, aynı zamanda insanlardan nefret eden bir insandır. Bir diğer bölüm olan Özel Yaşam'da ise Lulu ve Henri'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Lulu ve Henri karı kocadır. Bu bölümde de onların ilişkilerine kısa bir bakış atılmaktadır. Enteresan bir sevgi anlayışları bulunmaktadır. Lulu değişik bir karakterdir. Hayatta sahip olduklarıyla yetinmeyen, hayatı içinde sürüklenen bir karakterdir. İnsanlar arasında dikkat çekmeyen, seçimleri, fikirleri, duyguları diğer insanlardan farklı olan bir karakterdir. Ve *Duvar* adlı kitabın son bölümü olan Bir Yöneticinin Çocukluğu adlı bölüme de kısaca değinelim. Bu bölümde ise, Lucian Fleurier adlı erkek çocuğunun hikâyesi ele alınmaktadır. Lucian aslında kız gibi yetiştirilen bir erkek çocuğudur. Çevresinde gördüğü her şeye itiraz eden, onları olduğu gibi kabul etmeyen aşırı şüpheli bir kişidir. Zamanla kendisinden bile şüphe eden ve Ben Kimim? Diye sorabilecek bir karakterdir.

Eşcinsel olduğunu söyleyen ve sağlam ahlaka sahip olduğunu dile getirir. Yaşadığı durumu kabul etmek istemez ve eşcinsellikten nefret eder. İnsanların onu nasıl değerlendirdiğini, ona hangi gözle baktıklarına takılan bir insandır. İnsanların gözünde saygın, değerli biri olmayı istemektedir. Lucian yaşadığı bu durum kitapta şu şekilde dile getirilmektedir: “Lucian, acı bir zevkle anne babasının onu iyi bulduklarını düşünüyordu. “Ben var değilim.” Gözlerini kapatıyor, kendini salıveriyordu: varlık yanılsamadır, mademki var olmadığımı biliyorum kulaklarımı tıkamaktan, hiçbir şey düşünmemekten başka yapacak bir şeyim yok ve ben hiçleşmeliyim. Ama yanılsama dayıyordu” (Sartre, Duvar, 2014, s. 156-157). “Ben iyi bir öğrenciyim. Hayır. Görünüşte öyle: iyi bir öğrenci çalışmayı sever; ben, yok canım. İyi notlar alıyorum, ama çalışmayı sevmiyordum. Artık bundan nefret

etmiyorum, aklımı kaçıyorum. Her şey beni çıldırtıyor. Hiçbir zaman bir yönetici olamayacağım.” Sıkıntıyla düşündü: “Peki, ama ne olacağım?” bir an geçti, yanağı kaşındı, sol gözünü kırptı, çünkü güneş gözüne giriyordu: “Ben neyim, ben?” Kendi üstüne kıvrılmış, belirsiz, bu bulut vardı. “Ben!” Uzağa baktı, kelime kafasının içinde çınliyordu, sonra köşeleri uzakta, sis içinde yitip giden bir piramidin karanlık tepesi gibi bir şey seçebiliyordu belki. Lucian ürperdi ve elleri titriyordu. “Bu ortada,” diye düşündü, “bu ortada! Bundan eminim. Ben var değilim” (Sartre, Duvar, 2014, s. 156). Sonuç olarak Sartre, önemli felsefi sorunlarının yanında bu kitapta aslında toplumda yaşanan önemli sorunlar üzerinde de dikkat çekmektedir. İnsanların günlük yaşamda karşılaştığı zorlukları felsefe ile harmanlayarak okuyucuya aktarmıştır.

1.1.10. Edebiyat Nedir?

Jean Paul Sartre’ın önemli diğer bir eseri olan *Edebiyat Nedir?* adlı kitap çağın yazarlarına, aydınlarına yazılmış önemli bir eserdir. Eser, 1940’ların sonundan yazılmıştır ve üç kısımdan meydana gelmektedir. Bu bölümler; Yazmak Nedir?, Niçin Yazıyoruz? ve son olarak ta Kimin İçin Yazıyoruz? diye ayrılmaktadır. Kitapta genel olarak Sartre, yazarların bağlanma sorunu üzerine konuyu dile getirmektedir. Kim olduğu, ya da neden yazdığı onun için pek fazla önem arz etmemektedir. Hatta kitabının ilk cümlesinde de “Eğer bir şeye bağlanmak istiyorsanız” (Sartre, Edebiyat Nedir?, 2014, s. 13) diye konuya başlamaktadır.

Kitabın birinci bölümü olan Yazmak Nedir? Adlı bölümde Sartre, bağlanmanın yanı sıra yazarın kimliği hakkında da yorum yapmaktadır. Yazarları, ozanlardan ve şairlerden ayırmaya çalışır. Dünya da onu için sadece biçim değil, bunun yanında özde değişmektedir. Notalar, renkler birer im değildirler. Ama yazar imlerle uğraşmaktadır bunu da şu sözleri ile dile getirmektedir. “Yazar, imlemlerle uğraşır. Ama burada da bir ayırım yapmak gerekir: imlerin egemen olduğu yer düzyazıdır; şiir, resmin, yontunun müziğin yanındadır. Beni şiirden nefret etmekle suçluyorlar: kanıtı şu ki, deniyor, Temps Modernes pek az şiir yayımlıyorlar. Oysa bu, tersine, bizim şiiri çok sevdiğimizizin kanıtıdır” (Sartre, Edebiyat Nedir?, 2014, s. 2014). Ozan, dil ile uğraşan birisi değildir, insanlara yaklaşırken dili engel olarak görürler. Ama düzyazı yazarları, sözcükler ile duygularını ifade eden insanlardır. Ozan, duygularını şiire dökse bile sözcüklerle işi olmaz, sözcükler onların tutkularını alır. Sözcüklere

karşı kayıtsız kalmaktadırlar. Buna karşın Sartre düzyazı yazarına şu soruları sormaktadır. “Hangi amaç uğruna yazı yazıyorsun? Ne gibi bir işe giriştin ve neden bu iş yazmayı gerektiriyor? Ve bu girişim, hiçbir zaman, salt seyretme ereğini güdemeyecektir. Çünkü sezgi sessizliktir ve dilin amacı insanlar arasında anlaşmayı sağlamaktır” (Sartre, Edebiyat Nedir?, 2014, s. 30). İnsan bazen söylemeyi seçtiğinden değil de, onları belli bir biçimde, düzende söylemek istediği için yazar olmaktadır der Sartre. Düzyazı bu sebepten dolayı çok değerlidir.

Kitabın ikinci bölümü ise, Niçin Yazıyoruz? Adlı bölümdür. Bu bölümde Sartre, yazarların niçin yazdıkları üzerinde durmaktadır. İnsan kendisi için yazmaz. Yazar yaratıcı biridir ve tek başına yaşamadığı için başkası için yazılmaktadır Sartre’a göre zaten sanatsal nesne, başkaları için vardır. Başkaları için önemlidir ama aynı zamanda yazı okunduğu kadar da önemlidir. Bunu da Sartre şu şekilde ifade etmektedir. “Yazınsal nesne, ancak devinim içinde var olan garip bir topaçtır. Bu nesneyi ortaya çıkarabilmek için okuma adını verdiğimiz somut bir edim gereklidir ve topaç bu okuma sürdüğünce vardır. Okuma kesildi mi, kâğıt üzerindeki kara çizgilerden başka bir şey yoktur artık karşımızda” (Sartre, Edebiyat Nedir?, 2014, s. 47). Sözcükler duygularımı harekete geçirmektedir. Tutkularımı hareketlendirerek, o yazıyı yaşamamızı sağlar. Sartre, sık sık özgürlüğü vurgulamaktadır. Yazar da okuyucu da özgür olmalıdır. “Yazar, okuyucunun özgürlüğüne seslenmelidir. Okuma özgür bir düşür. Öyle ki, bu düşsel inanca dayanarak oynana bütün bu duygular, özgürlüğümün özel dalgalanmaları gibidirler, onlar, bu özgürlüğü özümlemek ya da gizlemek şöyle dursun, tam tersine, özgürlüğümün kendi kendisini keşfedebilmek üzere seçtiği yoldur” (Sartre, Edebiyat Nedir?, 2014, s. 56). Yazar, okuyucuların özgür olduğunu göstermek için, özgürlüğün yapıtını canlandırması gerekmektedir. Okuyucunun duygulanımları bir nesnenin etkisi altında değildir, kaynağını özgürlükten almalıdır. Sık sık cömertlikten bahseden Sartre, okuyucu ile yazar arasındaki durumu da cömertlikle açıklamaktadır. Bunu da şu şekilde dile getirmektedir; “Okuma, yazarla okuyucu arasında bir cömertlik antlaşmasıdır; ikisi de birbirine güvenir, birbirine inanır, kendinden beklediğini karşısından da bekler. Çünkü bu güven eli açıklığın ta kendisidir: Hiç kimse yazarı, özgürlüğünün okuyucu tarafından kötüye kullanılacağına inanmaya zorlayamaz; hiç kimse de okuyucuyu yazarın kendisine karşı böyle davranacağına zorla inandıramaz. İki de özgür bir

karar veririler” (Sartre, Edebiyat Nedir?, 2014, s. 61). Özgürlük başka insanlar tarafından kısıtlanmamalıdır. Kısıtlandığı zaman köleşme ortaya çıkmaya başlamaktadır. Her kim olursa olsun ister yazar, ister denemeci, bu insanlar özgürlüğe seslenmelidir. Tek konuları özgürlük olmalıdır. Köleler için yazı yazmamalı, özgür insanlar için yazmaz.

Kitabın son bölümü ise Kimin İçin Yazıyoruz? Adlı bölümdür. Herkes yazar olmayı seçmek zorunda değildir. Ama özgür olmalıdır. Kendi özgür kararlarıyla yazar olmalıdır. Yazar, toplumsal görevle yükümlü bir insandır. Sartre’a göre “Yazar, kalemiyle toplumun çıkarlarına hizmet etmeyi seçmiş olsa bile, üretmez, tüketir. Yapıtları bedelsiz, yani saygıya değmez olarak kalır; piyasadaki değerleri keyfidir. Bazı çağlarda yazara bakılır, kimi çağlarda da kitaplarının satışından belli bir yüzde alır yazar” (Sartre, Edebiyat Nedir?, 2014, s. 83). Yani yazar belli çıkarlar doğrultusunda hareket eder. Yazarların belli görevleri vardır. Onlar aydın insanlardır. Kendisini takip eden okuyucular için yazmak zorundadır. XVII. Yüzyılda iyi yazı bilmek gerekiyordu. Yazar, o dönemlerde seçkin sınıfa aitti. Okuyucu etkindi ve ortaya çıkan yazıyı en iyi şekilde değerlendirmekteydi. Bu yüzyılda somut ve halktan yabancılaşmış ürünler ortaya çıkmaktaydı. Sartre’a göre öz ile biçim birbirine karıştırılmıştı. Sonuç olarak söylemek gerekirse, Jean Paul Sartre, *Edebiyat Nedir?* Adlı eserinde bu önemli konulara değinmektedir. Onun için yazar, özgür olmalı ve halktan yabancılaşmamalıdır. Bilinçlenmiş bir yazar olarak, okuyucuların özgürlüklerine çağrıda bulunmalıdır.

1.1.11. Egonun Aşknlığı

Uzun bir çeviri önsözünü bulunan *Egonun Aşknlığı* adlı kitap iki bölüm ve bir sonu çan oluşmaktadır. Birinci bölüm, Etkin Ben ve Edilgin Ben başlığını taşımaktadır. Burada Jean Paul Sartre, “Etkin Benin biçimsel varlığı kuramı başlığıyla düşüncelerini serimlemeye girişir. Ve “düşünüyorum bütün tasarımlarımıza eşlik edebilmeli, tümcesini Kant’a mal etmek gerekir” diye söze başlayan Jean Paul Sartre ama gerçekte “Ben’in bütün bilinç durumlarımızda bulunduğunu ve deneyimlerimizin üstün sentezini hakikaten gerçekleştirdiğini çıkarsamak gerekir bunda? Sorusunu sormaktadır.” (Sartre, Egonun Aşknlığı, 2003, s. 51). “Böyle bir sorgulamanın Kant’ı zorlamak olacağını iddia eden Jean Paul Sartre bu

zorlamalardan Kant'ın izleyicilerinin de sık sık bulduklarını oysaki asıl öngörülmesi gerekenin benin olgusal varoluşunu sorgulamak için Husserl'in fenomenolojisine başvurmak gerekir" (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 53). Daha sonra ise, Cogito: Refleksif olarak bilinçten bahsetmektedir. Bu bölüme girişinde ise Kant'ın Cogito'sunun bir olasılık koşulu olduğundan bahsetmektedir. Descartes ve Husserl'in Cogito'larının ise olgu gözlemi olduğunu söylemektedir. "Cogito'nun kişisel olduğu yadsınmaz bir şey. "Düşünüyorum"da düşünen bir ben var. Burada Ben'e saflığı içinde ulaşmaktayız. Ve bir "Egolojinin" Cogito'dan yola çıkması gerekir" (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 59). "Cogito'dan çıkış noktası ne şekilde olursa olsun ister sezgi ister belleğimize dayalı olsun öteki düşünceleri aşan Ben'i kavrarız. Cogito'yu betimleyen yazarların onu refleksif bir işlem olarak tanıttığını dile getirmiştir. Cogito, bilince yönelmiş, bilinci bir nesne olarak kavrayan bir bilinç tarafından gerçekleştirilir" (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 60). Bu noktada Husserl'den bir örnek vererek devam eder. "Ona göre düşünen bilinçle düşünömlü bilincin bir birliğı vardır. Arasındaki bağ çözölmezdir. Ona göre Cogito'nun kesinliğı mutlaktır" (Sartre, Egonun aşkınılığı, 2003, s. 60). "Her düşünen bilinç, gerçekte, kendisinde düşünömsüzdür ve onu ortaya koyabilmek için yeni ve üçüncü dereceden bir edim gerekir" (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 61). Bilinç kendinin bilincinde olması için düşünen bir bilince ihtiyacı yoktur. Sartre, Husserl düşünömsüz bir bilincin olması düşünömlü bir bilinç olması için önemli değışime uğradığını kabul eden ilk kişi olduğunu dile getirmiştir. Uzun bir analizden sonra Sartre bazı gözlemler yapmıştır. "Ben, bir varlıktır" (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 66). Yani benin bir varlık olduğunu, onun bazı şeylerden farklı olarak gerçek bir varlığı olduğunu dile getirmiştir. İkinci olarak ise, kendini, düşünömlü bir bilincin arkasında özel bir sezgiye vermektedir. Üçüncü olarak, kendinin ancak refleksif edim yoluyla ortaya çıktığını söylemektedir. Dördüncüsü ise "aşkın Ben'in fenomenolojik indirgeme alanına girmesi gerekir. Cogito çok fazla şey ileri sürmektedir" (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 67). Cogitonun içeriğinde Ben'in nesnenin bilincinde değıl, nesnenin zaten Ben'in bilincinde yer aldığı vardır. Üçüncü kısımda ise Edilgin Ben'in maddesel varlığı kuramı: Kant ve Husserl ile bir giriş yapmaktadır Sartre. Çünkü onlar için Ben, bilincin biçimsel bir yapısıdır. "Etkin Ben soyut olarak tasarlanısa bile saf şekilde bulunmaz. Düşünömsüz bilincin özerk olarak düşünölmesi

gerekir” (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 70). Nesnelerin özellikleri yani sıcaklıkları ya da güzel olması, sevimli olması gibi nitelikleri bulunan bir dünyada yaşıyoruz ve bu nitelikler bizim eylemelerimize neden olmaktadır. Bizi de şekillendirmektedir. “Etkin ben, eylemlerin birliğinden oluşan egodur. Edilgin ben durumların ve niteliklerin birliği olarak egodur” (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 72).

Kitabın ikinci kısmı ise Ego'nun Kuruluşu adlı bölümdür. Bu kısımda egonun doğrudan düşünömlü bilinçlerin birliği olmadığını, niteliklerin birliği olduğunu açıklayarak bir giriş yapmaktadır. Bu bölüm kendi içinde beş kısma ayrılır. Bunlardan birincisi; **Bilinçlerin Aşkın Birlikleri Olarak Durumlar**; “Durum refleksif bilinçte ortaya çıkar. Kendini ona verir ve somut bir sezginin nesnesi olur” (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 73). Birine karşı olan duygularımız refleksif bilinçle ortaya çıkar. Nefret ve öfkeli bilinçler için hem geçmişte hem de gelecekte bulunacaktır. Bilinçlerin sonsuz aşkın birliğidir. Nefretin bir durum olduğundan bahsetmektedir. İkinci kısım ise, **Eylemlerin Kuruluşu**: bu bölümde ise aktif bilinç ile salt kendiliğinden bilinç arasında ayırım yapmayacağını dile getirerek söze başlamıştır. Tasarlanmış eylemlerin her şeyden önce aşkın bir nesne olduğunu belirtiyor. Eylemlerimiz şeyler dünyasından alınmıştır fakat duygularımız ya da psişik eylemlerimiz aşkınlık olarak tasarlanmalıdır. Üçüncü kısım ise, **Durumların Seçime Bağlı Birlikleri**: “Ego durumların ve eylemlerin doğrudan doğruya aşkın birliğidir” (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 79). Durumlar ve eylemlerin ego arasında bir aracı olabileceğini söylemektedir. İnsanlara karşı olan duygularımızda sevgimiz ya da nefretimiz var ise onu hatırlatacak bir şey gördüğümüzde onu birleştiririz. Bu durum bir aracıdan fazla aşkın bir şeydir. Dördüncü kısım ise, **Eylemlerin, Durumların Ve Niteliklerin Kutbu Olarak Ego'nun Kurtuluşu**: Psişik teriminin anlamını açıklayarak konuya girmektedir. “Psişik, refleksif bilincin aşkın nesnesidir, aynı zamanda da psikoloji diye adlandırılan bilimin nesnesidir” (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 80). Ego ona göre psişik olanın yanındadır. “Ego, nesne olduğundan, edilgindir” (Sartre, Egonun Aşkınılığı, 2003, s. 86). Bu edilginlikten dolayı ego etkilenmeye duyarlıdır. Beşinci kısım ise, **Cogito'daki Ben ve Bilinç** Cogito, doğru gerçekleştirildiği takdirde saf bir bilincin, durumların ve eylemlerin kavranışıdır. “Düşünüyorum ifadesinde bulunan ben, kendini bilinçli

kendindeliliğin sahibi olur. Bilinç onun karşısında oluşmakta ve ona doğru, onunla birleşmeye gider” (Sartre, Egonun Aşkınlığı, 2003, s. 95). Son olarak da kitabımızda sonuç bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde de Jean Paul Sartre kısa bir analiz yapıp kitabını sonuca bağlamıştır.

1.1.12. Estetik Üzerine Denemeler

Estetik Üzerine Denemeler, Sartre’ın sanata ve sanatçılara dair yaptığı eleştirileri kapsayan çalışmasıdır. Sartre, sanat eserlerine dair samimi ve açık düşüncelerini bu kitabında dile getirmiş, önemli sanatçıların eserlerine yorum yapmıştır. Sanatın doğa ve insan ile olan ilişkisini anlatırken, bunun yanında dört önemli sanatçının, görüşlerine de yer vermiştir. Bu sanatçılar, Tintoretto, Giacometti, Lapoujade ve Calder’in görüşlerine yer vermiştir. Sanatçının nasıl şekil aldığını, eserlerini nasıl oluşturduğunu, sanatın toplum ve bireyle ilişkisini incelemektedir. Estetik hakkındaki görüşleri Sartre’ın diğer görüşlerine göre daha az tartışmalıdır. Sartre’da aslında hem eser yapan hem de konuşan durumdadır. Çünkü Sartre’da kitap yazarak aslında bir eser ortaya koymaktadır. Aynı zamanda sanatını yapan sanatçıları da eleştiren bir kişidir. Yani bu durumda iki tarafta da bulunan bir kişidir. İlk olarak, Tintoretto’un hayatına değinmiştir ve onun sanatı hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. “Üretmek, durmadan üretmek, satmak, yapıtlarının büyüklüğü ve çokluğuyla rakiplerini ezip geçmektir amacı”. (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 6) Diyerek onun amacını dile getirmiştir. Sartre, sanatçılar kol emekçisi mi yoksa gerçek kahramanlar mı sorusunu sormuştur. Belki de, ressamlar öncelikle kol emekçileridir.” (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 31) der. Sartre, Tintoretto’nun sanat anlayışını şu şekilde dile getirir. “Tintoretto hayal görmez. Asla. Toplumsal ilerleme açısından, tutkular fırsatlara bağlıysa eğer, Venedik’teki en yeni yetme bireylerin küçük burjuvaya mensup olduğunu söylenebilir. Hala sınıflarını yükseltme fırsatları vardır çünkü. Fakat Tintoretto müşterileri ile arasındaki derin bağların farkındadır. Onların sanata ve ahlaki değerlere yaklaşımlarını, ortak duygularını takdirle karşılar. Özlemlerinden hoşlanır, özellikle de özgürlük için duydukları derin arzuyu paylaşır. Üretmek, almak, satmak bütün bunların olabilmesi için özgürlük gereklidir çünkü. Onun fırsatçılığını anlamamıza yarayan anahtarlardır bunlar.” (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 37) Resimleri ile ilgili olarak da, “Bütün yaşamı boyunca, bazen gözlerini boyayarak, bazen ortadan sıvışarak, bazen de onlara uyararak,

hep garip bir merak ve şüphe içinde bırakır insanları. Her şey layık olduğu yerdedir: Acı çeken ve hastalıklı bir mizah, kibir, esneklik, insanüstü bir çaba, kin, iflah olmaz bir kıvanç ve âşık olunacak mütevazı bir arzu. Her şeyden Önce, bir kent ile bir adam arasındaki ihtiraslı bir aşk oyunudur Tintoretto'nun resmi.” Der (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 51). Giacometti'nin sanatı ile ilgili olarak da onun sanat eserlerine aslında kendi yalnızlığını yansıttığını söyler. “Heykel yapar gibi resim, resim yapar gibi heykel yapmak... Giacometti heykeltıraş mı, yoksa ressam mı? Ne heykeltıraş ne ressam; elbette ki, her ikisi birden” (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 70). Bu iki sanat türünü birbirine çok benzetmektedir. “Giacometti'nin resimlerinde nesne kendi kendini sınırlar” (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 72). Resimlerinin çok dolu olduğunu ifade eder ve sadece bir çizgiden bir boyadan ibaret değildir der. İnsan vücudunu çok gerçekçi ve net bir şekilde aktarabilmektedir. Çizdiği her şeyin her objenin arasında bir ilişki bulunmaktadır. Daha sonra Lapoujade'nin sanatı ile ilgili fikirlerini dile getirmiştir. Lapoujade'nin resim alanında biçimini kendisinin geliştirdiğini söyler. Kendi değerini kendi çabasıyla arttırmıştır. Eserlerindeki insan figürleri, insanoğlunun acısını içerir der. “Renklerle oynayarak, çizgileri uzatarak, buluşlar gerçekleştirip onlardan yararlanarak, hortumlar oluşturarak ve bölgesel çalkantılar arasında katı dengeler kurarak, ressam, pıhtılaşmaya hazır ve başarılması korkunç derecede zor olan olgulara neden olur. Sonuç en kötü durumda bir süs oynaşı, en iyi durumda da neşeli ve içkili bir evlilik partisidir. Patlayıcı mekânın ritmini korumak, renk titreşimlerinin sürekliliğini arttırmak ve derindeki bilinmeyeni söke söke çıkarmak için, sanatçı, varlığı parçalayarak ve onun dönüşümlü hareketinden yararlanarak, tuvale ve bize anlamı dayatmak üzere kullanılmalıdır fırçasını” (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 114). Daha sonra ve en son olarak da Calder hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir Sartre. Calder'in heykellerini, resimlerini eleştirmiştir. “Calder, bazen doğadan yola çıkıp yeni biçimler yaparak kendince eğlenir. Örneğin, bir keresinde bana demir kanatlı bir cennet kuşu göstermişti. Pencere yakınında, birkaç hava tabancası onun harekete geçmesi için yetiyordu. Tıkırtılar çıkarıyor, dikiliyor, eğilip bükülüyor, kafasını öne arkaya sallayabiliyor, yuvarlanıp zıplayabiliyor ve sonra da, sanki görünmeyen bir işaretle aniden uslanarak, kanatları açık durumda, yavaş bir dönüş gerçekleştiriyordu. Ama çoğu zaman, doğal biçimlere öykünen işler yapmaz Calder; ve bildiğim bir şey

daha var ki, o da, diğer sanatların onunkilerden daha az aldatıcı olmadığıdır” (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 127). “Calder’in herhangi bir doğal canlıdan esinlenmek ya da taklit etmek gibi bir arzusu olmamasına karşın (ki, onun asıl amacı, daha önceden hiç bilinmeyen ritmik hareketler ve tınılardır), onun devinimli heykelleri aynı zamanda, lirik ve teknik buluşlar, nedeysen matematik düzenlemeler ve Doğayı anımsatan simgelerdir Çiçek tozlarını sağa sola saçan, binlerce kelebeğin bir anda kanatlanmasını sağlayan; kör bir neden sonuç zincirlemesi olduğundan ve bir İdeadan habersiz olup olmadığı asla açıklamayan büyük ve anlaşılmaz bir doğurganın, yani şu bildiğimiz Doğanın simgeleridir, demek istediğim” (Sartre, Estetik Üzerine Denemeler, 1998, s. 130). Diyerek Calder’in de sanatını dile getirir. Bu kitabında bu dört sanatçıyı iyi ve kötü yönleriyle eleştirmektedir. Sartre’ın sanat hakkındaki en açık düşünceleri bu kitabında yer almaktadır.

1.1.13. Gizli Oturum

Sartre’ın önemli tiyatro yapıtlarından biri olan *Gizli Oturum*’un orijinal adı *Huis Clos*’tur. Bu eserde çok kalabalık bir oyuncu kadrosu yoktur. Olay sadece Garson, Garcin, İnes ve Estelle arasında geçmektedir. Eser, beş sahneden oluşmaktadır. Garcin müşteridir ve birinci sahnede sadece Garcin ile Garson’un atışmaları yer alır. Daha sonra diğer sahnelerde İnes ve Estelle’ de gelmektedir. Dört duvar arasında kapalı kalmış bu üç karakter kendileri ile yüzleşmektedir. Bu bireyler, kendi özgürlüğünü bulmaya çalışırken, başkalarının özgürlüğünü kısıtlamaya çalışmışlardır. “*Cehennem insanlardır yani cehennem başkalarıdır*” cümlesi eserin en önemli cümlesidir. İnsan kendi özgür iradesi ile seçimlerini yapmalıdır. Bir başkası tarafından yönlendirilmemelidir ve seçimleri değiştirilmemelidir. 2. Sahne de Garcin yalnız kalmıştır ve kendisi ile yüzleşmektedir. 3. Sahne de ise İnes gelmektedir. İnes, lezbiyen bir karakterdir. 4. Sahnede ise Estelle gelmektedir. Estelle, kendi zevklerine çok düşkün bir kişidir. Bu üç karakter bu dört duvar arasında hem kendileri ile hem de hatalarıyla yüzleşir. Bu dört duvar aslında onlar için cehennemdir. Bu kişiler bu odadan çıkmak isterler fakat kapı açılmaz. Daha sonra kapı açılır ama bu kez dışarı çıkamazlar. Bu olay oyunun önemli bir noktasıdır.

5. Sahne ise, yine İnes, Garcin ve Estelle arasında geçmektedir. Artık bu sahnede karakterler birbiri ile yüzleşmektedir. Artık hatalarını bir bir fark etmeye

başlamışlardır. Bu sahne de İnes'in dediği şu cümle “*Cehennem Başkalarıdır*” cümlesini teyit etmektedir. İnes; “Oysa biz cehennemdeyiz. Ve hiç kimse gelmeyecek. Hiç kimse. Ta sonuna kadar biz bize yalnız kalacağız. Tamam mı? Aslında, bir kişi eksik burada: Cellat” (Sartre, Gizli Oturum, 1965, s. 20). diyerek aslında bir cehennemde bulduklarını ve cellatlarının gelmesini beklediklerini ifade eder. Onlar için cehennem, hem içinde buldukları bu durum, hem de onları bu duruma düşüren diğer insanlardır. Sartre’ın bu önemli tiyatro eseri kişilerin özgür olmalarını ve bunu elde etmek için her şeyi yapabileceklerini ifade eder. Var olmak aslında özgür olmaktır.

1.1.14. İş İşten Geçti

İş İşten Geçti, Sartre’ın roman türünde yazılmış önemli bir eseridir. Orijinal adı, *Les Jeux Sont Faits* olan kitapta olaylar çeşitli mekânlarda gerçekleşmektedir. Kitabın en önemli teması özgürlüktür. Ölmüş iki insanın öldükten sonra tekrar hayata dönmeleri için onlara şans verilir. Ama belli şartlara bağlanarak, ancak o şartları gerçekleştirebilirlerse hayata geri dönebilirler. Kitabın ana karakterleri, Eve, Andre, Lucatte, Longlois, Poulain, Dixonne, Renaudel, Pierre’dir. Değişik bir tarzda, tiyatro gibi kısa sahneler biçiminde yazılmıştır. Eve ve Pierre yaşarken birbirini hiç tanımayan ancak öldükten sonra da bir araya gelmiş bir çifttir. Eve eşi tarafından zehirlenerek öldürülmüş, Pierre ise devrimci birisidir ve dava arkadaşı tarafından öldürülmüştür. Bu iki insan öldükten sonra bir araya gelirler. Tekrar hayata dönmeleri için yirmi dört saatlik süre içerisinde sevgilerini en üst düzeyde tutmayı başarıp kayıtsız şartsız severlerse dünyaya tekrar dönme izni verilir. Sartre, diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da varoluşçuluğu fazlaca vurgulamıştır. Kadın-Erkek ilişkileri bu kitabında büyük yer alır. Özgürlüğü sürekli dile getirmektedir. Kitabın bir kısmın da şöyle geçer; “-Geçmiş Olsun... Lütfen imza eder misiniz? Eve kalktı. Deftere doğru eğildi ve imzaladı. -Tamam... Şimdi artık resmen öldünüz. Eve biraz duraksadı, sonra sordu. -Evet, ama şimdi nereye gideyim?- Nereye isterseniz. Ölüler özgürdür” (Sartre, İş İşten Geçti, 1986, s. 35). Aslında insanlar yaşarken özgür değildir. Ama öldükten sonra özgürlüğe kavuşurlar. Bu iki insan öldükten sonra, ölmeden önceki hayatları ile ilgili gerçekleri öğrenirler. Ve bundan dolayı tekrar hayata dönme konusunda korkuları vardır. Çünkü ikisi de yaşarken ihanete uğramışlardır. Birbirlerini buldukları için çok mutludurlar fakat bedenleri olmadığı

için birbirlerini hissedememektedirler. Ölü olmayı istememektedirler. Bunu da Pierre şu şekilde dile getirir; Yorulmuş olan Pierre, yanındakine seslendi: “-Ölü olmak berbat şey! - evet, ama ne de olsa ufak tefek iyilikleri var... -hiçte kötümser değilsiniz. -Sorumlulukları, maddi sıkıntıları yok. Tam bir özgürlük var. İstedığınız eğlenceyi seçebilirsiniz” (Sartre, *İş İşten Geçti*, 1986, s. 60) der ama ölü olmak aynı zamanda da özgürlüğü sağlamaktadır. Ruhları istediği gibi insanların arasında dolaşmaktadır, dans etmektedir. Ölülerin maddi kaynaklı sıkıntıları yoktur. Jean Paul Sartre’ın *İş İşten Geçti* adlı kitabı da varoluşçuluk konularını bu şekilde ele almaktadır. İnsan seçimlerinde özgür olmalıdır. Eve ve Pierre ölü olmaktan memnun olmasalar da aslında ölülerin özgür olduğunu kabul etmektedirler.

1.1.15. Kirli Eller

Jean Paul Sartre’ın önemli tiyatro eserlerinden bir diğeri olan *Kirli Eller* adlı kitabı, 1948 de kaleme alınmıştır. Yedi tablolu (perdeden daha küçük bölüm) oyundan oluşan bu oyun, hayali bir ülkede geçmektedir ve İkinci Dünya Savaşı zamanları sırasını anlatmaktadır. Sartre, eserlerinde genel olarak varoluşçuluk kavramı üzerinde durmaktadır. Diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitabında da yine önemli varoluş sorunlarını bize karakterler üzerinden anlatmaya çalışmaktadır. İnsanların temel duygularını, bireyin yalnızlığını, bireyin toplum içindeki yerini okurlarına aktarmaya çalışır. *Kirli Eller*’in içeriğine gelecek olursak, kitap daha önce de belirtildiği gibi yedi tablolu oyundan oluşmaktadır. Oyun, Hugo, Olga, Charles, Frantz, Louis, İvan, Jessica, Höderer, Slick, Georges, Karskiy ve Prens Paul adlı karakterler etrafında dönmektedir. Kitabın en başında karakterler hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. “Hugo; ülkücü ve aydın bir anarşist, Jessica’nın kocası, Höderer’in sekreteri. Olga; Hugo’nun sevgilisi, soğukkanlı, koyu bir partici. Charles; Partinin adam öldürme işlerinde çalışır. Frantz; Partinin adam öldürme işlerinde çalışır. Louis; Partinin şeflerinden biri. İvan; bir sabotajcı. Jessica; Hugo’nun kuşbeyinli, fakat güzel karısı. Höderer; Partinin şeflerinden önemli bir politikacı. Slick, Höderer’in muhafızı. Georges, Höderer’in muhafızı. Karskiy, Beşli cephenin sekreteri. Prens Paul, Kıral Naibi’in oğlu” (Sartre, *Kirli Eller*, 1975, s. 4). Kitabın başında bu şekilde bir tanıtım yapılmıştır.

Kitapta, Birinci tablo, Olga’nın evinde geçmektedir. Dört sahneden oluşmaktadır. Bu

bölümde olaylar, Olga, Hugo, Charles, Frantz, Louis adlı karakterler arasında geçmektedir. İkinci tablo, dört sahneden oluşmaktadır. Olaylar, Hugo, İvan, Olga, Louis arasında gelişmektedir. Üçüncü tablo, Jessica'nın evinde geçmektedir. Bu tabloda beş sahneden oluşmaktadır. Bu bölümdeki oyuncular ise, Jessica, Hugo, Slick, Georges ve Höderer'dir. Dördüncü tablo ise, Höderer'in çalışma odasında geçmektedir. Bu tablo altı sahneden oluşmaktadır. Bu tabloda yer alan oyuncular ise, Jessica, Hugo, Höderer, Karskiy, Prens Paul, Slick, Georges, Leon'dur. Beşinci tablo ise evde geçmektedir. Bu tablo beş sahneden oluşmaktadır. Bu tablodaki olaylar ise, Hugo, Jessica, Olga, Höderer, Slick, Georges arasında geçmektedir. Altıncı tablo ise, Höderer'in çalışma odasında geçmektedir. Bu tablo dört sahneden oluşmaktadır. Bu tabloda ise, Höderer, Jessica, Hugo arasında olaylar gelişmektedir. Ve son olarak yedinci tablo ise Olga'nın odasında geçmektedir ve sadece tek bir sahneden oluşmaktadır. Olaylar, Olga ve Hugo arasında gelişmektedir. Oyunda, kadın erkek ilişkileri, savaş, intikam duygusu yer almaktadır. Devrimci bir partiye üye olan Hugo, parti adına bir suikast düzenlemiştir ve tutuklanmıştır. Hapisten çıkıp sevgilisi Olga'nın evine geldikten sonra olaylar başlamıştır. Karmaşık bir aşk hayatı olduğu gibi siyasi hayatı da bir o kadar karmaşıktır. Kirli Eller, yazıldığı dönemin siyasi partilerinde yaşanan karmaşık ilişkileri konu alır. Parti içindeki kirli oyunları, amaçları aynı olan insanların ilişkileri anlatılmaktadır. Bu kitapta, bireyin yaşamdaki varoluş amacını sorgular. Ölüm ile var olmak arasındaki ilişkiyi de Hugo şu sözlerle ifade eder. "Oysa bir ölü, gerçekten bir ölüdür. Var olmak ya da var olmamak, ha? Anlıyorsunuz ne demek istediğimi? Kafanın üstünde altı karış toprakla, bir ölü olmaktan başka bir şey dileğim yok" (Sartre, Kirli Eller, 1975, s. 80). Özgürlük, yani bireyin özgürlüğü bütün insanlar için önemlidir. Verdiğimiz kararlarda biz kendimiz sorumluyuz. Sartre, yazmış olduğu bu tiyatro eseri ile önemli felsefe sorunlarına değinmiştir. *Kirli Eller* adlı eseri tiyatro türünde yazılmış önemli bir eserdir.

1.1.16. Sözcükler

Varoluşçuluğun önemli temsilcilerinden olan Jean Paul Sartre'ın kendi yaşam öyküsünü ele aldığı kitabı *Sözcükler* adlı eseridir. Düşünür, bu kitabı 59 yaşında kaleme almış ve bu kitapta çocukluğundan beri yaşadığı olayları anlatmaktadır. Kitabı samimi ve günlük bir dil ile ele almıştır. J. P. Sartre eserlerinde genel olarak bireyin yalnızlığını, özgür olması gerektiğini ve özellikle *varoluşçuluk* kavramı üzerine sıkça durmaktadır. Çocukluktan beri

yaşadığı olaylarda ya da gözlemediği her durumda bu konuları irdelemiştir. Her zaman bireyin yalnızlığı üzerine yoğunlaşmıştır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Okumak, ikinci bölüm ise Yazmak adındadır. Birçok meseleyi ele aldığı gibi birinci bölümde yazar hiçliği de ele almıştır. Bunu da şu şekilde dile getirmektedir; “Kutsallığı bilemeyen ben, büyüye bayılıyordum. Sinema, kendisinde henüz eksik olan şey için adeta bir tür sapıklıkla sevdiğim belli belirsiz bir görünümdü. Bu ışık akışı her şeydi, hiçbir şey değildi ve her şey hiçliğe indirgenmişti. Bir duvarın çıldırışlarını seyrediyordum; katı cisimler bedenime kadar her şeyi dolduran bir kitlelilikten temizlenmişlerdi ve genç idealizmin bu büzülüp küçülmeden hoşlanıyordu; daha sonraları üçgenlerin yanlamasına ve dairesel hareket ettirilmeleri, şekillerin sinema perdesi üzerindeki akıp gidişlerini hatırlattı bana ve sinemayı iki boyutluluk niteliğinden ötürü sevdim” (Sartre, Sözcükler, 2014, s. 102). Her şeyi hiçliğe indirgemiş olması ile birlikte çevresinde gördüğü bütün nesnelere bu hiçlik bağlamında anlamaya çalışmaktadır. Kitapta hiçlik konusu dışında ölüm konusuna da değinilmiştir. Sartre, yaşadığı felsefi durumu kavramlarla açıklamaya çalışmıştır.

Aslında çocukluğundan beri çevresini anlamaya çalışan bir insan olan Sartre’ın açıklamaya çalıştığı durumlardan birisi de ölümdür. “Ölümü, şan ve şeref kefeni içine sardım; yalnızca şan ve şerefi düşündüm ve ölümü aklımdan hiç ge çirmedim; ikisinin bir tek ve aynı şey olduğunu da hiç düşünmedim. Şu satırları yazdığım sırada, önümde yaşayacak pek az zaman kaldığını biliyorum. İmdi, kendini duyuran ihtiyarlığı ve gelecekteki düşkünlüğümü, apaçık ama pekte hoş gitmeyen bir biçimde gözümün önüne getiriyorum, sevdiğimlerin düşkünlüğünü ve ölümünü de öyle; ama kendi ölümünü gözümün önüne hiç getirmiyorum” (Sartre, Sözcükler, 2014, s. 160). Ölümü hiç aklına bile getirmemekle aslında kendi ölümünü de düşünmek istememekteydi. Bu birazda ölümden kaçıştır. Kitapta, Sartre ölmüş olmayı ve insanların bu ölümünün ardından onun peşinden koşmasını istediğini de dile getirmektedir. Ölümü ve hayatını da ölmenin bir parçası yaptığını ifade eder. Sonuç olarak, kitapta Sartre hayatı boyunca sorun ettiği üzerinde durduğu felsefi durumları dile getirmiştir.

1.1.17. Yazınsal Denemeler

Sartre’ın önemli eserlerinden bir diğeri de *Yazınsal Denemeler* adlı kitabıdır. Yazınsal eleştiri alanında da önemli bir isim olan Sartre, nasıl yazar olunması gerektiğini, yapının nasıl olması gerektiğini anlatır. Kitap, sekiz tane denemeden oluşmaktadır. Bunun dışında ayrıca Sartre’ın kendini anlattığı diyaloglar şeklinde

oluşan iki kısım daha bulunmaktadır. Faulkner'dan Passos'a, Mauriac'tan Husserl'e kadar birçok önemli yazarların, düşünürlerin eserleri üzerine eleştiride bulunmuştur. İlk denemede yani William Faulkner: Sartoris adlı denemede, Faulkner'ın Sartoris adlı eserine eleştiride bulunmaktadır. Faulkner'ın edimler konusunda hayal kırıklığına uğrattığını, onları çok az açıkladığını söyler. Edimler romanın özünü oluşturmaldır. Faulkner ayrıca çok fazla sözcük kullanmıştır ve sadece göz boyamıştır. Göstermeye çalıştığı insan tipi sıkıcıdır der ve o insan tipini şu şekilde açıklar; “Önümüze getirdiği, bize benimsetmek istediği insan şudur: Ele Avuca Gelmeyen Biri; ne yalnızca dış görünüş olan davranışlarıyla, ne düzmece öyküleriyle, ne de betimlenmez şimşek parıltılarına benzeyen edimleriyle yakalayabiliriz onu. Oysa bu insan, davranışlarla sözcüklerin, o bomboş bilincin ötesinde var olmaktadır, gerçek bir dramın her şeyi açıklayan bir tür kavranabilir kişiliğin varlığını sezinleriz” (Sartre, Yazınsal Denemeler, 1984, s. 11-12). Şeklinde açıklamaktadır.

Kitabın ikinci kısmını ise John Dos Passos ve “1919” adlı bölümdür. Bu bölümde John Dos Passos'un 1919 adlı kitabını incelemiştir. Romandaki kişi özgürdür. “Tutkularla davranışlar birer nesnedir” (Sartre, Yazınsal Denemeler, 1984, s. 17). Her olay yalnız ve başka bir şeye bağlı olmayan bir nesnedir. “Anamalcı toplumda insanların yaşamı yoktur, yalnızca yazgısı vardır: yazar bunu hiçbir yerde söylemez, ama her yerde duyumsatır; usulca, sakına sakına, yazgılarımızın dar kalıplarını kırma arzusunu uyandıran dek üsteler. Birden başkaldıran insanlar oluveririz; yazar, ereğine ulaşmıştır” (Sartre, Yazınsal Denemeler, 1984, s. 19). Bilinç benim aracılığım ile var olur der ve şu şekilde devam eder. “Ben olmasam, ak kâğıt üzerindeki kara lekelerden başka bir şey kalmazdı geriye. Ancak, şu ortak bilinç *olduğum* an kendimi o bilinçten koparmak, ona yargıç gibi bakmak istiyorum: yani kendi varlığımdan kopmak istiyorum. Dos Passos'un okurunda uyandırmayı çok iyi bildiği şu utançla rahatsızlık da işte buradan gelir; istemeden suç ortağı olan ben üstelik bunun istemeden olup olmadığı da pek belli değildir yasakları hem yaratmakta, hem elimini tersiyle itmekteyim; benliğimin derinliklerinde, kendime karşı, yeniden devrimci olup çıkarım” (Sartre, Yazınsal Denemeler, 1984, s. 21). Sartre, ayrıca Dos Passos'u çağının en büyük yazarı saymaktadır. Üçüncü bölüm ise François Mauriac ve Özgürlük adlı bölümdür. Bu kısımda da yine yazarın hem yazarlığını hem de eserini eleştirir Sartre. Romancı, okuyucuların özgür olmalarını sağlamalıdır. Mauriac

Gecenin Sonu adlı kitabında bir kadının özgürlüğünü betimlemek ister. “*Gerçek varlığımın* binlerce arşın üstünde uçuyordum. Tırmanıyor, tırmanıyor, tırmanıyor... Sonra birden kayıyor, kendimi yeniden o kötü ve soğuk istemin içinde buluyorum: hiçbir çaba göstermediğim zamanki varlığımın ta kendisi kendi *üstüme düştüğüm zaman üstüne yuvarlandığım şey bu*. Böylece, bilinç gibi, özgürlük de Therese’in “gerçek varlığı”nı oluşturmamaktadır. Bu varlık, “kendi üstüme düştüğüm zaman üstüne yuvarlandığım bu şey” her şeyden önce verilmiş bir şey, bir nesne’dir. Bilinç özgürlük onun ardından gelmektedir bilinç varlığın kendini aldatmasına izin veren bir güç, özgürlük de kendinden kaçabilme gücü halinde çıkar karşımıza. Bay Mauriac için, özgürlüğün herhangi bir şey *kuramayacağını* unutmayalım; insan, özgürlüğüyle ne kendini yaratabilir, ne de öyküsünü. Özgür istem, insanın zaman zaman küçük kaçamaklar yapmasına izin veren, geleceği olmayan ufacık olayların dışında hiçbir şey üretmeyen, süreksiz bir erk’tir. Dolayısıyla, Bay Mauriac’ın kafasında bir özgürlük romanı diye tasarlanan *Gecenin Sonu* bize her şeyden önce bir köleliğin romanı gibi gözükmektedir” (Sartre, Yazınsal Denemeler, 1984, s. 37).

Kitabın dördüncü bölümü ise, Vladimir Nabokov: Yanılma adlı bölümdür. Bu bölümde de yine diğer bölümlerde olduğu gibi yazarın eseri üzerinde eleştiride bulunmaktadır. Daha sonra ise beşinci bölümde Sartre, “Ses ve Öfke” Dolayısıyla Faulkner’da Zaman adlı bölümü yazmıştır. Bu bölümde, “İnsanın talihsizliği zamana bağlı bir varlık olmasındadır. İnsan, başına gelen talihsizliklerin toplamıdır. Talihsizliğin günün birinde yorgun düşeceğini umabiliriz, ama o vakit de zaman başınıza dert olup çıkar. Romanın gerçek konusu budur işte. Faulkner’ın benimsediği uygulayımın ilk bakışta zamansal yaşamın yadsınması gibi gözükmesi, bizim zamansal yaşamla tarih sıralamasını birbirine karıştırmamızdandır” (Sartre, Yazınsal Denemeler, 1984, s. 51). Altıncı bölüm ise Husserl Görüngübilimindeki Temel Düşün: Niyetlilik adlı bölümdür. Yedinci bölüm ise, “Chois Des Elues” Dolayısıyla Bay Jean Giraudoux Ve Aristo Düşün Bilimi adlı bölümdür. Daha sonra ise sekizinci bölümde de Yabancı’nın Açıklanması adlı bölümdür. Camus’un *Yabancı* adlı eserini ve Camus’u eleştirmiştir. Bu kitap baskıdan çıktıktan sonra büyük ilgi görmüş. Ateşkes’ten beri en iyi kitap olarak anılmıştır. Saçma kelimesi “Bay Camus’ün kaleminde birbirinden ayrı iki şeyi göstermektedir: saçma hem olgusal bir hâl, hem de kimilerinin bu hâle ilgili açık seçik bilincidir. Temel bir saçmalıktan, hiç şaşmadan gerekli sonuçları

çıkaran adam “saçma”dır” (Sartre, Yazınsal Denemeler, 1984, s. 82). Kitabın son iki bölümünde ise Sartre ile yapılmış röportajlar bulunmaktadır. İlk röportaj, Sartre Kendini Anlatıyor adlı bölümdür. Bu bölümde Sartre, Michel Contat’ın sorularını yanıtlamaktadır. Diğer bölüm ise Sartre ve Kadınlar adlı bölümdür. Bu bölümde ise Sartre, Catherine Chaine’in sorularını yanıtlamıştır. Kadınlar ile ilgili görüşlerini, çocukluktan beri yaşadığı aşkları Simone De Beauvoir ile olan ilişkisini ve nasıl tanıştıklarını anlatmıştır. Sartre, kaleme aldığı Yazınsal Denemeler adlı eserinde de okuyucularla bu düşünceleri paylaşmıştır.

1.1.18. Yöntem Araştırmaları

Jean Paul Sartre’ın bir diğer eseri olan *Yöntem Araştırmaları* adlı kitabı filozof, Diyalektik Aklın Eleştirisi adlı eserine bir ön metin olarak hazırlamıştır. J. P. Sartre Yöntem Araştırmalarını 1960 yılında kaleme almıştır. Kitap, Sartre’ın Marksçılıkla olan ilişkilerini dile getirdiği bir eserdir. Başta, 1957 yılında Polonya dergisinde yayınlanmak üzere hazırlanmıştır. Ama bazı değişikliklerle Critique’deki metnin önüne koyulmuş. Ama daha sonraları diyalektik aklın eleştirisi adlı kitaba ön dayanak olmuştur. Kitap, üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Marksçılık Ve Varoluşçuluk, Dolayimler Sorunu ve son olarak, İleriye Gidişli-Geriye Dönüşlü Yöntem adlı bölümlerdir. Bunun dışında Sunuş adlı kısım başlanmaktadır. Daha sonra ise Önsöz adlı kısım vardır. Bundan sonra kitabın asıl bölümlerine yer verilmektedir ve bunlardan sonra Tasarı adlı kısım bulunmaktadır. Daha sonra ise Sonuç adlı kısım yer almaktadır ve son olarak ise dipnotların açıklamalarının bulunduğu Notlar adlı kısım bulunmaktadır.

İlk deneme yani Marksçılık ve Varoluşçuluk adlı bölümde, varoluşçuluk ve Marksçılığın arasında yaşanan karşılıklı hesaplaşmayı dile getirmektedir. Bu bölümde en önemli cümlelerden bir tanesi felsefenin nasıl bir şey olduğunu söyleyen şu cümledir. “Bir felsefe her şeyden önce, “yükselen sınıfın” kendi bilincine vardığı belli bir yoldur. Bu bilinç açık ya da bulanık, dolaylı ve dolaysız olabilir” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 16). Toplum düzeni içinde doğmuş olan felsefenin kendisi de bir devinimdir ve bu devinim gelecek üzerinde etkilidir der Sartre. Felsefe bir araştırma ve açıklama yöntemidir. Felsefe hep üretmekten yanadır. “Felsefenin aynı anda, bir bilgi bütünleşmesi, bir yöntem, düzenleyici bir fikir, bir saldırı silahı ve

bir dil topluluğu olması gerekiyorsa, felsefe denilen bu “dünya görüşü” aynı zamanda çürümüş toplumları mayalandıran bir araçsa, bir insanın ya da bir insan topluluğunun söz konusu bu özgül kavrayışı, bütün bir sınıfın kültürü ve kimi zamanda doğası olabiliyorsa, o zaman şu noktada besbelli ki felsefi yaratılış dönemleri çok enderdir” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 19). Felsefe fikirleri, davranışları ve çürümüş toplumların dünya görüşlerini değiştirmekte çok önemli bir araçtır. İnsan ne fikirde olursa olsun, ne söylesen söylesin, bilgi insan karşısında yeterli kalmamaktadır. “Filozof, fikirlerden oluşmuş bir saray kurmakta buna karşılık bir kul übede yaşamaktadır. Kuşkusuz, Kierkegaard’ın savunmak istediği şey, dindir. Hegel, Hristiyanlığın aşılmasını istemiyordu ama yine bu aynı nedenle, Hristiyanlığı, insan varoluşunun en yüksek anı yaptı. Kierkegaard ise tersine, tanrısallığın aşkınlığı üzerinde direnmekte, insanla Tanrı arasına sonsuz bir uzaklık koymaktadır” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 21). Kierkegaard, her türlü günaha karşı, günah işlemeye karşı en önemli engel olarak iman davasını ortaya koyar. Öznel yaşam, bilginin konusu olamaz. Çünkü bilgiye sığmaz. İnsanın, başka insanlar ve Tanrı karşısında ortaya çıkan öznellik, Kierkegaard’ın varoluş dediği şeydir. “Marksçılık durmuştur; bunun tek görünür nedeni, bu felsefenin dünyayı değiştirmek isteyen bir felsefe olmak isteğidir; bu felsefenin amacı “Dünya olan Felsefe” olmaktır, çünkü Marks’çılık uygulamalıdır ve uygulamalı olmak dileğindedir. Marksçılığın içinde kuramı bir yana praxis’i ise öte yana atan gerçek bir bölünme olmuştur” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 32). Felsefenin dünyayı değiştirme isteği Marksçılığın durmasına neden olmuştur. Varoluşçuluğunda Marksçılık gibi hangi yöntemleri kullanacağını şu cümlelerle dile getirmektedir. “Marksçılık gibi varoluşçuluk da, ortaya somut birleşimler koymak için, deneye başvurmuştur. Varoluşçuluk felsefesi, bu birleşimleri, ancak devingen ve diyalektik bir bütünleşme içinde ya da daha dar anlamda, benimsediğimiz kültürel görüş açısından konuşacak olursak “Dünya olan Felsefe” den başka bir şey olmayan diyalektik bütünleşme içinde tasarımılayabilir. Bize göre gerçek, olmakta olan, olmuş olan ve olacak olan bir şeydir. Durmadan bütünlenen bir bütünleşme” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 39). Bu bölüm aslında Varoluşçu Marksçının, bireyi ve tarihi durumu nasıl kavradıklarını açıklar. Marksçılık ve varoluşçuluk arasındaki ilişkiyi kurmaya çalışırken, bireyin bulunduğu durumu, aileyi, çevresini açıklar. Marks’ın, o uzak döneme değinen

açıklamasını, hepimiz bilmekteyiz: “Özgürlüğün egemenliği, gerçekte, ancak zorunluluğun ve dışsal erekliliğin zorladığı çalışma bitince başlamış olmaktadır; bu nedenle söz konusu egemenlik, maddesel üretim alanının ötesinde bulunmaktadır. Yaşamın yeniden üretiminin ötesinde, herkes için, gerçek bir özgürlük parçası var olur olmaz, Marks’çılık devrini kapayacak ve yerini bir özgürlük felsefesine bırakılacaktır. Ancak, bu özgürlüğü ve bu felsefeyi düşünmemize olanak sağlayacak, hiçbir araca, hiçbir düşünsel aygıtta ve hiçbir somut deneyime sahip değiliz” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 41).

İkinci deneme ise, Dolayımalar Sorunu ve Yardımcı Disiplinler adlı bölümdür. Bu bölümde ise daha önce de dile getirdiğimiz gibi bireyin yaşadığı ortamı açıklamaktadır. Çağdaş Marksçılara göre, yöntemi bulmalıyız ve bilimi kurmalıyız. Genel anlamda Marksizm’in yöntemini söylemektedir. “Heidegger hiçbir zaman felsefi yapıtları ortaya çıkana kadar eylemci olmamıştır” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 44) der Sartre. “Marksçılık, bir konumlandırmaya gitmekte, ancak bu konumlandırma işini yapar yapmaz da artık hiçbir şeyi tartışmaya yanaşmamaktadır. Marksçılık, belli bir ilkesi olmayan öteki disiplinlere yaşamın ve kişinin bulunduğu gerçek koşulları kurma olanağını vermekte ve bu yolla yapmış olduğu şemaları sonunda, bir kez daha doğrulanmış olduğunu göstermeye gitmektedir. Bu, şu demektir; şeyler oldukları gibi olduğundan dolayı, sınıf savaşımı şu ya da bu biçimi aldığından dolayı burjuva sınıfından olan Flaubert, yaşadığı gibi yaşamak, yazdığı gibi yazmak zorunda kalmıştır. Ancak, gerçekte sessizce geçirilen şey, şu tümcedeki “burjuva sınıfından olan...” sözcüklerinde yatmaktadır” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 61). Marksçılık açıkçası kişinin bulunduğu koşulları kurmasına yardımcı olur. Toplumdaki kişiler arasındaki sınıf farklılıklarının sözcüklere yansımalarını dikkate alır. Toplumda bu durumlarla ilgilenen toplumbilimciler bulunmaktadır. “Toplumbilimci, kendini, topluluğa bütünlemeye çalışabilir, ancak bu çabaları da geçici olacaktır, bütünden uzaklaşacağı ve gözlemlerini nesnellığe bırakacağını bilmektedir. Kısacası, toplumbilimci, bize filmlerde çoğu kez gösterilen şu dedektiflere benzemektedir; çeteyi daha kolay ele geçirebilmek için çetenin güvenini kazanma yolunu tutan dedektiflere: toplumbilimciyle dedektif, ortak bir eyleme katılsalar bile, bu eylemin ayrıca alındığı, yani onların, yalnızca, daha “yüksek bir çıkar” adına davrandıkları,

ortadadır” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 73). Yani Sartre, toplumbilimcilerin aslında belli çıkarları olduğunu ve topluma ne kadar yakın olmaya çalışsalar da aslında topluma giremeyeceklerini söyler. Toplumbilimci, topluma yakın olmaya çalışan, toplumun güvenini kazanmaya çalışan kişilerdir. Toplum bilimsel tutum tarihsel olarak ta açıklanabilir. “Toplum bilim kendi kendine, bu çeşit olgulara yönelen gelecekle ilgili bir tutum olduğu ölçüde bulgularsız bir yöntem olacak ve Marksçılığı da bulgularsız olmaya zorlayacaktır. Gerçekten de, toplumbilim, yeni ilişkileri açıklamakta bu yeni ilişkilerin yeni koşulları bağlanmasını öngörmektedir” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 77). Toplumbilimciyi deney alanının dışında tutmak dışlanmayı gösterir der Sartre. Marksçılığa yöneltilen eleştirilerden biri de Marksçılığın, “nesneleri, kendi başlarına, yani, toplumsal yaşamın tüm düzlemlerinde, incelemeye girişilmemiş oluşudur. Oysa insan topluluk nesneleriyle ilişkisi içinde en dolaysız görünümü düşünülen toplumsal alan içinde, bulunduğu koşulları tanımayı öğretmektedir. Özgül bağlar burada da, evrenselliği, maddeselliği içinde bir gerçekleştirme ve yaşama tarzıdır; söz konusu özgüllük burada da, kendisini, belirlenimler içinde çözümlenmemize olanak tanımayan kendine özgü bir donukluğa sahiptir” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 82). Marksçılık nesneleri incelerken toplumun her aşamasını ele alarak incelememektedir. İnsanın içinde bulunduğu durumu, koşulları ele almalıdır. Kişiyi toplumsal alanı içinde incelemelidir.

Son olarak kitabın üçüncü kısmını oluşturan, İleriye Gidişli-Geriye Dönüşlü Yöntem adlı denemedir. Bireyin yaşamını bütünsellik içinde açıklayan araçları dile getirir. “İnsanların, koşullarla eğitimin... Bir ürünü olduklarını öne süren maddeci öğretisi, koşulların, tümüyle insanlarca değişikliğe uğratıldığını ve eğitimcinin kendisinin de eğitilmesi gerektiğini göz önünde tutmaktadır. Böylelikle söz konusu sav, ya basit bir totolojiden başka bir şey olmamakta ve bizim, eğitimcinin kendinin de koşulların ve eğitimin bir ürünü olduğunu anlamamızın öngörmektedir ki bu tümceyi yararsız ve anlamsız kılacaktır; ya da bu sav, insan praxis’in indirgenemezliğinin kesin bir doğrulanışıdır. Eğitimci, eğitilmelidir tümcesi, eğitimin bir girişim olduğu anlamına gelmektedir” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 88). İnsanlar eğitilmelidir fakat ilk önce insanlardan önce eğitimciler de eğitilmelidir. Eğitimciler de eğitimin bir ürünüdürler aslında. Eğitimsiz insan toplumda kötü şeylere sebep olabilir. Mesela

hayatta sahip olduğu hiçbir Őeyeye değer vermeyebilir. “Kuşkusuz, insanlar yaptıkları Őeyelerin gerçek değerini ölçememektedirler. Ya da en azından, tarihin öznesi olan işçi sınıfı birliğini tek bir devinim içinde gerçekleştirmediği ve tarihsel rolünün bilincine varamadığı sürece, insanların yaptıkları Şey kendilerinden uzaklaşmak durumundadır. Ancak, tarih benden uzaklaşıyorsa bu onu yapmadığımdan ötürü değil, söz konusu tarihi başkası da yaptığı içindir” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 89). İnsanların yaşadığı koşullar kendilerinden bile uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Kişinin tarih içindeki konumunun, durumunun farkında olamaması kişiyi kendisinden bile uzaklaştırır.

Kitapta, denemeler dışında son olarak Tasarı adlı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde de birçok önemli durumlar ele alınmıştır. Mesela insanın seçkinleşmesi konusuna değinmektedir. “İnsan, her Şeyden önce belli bir durumun ötesine gidişiyile kendisinin nesnelleşmesi içinde hiç tanımasa bile kendisini oluşturan Şeyi yapmadığı başarıyla seçkinleşir. Bu aşma olgusunu, insanın kökünde ve her Şeyden önce de gereksiniminde buluyoruz. Bu gereksinim, örnekse, Markiz adalarındaki kadın azlığı olgusunu, topluluğun yapısal bir gerçeği olarak, çok kocalılığıysa evlilikle ilgili bir kurum olarak birbirine bağlayan Şeydir. Söz konusu bu azlık olgusu yalın bir eksiklik olmadığından dolayı; en çıplak biçim altında toplum içindeki belli bir durumu gösterir ve bu durumu aşmada harcanacak bir çabayı içerir. En yalın davranışın, hem kendisini koŐullandıran gerçek ve güncel etkenlere göre hem de var etmeye giriştiği, gelecekteki belli bir nesneye göre belirlenmesi gerekir. Tasarı dediğimiz Şey budur” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 92-93). Sartre kişinin seçkinleşmesi ile aynı zamanda tasarının da tanımını yapmaktadır. Kendi olanaklarımızı oluşturarak varlığımızla ilgili çelişkileri ortadan kaldırabiliriz. “Varoluşçuluk, tarihsel olayın özgüllüğünü doğrulamaktan başka bir Şey yapamaz; olaya işlevini ve çoklu boyutlarını geri vermeye çalışır. Kuşkusuz, Marksçılar olayın ne olduğunu bilmiyor değiller: onların gözünde olay, toplumun yapısını, sınıf savaşımının aldığı biçimi, üretim ilişkilerini, yükselen sınıfın yükselme devinimini, her sınıfın bağrında çıkarları farklı olan grupların birbirine karşı çıkarıcı çelişkileri göstermektedir” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 120). Marksçı yöntem ileriye yöneliktir der Sartre. Marksçılar her Şeyi önceden bildikleri için sergileme yöntemi çok işlerine yaramaz. Varoluşçu yöntemi ise Şu şekilde açıklamaktadır. “Varoluşçu yöntemse,

tersine, bulgulayıcı kalmayı yeğlemektedir. Bu bulgulayıcı yöntemin bir “git-gel”den başka aracı olmayacaktır: çağı derinleştirerek sürekli olarak yaşam öyküsünü ve yaşam öyküsünün derinleştirerek de çağı belirlemeye gidecektir. Varoluşçu yöntem, bunları anında birbirine bütünlemek yerine, bunları, karşılıklı bütünleyiş kendinden gerçekleşene ve araştırmaya geçici bir son verene dek ayrı tutulacaktır” (Sartre, Yöntem Araştırmaları, 1988, s. 131). Varoluşçu yaklaşım yöntemini ise, geriye dönüşlü-ileriye gidişli ve ayrıştırımsal bir yöntem olarak tanımlamaktadır. Nesne ile çağ arasında bir git geldir der. İnsan, bulunduğu koşulları sürekli aşan bir varlıktır. İnsan kendisi ve başkaları için önemli olan bir varlıktır. İnsan özgür gerçekliği içinde im taşıyan bir canlıdır. Yani sonuç olarak Sartre Yöntem Araştırmaları adlı kitabında da bu önemli konulara değinmiştir. Marksizim ve varoluşçuluğu ortak bir düzlemde açıklamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Varoluşçuluk Üzerine

1.1. Varoluşçuluğu Hazırlayan Toplumsal ve Tarihsel Gelişmeler

Bütün entelektüel düşünce formlarında, yani bilim, felsefe ve sanat, dönemsel belirleyici etkiler ile tarihsel gelişmenin ulaştığı rafine olmuşluk önemli bir etki olmaktadır. Bu düşünceden hareketle varoluşçuluk akımının da benzer bir etkilenim içinde ortaya çıktığını ve koşulların etkisinde gelişmesini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Bu nedenle çalışmamın bu bölümünde varoluşçuluğun doğuşunda ve gelişmesinde etkin olan toplumsal ve tarihsel gelişmeler üzerinde durmak gerekli görülmüştür. Bireyi öne çıkararak ve bireyin özgürlüğünün önemini esaslı bir biçimde vurgulayan bir akım olması dolayısıyla, varoluşçuluğun doğuş yıllarında etkin olan ve bireyin bireyselliğini terk etmeye zorlayan büyük kent yaşamının gittikçe artması ilk dikkat çekilmesi gereken husustur. Ancak büyük kent yaşamı neden değil, aslında sonuçtur. Çünkü asıl neden dev boyutlarda ortaya çıkmaya başlayan sanayileşme ve endüstrileşmedir. Bu iki gelişme insanları daha büyük kitleler halinde kentlerde yaşamak durumunda bırakmıştır. Aşağıdaki sayfalarda bu gelişmelerin varoluşçuluğun doğmasında ve gelişmesinde oynadığı etki incelenmektedir.

1.1.1. Sanayileşme ve Endüstrileşme

Varoluşçuluğu ve 20. Yüzyılın felsefesini yoğun bir biçimde etkileyen önemli etmenlerden birisi, gittikçe artan sanayileşme ve teknolojinin insan yaşamını ciddi ölçüde kuşatmasıdır. Bu anlamda varoluşçu felsefe ve onun önemli temsilcilerinden olan Sartre, teknolojinin gündelik yaşamın içerisinde artan oranda etkili hale gelmesi ve bireyin varoluşuna yaptığı etkiyi öne çıkarmaktadır. Bu etkilenmenin ne şekilde gerçekleştiğini doğru bir biçimde ortaya koyabilmek için yukarıda da belirtildiği üzere, öncelikle sanayileşmenin gelişiminin yarattığı dramatik etkiyi ele almaya gerek vardır.

Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte, gelişen teknoloji başlangıçta daha fazla insan gücüne gereksinim yaratmış ve insanları daha zor ancak daha sıkışık bir halde bir arada yaşamak durumunda bırakmıştır. Bu sıkışıklık giderek şiddetlenince, insanların üzerinde psikolojik ve fiziksel baskıların travmatik sonuçları oluşmaya başlamıştır. Bu yaşanan sıkıntılar doğal olarak edebiyat, felsefe, bilim ve sanat alanlarında değişik biçimlerde ifade edilmeye başlanmış ve sonuçta aralarında Jean Paul Sartre'ın da bulunduğu çok sayıda entelektüel ortaya çıkmıştır.

Kişinin varoluşunu ve özgürlüğünün önemini en üst seviyede tutmayı önemle dile getiren Sartre, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında toplumun ve devletin geçirdiği zorlukları *Özgürlük Yolları* adlı kitap serisinde açık bir şekilde anlatmıştır. Yukarıda tanıtımını verdiğimiz bu eserinde savaşın sosyal yaşama etkisinin ne denli fazla olduğunu gördüğümüz anlatımın, aynı zamanda sanayileşmenin ve teknolojik araç gereçlerin gündelik yaşam üzerinde yarattığı büyük etkiye de dikkat çekilmektedir. Bu hususları özellikle on dokuzuncu yüzyıldaki gelişmeler bağlamında incelemek mümkündür.

Bilindiği üzere “On dokuzuncu yüzyıl uygarlığı dört kurum üzerinde duruyordu: (Polanyi, 2007, s. 35)

- 1) Bir yüzyıl boyunca Büyük Devletler arasında uzun ve yıpratıcı bir savaş çıkmasını önleyen güç dengesi sistemi;
- 2) Dünya ekonomisinin eşi görülmemiş bir biçimde örgütlenmesini sağlayan uluslararası altın standardı;
- 3) O zamana kadar görülmemiş bir maddi refaha yol açan “kendi kurallarına göre işleyen piyasa;
- 4) Liberal devlet sistemi.

Bir tür sınıflanmaya göre, bu kurumların ikisi ekonomik, ikisi politiktir. Başka bir tür sınıflanmaya göre, bu kurumların ikisi ulusal, ikisi uluslararası kurumlardır. Birlikte uygarlık tarihimizin ana hatlarını belirlediler” (Polanyi, 2007, s. 35).

Bu bağlamda 19. yüzyılda başlayan ve çeşitli alanlarda yaşanan değişiklikler 20. yüzyıl başlarında da devam etti. Değişikliklerin en fazla etkilediği sınıf işçi sınıfıydı ve doğal olarak ilk sosyal iyileştirme çabaları da bu sınıfa yönelik oldu. Özellikle özgürlük alanındaki sınırlandırmalar hemen dikkat çekmeye başladı ve başta Sartre olmak üzere, çok sayıda aydın özgürlüğün önemine dikkat çekmeye başladılar. İnsanların özgürlüğünün en az yaşam hakkı kadar değerli olduğu düşüncesinden hareket eden bu yaklaşımlar, özgürlüğün gerçekleşmesi için öncelikle endüstri ve sanayi ortamında daha insancıl bir yapılanmaya gerek duyulduğu düşüncesi öne sürüldü. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gerçekleştirilmesi hedeflenen yenedünya aslında bu yaklaşımın bir sonucuydu. Sanayileşme ve endüstrileşme çabalarının

sürdüğü sıralarda başlayan Birinci Dünya Savaşı ve ardından gelen İkinci Dünya Savaşı, toplumsal yaşamda dev tahribatlar yarattı. Şimdi yeni bir dünya kurulmalıydı ve bu dünyanın kurucu düşüncesi özgürlük olacaktı. Öyleyse bu yenedünyanın bireyinin de yeniden inşa edilmesine gerek vardı.

Yeni bireyin oluşmasını ve daha önce yerleşik olarak süregelen bireyin bütününüyle değişmesini etkileyen Birinci Dünya Savaşı bireyi ve toplumu her şekilde etkilemişti. Savaştan sonra yaşanan her olay aslında savaştan kalıntılar içermekteydi “Birinci Dünya Savaşı ve savaştan sonra yaşanan devrimler hala 19. yüzyılın parçasıydılar. 1914-1918 çatışması buhranın nedeni değildi, yalnızca buhranı çabuklaştırıp boyutlarını ölçülemeyecek kadar büyüttü. Ama o sırada ikilemin temelini görmek olanaksızdı. Büyük savaşın dehşeti ve yol açtığı yıkım başını kurtarabilenlere hiç beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan ve uluslararası sistemin işleyişini engelleyen unsurların kaynağı olarak görüldü. Çünkü birdenbire dünyanın hem ekonomik hem de siyasal sistemi işlemez olmuştu. Birinci Dünya Savaşının insanlığın özünde açtığı korkunç yaralar buna çok akla yakın bir açıklama getiriyordu. Gerçekte ise savaş sonrasında barış ve dengenin sağlanmasını engelleyen unsurlarla büyük savaş aynı yerden kaynaklanıyorlardı. 1914’te patlak veren siyasal gerilimin sorumlusu dünya ekonomik sisteminin 1900’den beri süren çöküşüydü” (Polanyi, 2007, s. 58). Dünyanın hem ekonomik hem de siyasal sisteminin durması ve ayrıca Birinci Dünya Savaşı insanlığın üzerinde büyük olumsuz etkiler bırakmıştı. Siyasal gerilimin oluşmasına neden olan şey ekonomik sistemin çöküşüdür. Ekonomik sistemin çökmesi ise beraberinde daha farklı ve büyük sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. İşsizliğin başlaması ve insanların maddi sıkıntı yaşamaları bundan sonra diğer sorunları da başlatmaktadır. Savaşın yaşattığı yıkım, halkın ve devletin hem maddi hem manevi zararına yol açmıştır. Bu yaraların sarılması süreci de insanları olumsuz yönde etkilemektedir.

Dünya ekonomisinin çökmesi sonucunda, ekonomi sisteminde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Ekonomik açıdan sistem değişikliğine neden olmuştur. Bu “eski ekonomiden yeni sisteme dönüşün öyle bir bütünlüğü var ki süreklilik içinde büyüme ve gelişme terimleriyle belirtilebilecek bir değişimden çok bir biçim değişikliklerini andırıyor. Örneğin, tüccar-üreticinin alım faaliyetleriyle satım faaliyetlerini karşılaştıralım: sattıkları yalnızca sanayi ürünlerini içerir. Aldıkları hammadde ve

emek-doğa ve insan. Ticari bir toplumda makineyle üretimin içerdiği şey, aslında toplumun doğal ve insani özünü metalara dönüştürmektir. Sonuç tuhaf görünebilir ama kaçınılmazdır. Amaca ancak bu hizmet edebilir bu yöntemin neden olduğu sarsıntı mutlaka insan ilişkilerini altüst edecek ve doğal çevreye yok etme tehdidini taşıyacaktır” (Polanyi, 2007, s. 83-84). Emek, toprak ve para, üretim ve piyasalar için oldukça önemlidir. Ama bunlar meta değildir ve hayati önem taşırlar. Emek, insanın faaliyetlerini içerir. Toprak ise doğanın başka bir yoludur. İnsan için önemlidir fakat insan tarafından üretilmemiştir.

Bireyin kalkınmada refahta zenginleşmedeki etkisini kırıp yerine makine gelmektedir. Makineler, insan gücüne ihtiyacı azalmıştır. “Toplumsal yapı mesleki yapılanma bireyin ustalığını kırdı; ustalık altüst oldu. 1834’te sanayi kapitalizminin başlaması için gerekli hazırlıklar yapılmış ve yoksullar yasası reformu yürürlüğe girmişti” (Polanyi, 2007, 156). Böylece yoksulların da hakkı korunacak ve işçi sınıfı ile burjuva sınıf arasındaki uçurum en aza indirilecekti. Ayrıca “Sanayi devrimi, çok kişinin elle, el gücüne aletlerle az sayıda çıkardığı mamulleri, ya da mahsulleri az kişinin makine kullanarak ortaya koymasına ve el ustalığının çok geride ve pek az önemli kalmasıdır. Makineler icat edilmiş, buhar kuvveti keşfedilmiş, elektrik enerjisi, insanın kullanacağı şekilde dizginlenmiş, böylece makine sanayinin süratle gelişmesi, ellerinin ustalığına, şahsi kabiliyetlerinin üstünlüğüne dayanarak para kazanan sanatkâr ve ustaların, bunların yanındaki kalfa ve çırakların durumunu temelden sarsmıştır” (Polanyi, 2007, s. 10). Yoksulların hakkı korunmaya çalışılmış fakat insanların toplumdaki yeri sarsılmıştır. Makinelerin ortaya çıkması insanların el emeğini arka plana atmıştır. Teknolojide ilerlemeler başlamış, fakat insan gücüne olan ihtiyaç azalmıştır. Bundan dolayı daha sonra da, “emek adı altında insan, toprak adı altında doğa satılabilir duruma geldiler. Emek gücünün kullanımı ücret denilen bir fiyat üzerinden herkesçe alınıp satılabiliyor, toprak kullanımı da rant denilen bir fiyat karşılığında sağlanabiliyordu. Toprak için olduğu gibi emek için de bir piyasa oluşmuştu. Ve her iki piyasa da arz ve talep ücretler ve rantların düzeyine göre belirleniyordu. Emek ve toprağın satılmak üzere üretildikleri efsanesi tutarlılıkla sürdürülüyordu” (Polanyi, 2007, s. 192). Emek gücü yok sayılmaya başlamış, artık emeğe maddi değer biçilmeye başlanmıştır. Emek ve toprak, sonuç olarak ne kadar getirim sağlıyor buna dikkat edilmeye başlanmıştır. Daha sonra insanlara oy hakkı

verilmeye başlanmıştır. Çünkü işçiler artık devlet üzerinde önemli oranda etkili olmaya başlamıştır. “19. yüzyılın başından başlayarak artık genel oy hakkı iyice yaygınlaşmıştı. İşçi sınıfı devlet içinde etkili bir unsur oluşturuyordu” (Polanyi, 2007, s. 195). İşçiler de yasalar önünde bir hakka sahip olmuşlardı.

Bir süre sonra artık sanayi devriminin etkileri Avrupa’ya yayılmaya başlamıştı. “Sanayi devrimi kıta Avrupa’sına yarım yüzyıl sonra ulaştı. Orada işçi sınıfı toprak çevirmesi gibi bir hareketle topraktan uzaklaştırılmamıştı. Tersine daha yüksek ücretlerin ve şehir yaşamının çekiciliği yarı serf tarım emekçisinin malikânen ayrılıp geleneksel aşağı orta sınıflarla kaynaşarak şehirli bir görünüm kazanabileceği şehirlere göç etmesine yol açtı” (Polanyi, 2007, s. 244). İşçiler daha sonra yasama yoluyla bazı haklarını elde ettiler. Sanayi devrimi orta sınıf ile burjuva sınıf arasındaki uçurumu yıkmaya başladı. Artık işçi sınıfı da sanayileşme ile şehirlere göç etti ve aradaki uçurumun kaybolmasına yol açtı.

Aslında, sanayi devrimi 19. yüzyıldan daha eski zamanlara dayanıyordu. Mesela, “18. yüzyılın başından beri sanayi kapitalizmine rastlanıyordu. Sanayi kapitalizmi, İngiltere’de olduğu gibi Fransa’da da kırsal alanlarda yer alıyor ve fabrikalarıyla işçilerini yerleştireceği bölgeler gerektiriyordu. Toprağın mülkiyetinden çok kullanımını etkilemesine karşın en önemli nokta 19. yüzyıl da hemen hemen sınırsız yiyecek ve ham madde ihtiyaçlarıyla sanayi şehirlerinin gelişmesiydi” (Polanyi, 2007, s. 250). Sanayi şehirlerinin gelişmesi demek aynı zamanda savaştan çıkmış bir toplumun işsiz kalan bir toplumun istihdam elde etmesi demektir. Ama tarım arazilerinin de yok olmasına sebep olmasıydı. İkinci Dünya Savaşında da insanlar işçi sıfatıyla ezilmeye başlamıştır. Hayatları özel sektöre, fabrika sahiplerine bağlıdır ve kendi hayatlarından, özgürlüklerinden vazgeçmişlerdir. Tarım arazileri hızla yok olmaktadır ya da bölünerek azalmaktadır. “Bentham şöyle yazmaktadır: Tarımın gelişmesine en uygun koşullar, toprağın varis tarafından satılmasını önleyen düzenlemelerin elden çıkarılamayacak mülkün, ortak arazilerin mahsul vergilerinin olmadığı yerde bulunur” (Polanyi, 2007, s. 251). Sanayi kapitalizminin Fransa’da da kırsal alanlarda yer alması nedeniyle fabrikaları kurması gereken alan kısıtlıydı. Bundan dolayı sanayi şehirleri gelişmesi gerekiyordu ve sonucunda tarım topraklarına yönelmeye başlandı.

O dönemlerde işçi sınıfı çok önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır. Özellikle “Orta Avrupa da savaş ve yenilginin baskısıyla sosyal yapı parçalandığında, işçilerin yürüyebilmesini sağlayacak tek güç işçi sınıfıydı. Her yerde güç işçi sendikalarına ve sosyal demokrat partilere verilmişti; Avusturya, Macaristan hatta Almanya da bu ülkelerde hi çbir zaman etkin bir cumhuriyetçi parti olmamasına karşın cumhuriyet ilan edilmişti. Ama ciddi çözülme tehlikesi atlatılıp işçi sendikalarının rolü gereksizleştiğinde orta sınıflar derhal işçi sınıfının kamu yaşamı üzerindeki tüm etkilerini ortadan kaldırmaya yöneldiler” (Polayi, 2007, s. 260). O dönemde işçi sınıfı çok önemli bir yere sahipti ama işçiler bir süre sonra makine gibi kullanılmaya başlanmıştır. Çok uzun mesai saatleri bulunmakta ve insanlar kendi özel yaşamlarını unutmaktadır. Ayrıca çok düşük ücretlerle çok uzun saatler çalıştırılmaktadırlar. 20. yüzyılda bir süre sonra işçi sendikaları da yavaş yavaş ortadan kaldırılmaya başlamıştır. Çünkü bu sendikaların, verilen emeği kısıtladığı iddiasındadırlar. Ekonomik liberalizm ise, toprak, emek, para piyasalarının işlemlerini engelleyen her şeye karşı olup bunları ortadan kaldırmayı amaçlar. Özgür bir ortam sağlamaya çalışmaktadır.

Sanayi alanında yapılan bütün çalışmalar sanayi devriminin bir parçasıdır. “Sanayi inkılâbı, insanlar arasındaki üretim ilişkilerini değiştiren yavaş yavaş dünyaya yayılan icatlar ve keşiflerle işçi sınıfı doğmuş ve çağımızın en önemli sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır” (Polayi, 2007, s. 26). Sanayi devrimi ile yeni bir sisteme geçilmiştir. Eski düzen yıkılmaya başlanmış ve yeni bir düzen oluşturulmaya başlanmıştır. Bu nedenden dolayı geniş çaplı bir inkılaptır. Bu değişim bir anda gerçekleşmemiş uzun zaman almıştır. En önemli gelişme teknolojinin gelişmesi ile yaşanmıştır. Sanayi devrimi ile yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde bilimde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sanayi devrimi önemli bir inkılaptır. Bütün dünyayı, bütün bireyleri etkileyen, önemli değişimlere neden olan bir inkılaptır. Bütün Avrupa’ya yayılmış ve bir alanda da değişikliklere neden olmuştur. Ama makineleşme sonucunda son bulmuştur. Bunun sonucunda bireyi ve yeni toplumu bekleyen koşullar nelerdir bunları yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bilimsel alanda da birçok gelişmeler yaşanmaya başlamaktadır. Bunların da gözden geçirilmesi ve ele alınması gerekmektedir. Hem Birinci Dünya Savaşı hem de İkinci Dünya Savaşı sonucunda insanlar her yönden değişime uğramışlardır. İkinci Dünya

Savaşından bahsetmek gerekirse Almanya ve Fransa halkı bu savaştan çok fazla etkilenmişlerdir. Jean Paul Sartre, bu dönemde yaşanan siyasi, psikolojik ve fiziksel etkileri kitaplarına çoğu zaman konu edinmiştir.

1.1.2. Bilimlerdeki Gelişmeler

Sanayi de yaşanan hızlı değişimler, teknolojinin ilerlemesi bilimde de gelişmelere neden olmuştur. Dönemin filozoflarından Sartre, kitaplarında savaşın neden olduğu hem olumlu hem olumsuz etkileri daha önce de bahsettiğimiz gibi konu edinmiştir. Savaşlar toplumu olumsuz etkilemiş ama sanayi alanında ve bilimde gelişmeler de devam etmiştir. “Evren hakkındaki yorumlarımız, kabullerimiz akıp giden yüzyıllar içinde yeni matematiksel gereksinim ve buluşlardan ötürü her defasında köklü değişimlere uğramıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleşen bilimsel devrim bu temel değişimlere birer örnektirler. O dönemlerde dünyamızın artık düz bir yüzeye sahip olmadığı ama bir küre olduğu, yine dünyamızın evrenin merkezinde bulunmadığı ve güneş sisteminde bir gezegen olduğu yaygın biçimde anlaşılmış ve bütün bu bilgiler matematik sayesinde ortaya çıkarılmıştır. Böylece büyük ve önemli deniz gezileri başlamış, bütün ulusların yaşamı, matematikte elde edilen bu başarılarla birlikte “Yeni Dünya”nın da keşfiyle, yenilenmiş ve daha bir zenginleşmiştir. 16. yüzyılı izleyen çağlarda bir yandan doğa bilimleri, öte yandan da teknik buluşlar gelişmeye başlamıştır. Üç yüzyıl süren bu gelişme Orta Avrupa’dan giderek öteki bölgelere yayılmış, 16. 17. ve 18.yüzyılların matematik kuramlarından geçerek, “Teknik Çağı”, “Buluşlar Çağı” denilen 19. yüzyıla gelinmiştir. 19. yüzyılın ortasında mekanik, fizik ve kimya kuramları o denli gelişmelerdi ki bilim insanlarının çoğunun kanısı, artık bu bilimlerin sonlarına gelinmiş olduğu ve gelecekle onlara yalnızca ayrıntıların eklenebileceği yönündeydi. Oysa 20. Yüzyılın başlarında bu sanının hiçte böyle olmadığı görüldü” (Bozkurt, 1994, s. 180). Anlaşıldığı üzere bu yüzyıllarda bilim alanında önemli gelişmeler meydana gelmiş, yanlış bilinen birçok şeyin yerini doğru bilgiler almıştır. İnsanlar her şeyi daha iyi kavramaya başlamış ve yeni bilimsel araştırmalara koyulmuşlardır. Çünkü yaşanan savaş sonucunda sanayide ve bilimde yaşanan değişimler insanlarda etkiler bırakmıştır.

Bilimin gelişmesine öncülük eden önemli düşünürler de bulunmaktadır. Bunların başında, “Galileo Galilei (1564-1642) adının, fiziğin ve modern doğa bilimlerini

başlangıç dönemlerinde unutulmaz bir yeri vardır. Ancak böyle olduğu halde o, bu bilimlerin kurucusu sayılmaz; çünkü bu alanda Galilei'den önce gelenler bulunmaktaydı. Bu yüzden Galilei'nin bir gelişmenin, oluşma durumundaki doğa bilimlerinin ilk dönemlerinde tamamlayıcısı olduğu söylenebilir. Düşünürün önemi ve değeri de kendinden öncekilerin düşüncelerini sistematik bir biçimde bir araya toplamasında aranmalıdır” (Bozkurt, 1994, s. 150). Galileo, bir çok alanda ilkleri gerçekleştiren bir filozoftur. Bilimin gelişmesine büyük oranda katkı sağlamıştır.

Kişi, kendi varoluşunun farkına varabilmesi için aklını iyi kullanabilmelidir. Bilimde ve felsefede akıl en önemli araçtır. Teknolojinin gelişmesine de akıl en iyi yardımcıdır. Toplumun ve bireylerin, geçirdiği savaşlar sonrasında yaşadıkları yıkımı atlattıklarında akıl en büyük yardımcı olmuştur. “Aydınlanma Çağı'nda akıl, içinde sağlam bilgilerin muhafaza edildiği bir türlü depo değildir. Akıl, hakikati bulmaya, belirlemeye, korumaya yarayan bir kuvvettir. Akıl bir takım içerikler toplamı değil, ancak işler halde olduğu vakit anlaşılabilen bir enerjidir. Ne olduğu, neler yapabildiği, ürünleri ile değil, etkinliği ile ölçülebilir. Aklın başlıca görevi, çözümlenebileceği çözümlenemeyeni birleştirmektir. Gerçekten de akıl, özümleme işini bitirince durmaz, ayırdığı öğelerle bütünler kurmaya uğraşır. Demek ki akıl kavramı, varlık-bilim (ontoloji) kavramı olarak değil, etkinliğe değin bir kavramı olarak belirlenmelidir” (Hızır, 1981, s. 21). Bu çağda akıl ile bilimde ilerleme sağlandığı gibi sanatta da ilerleme yaşanmıştır. Varoluşçu düşüncenin temel ilkeleri sanat eserlerine de yansımıştır. Akıl, her alanda kullanılmıştır.

Birçok alanda olduğu gibi, “20. yüzyılın başlarında fizik bilimi de önemli değişikliklere sahne oldu. Bu dönemde ortaya çıkan yeni doğa durumları artık eskilerine oranla yalın ve kolay anlaşılır değillerdi. Doğayı daha net bir biçimde anlaşılır kılmayı amaçlayan yorumların sahibi fizikçilere bu denli karmaşık ve güç kuramları yarattıkları için eleştiriler bile yöneltilmekteydi. Zaman ilerledikçe çeşitli deneyler ve gözlemler sonucunda klasik fiziğin savunmuş olduğu varsayımların bazı noktalarda yeterli olmadıkları ve değiştirilmeleri gerektiği kanısı güç kazandı. Yeni bilgilere uygun düşmesi için eski kuramlarda da değişikliklerin yapılması zorunluluğu ortaya çıktı. Olgular ve kuramlar arasındaki uyumsuzluklar, evrendeki kaotik süreçlerin skolastik özellikleri, ortaya konulan yasaların genel-geçer olmalarını engelliyordu. Bu konuda “Belirlenimcilik” ile “nedenselliğin “de artık

yeterli olmadıkları görüldü” (Bozkurt, 1994, s. 183). Fizik biliminde yaşanan gelişmeler sonucunda doğa daha net anlamlandırılmaya başlamıştır. Yapılan deneyler sonucunda yanlış bilinen birçok şey yerini doğru sonuçlara bırakmıştır.

Klasik pozitivist akımın önemli temsilcilerinden biri olan Saint Simon da bilimin doğası ve mahiyeti alanlarında yeni düşünceler ileri sürmüştür. “Her bilim Saint Simon’a göre, bilimsel olmayan yöntemler ve adımlarla işe başlamış, örneğin astrolojiden astronomi doğmuştur. Ayrıca her bilim başlangıçta birtakım dinsel tasarımlar, fizikötesi sanılarla yüklüdür. Başlangıçta Tanrı, bilimsel bir temeli olan ve fizikötesi kavramlarla geliştirilen, gerçek olmayan bir bilim yerine sonraları gerçek bilim, pozitif bilim geçmiştir. İşte ilerlemeyi, bilimin başlangıcında içine karışmış olan bu öğelerden temizlenmesinde aranmalıdır. Saint Simon’a göre artık pozitif bilim çağı başlamış bulunuyor. Bundan önce bir Tanrıbilim, bir fizikötesi dönemleri vardı. Bunlar aşılmaya başlamıştır. Saint Simon, kendi felsefesine de olguculuk (pozitivizm) adını vermiştir” (Akarsu, 1979, s. 10). Bilim, başta Dinsel temellere dayanmaktaydı. Daha sonra yani pozitif bilimin ortaya çıkmasıyla pozitif bilim çağı başlamıştır. Saint Simon’un felsefesi de bu temellere dayanmaktaydı.

“19. Yüzyıl’da olgucu (pozitif) bilimlerde olduğu gibi insan bilimlerinde de gerçekleşen patlamaya felsefe ayak uyduramadı ve 20. yüzyılın başlarında kendi üstüne kapanarak adeta uykuya daldı. Ne var ki bu çağın ortalarında felsefenin uyanışını sağlayan bazı önemli anlar yaşandı. Savaş sonrası bilimlerdeki dayanılmaz gelgitlere, çekip itmelere ve dalgalanmalara karşı koyamayan ve onların kıyılarına doğru yanaşanlar bulunmasına karşın, filozof olarak kalmayı başaranlar deha olmuştur. Bilimlerin görkemli ilerlemelerinin cazibesine kapılarak o ufuklara doğru yayanlara katılmayan, felsefeye dönüşü simgeleyen filozofların başında Husserl, Sartre, Heidegger, Bergson, Freud, Whitehead gibi filozoflar gelir ve onların sanki “her şeye karşın felsefe” dediklerini duyar gibi oluruz” (Bozkurt, 1995, s. 18). Pozitif bilimlerde gerçekleşen ilerleme felsefeyi geride bırakmıştı. Bundan dolayı bu filozoflar felsefeyi ayakta tutmaya çalışmışlardır. Birçok düşünür de bu yaşanan durumdan dolayı kaybolup gitmişlerdir. Ayakta kalmayı başaran filozoflarda iyi bir duruma gelmişlerdir. Bilim doğruyu aramayı amaçlamıştır. İnsanlar için doğru bir bilgi, faydalı bir bilgi ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bilimin gelişmesinde özgürlük önemli bir rol oynamaktadır. Yaşanan savaşlardan en çokta İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insanlar özgürlüklerini kaybettiklerini düşünmektedir. Jean Paul Sartre, savaşı yaşayan önemli bir filozof olduğu için kitaplarında genellikle bu sorunu konu edinmiştir. Bireyin varoluşu, özgürlüğün yok oluşu onun için önemli bir sorundur. “Özgürlük sorunu, kuramsal ve ahlaki düzeylerde ortaya çıkıyor. Kuramsal düzeyde sorun, artan özgürlüklerle azalan özgürlüklerin dengelenmesi sorunu; burada kökten değişik yeni sorularla karşılaşmıyoruz. Daha temel düzeyde, özgürlük olanağının kendisi kuşku. Özgürlüğü koruma yöntemleri, özgürlüğü bozup yıkıyor gibi görünmekte. Çağımızda özgürlük sorununun anahtarı bu ikinci düzeyde aranmalı. Kurumlar, insan değeri ve amaçlarını içerirler. Karmaşık bir toplumda özgürlüğün gerçek anlamını göremeden, aradığımız özgürlüğe ulaşamayız” (Polanyi, 2007, 338).

Bu yaklaşımlar aslında giderek bir toplumsal olaylar bilimine gereksinim olduğunu her geçen gün duyumsatmaktaydı. Bunu ciddi biçimde ilk duyumsayan Saint Simon olmakla birlikte, asıl kurucu düşüncüyü geliştiren izleyicisi olan Comte oldu. “Bilimsel düşüncenin kendi başına toplumu düzenleyeceğine inanmaz Comte. Ancak toplumsal olaylar bilimin kurulması ile bu yapılanabilir. Bu bilim olamadan şiddetle çattığı zamanının bilginlerinin durumuna düşülür. Ama toplumbiliminin bilimsel yöntemin toplum olaylarına uygulanmasından başka türlü kurulabileceğine de inanmaz. Bu da ancak bilimlerin ansiklopedik bir sıralamasını gözden geçirilmesiyle olanaklı olur. Toplumsal bilim olmadan bilimsel düşüncenin yararsızlığı, bilimleri bir aşama düzeni içinde ele almadan da toplumsal bilimin olanaksızlığı, işte Comte'un iki ana konusu” (Akarsu, 1979, s. 12). Yani Comte'a göre toplum bilimleri, toplumsal olaylar sonucunda şekillenir. Sanayileşme sonucunda bilimlerde görülen gelişmeler bu şekilde yaşanmıştır. Sanayinin gelişmesi, teknolojinin ilerlemesi, insanların daha akıllı ve bilinçli hareket etmesi bilimin ilerlemesine de katkı sağlamıştır.

1.1.3. Bireyin Yok Oluşu ve Kitleleşme

Yukarıda dile getirildiği üzere, başta sanayileşme ve bilimlerde ortaya çıkan devrimci gelişmeler, ister istemez birey ve toplum yaşamında köklü değişimlere yol açtı. Bu değişimlerin yarattığı psikolojik ve sosyolojik sonuçlar ister istemez

anlaşılmaya ve eğer mümkünse anlamlı kılınmaya çalışıldı; daha doğrusu nedenlerini belirleme çabası ciddi bir düşünce hareketine yol açtı. Bu düşünce hareketine katılan çok sayıda aydın, düşünür ve bilim insanı oldu. Bunlardan biri de İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı yüzünü en yakından yaşayan ve çağın sorunlarına nedene dayalı açıklama gayreti içine giren Jean Paul Sartre'dır.

Sartre, yaşadığı travmaları bir çok yapıtında ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmalarından biri de yukarıda tanıtımı yapılan *Özgürlük Yolları* adlı kitap serisidir. Bu kitabında ve diğerlerinde görüldüğü üzere, onun için bireyin varoluşu her şeyden önemlidir. Yaşanan savaşlar, toplumsal alt-üst olmalar ve buna bağlı olarak gerçekleşen yıkımlar bireyin varoluşunu doğrudan etkilediği gibi özgürlüğünü de kısıtlamaktadır. Özgür olmak bir birey için en üst sırada olmalıdır. İnsanlık zaman içinde değişime uğramıştır ve savaşların toplum üzerindeki etkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır. “Uygarlığın genellikle sanayileşme ve laikleşme ya da sekülerizasyon aracılığıyla uğradığı en son ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüme ve bu dönüşümün bilim, teknoloji, sanat ve felsefe alanlarındaki verimlerinin düzeyine çağdaşlık diyebiliriz. Çağdaşlık toplum yaşamının bütün alanlarını etkiler. Ekonomik düzeyde sanayileşme biçiminde ortaya çıkarken, siyasal ve toplumsal örgütlemeye birbirinden farklı modellerle bağdaşabilir” (Bozkurt, 1995, s. 13). Bir çok alanda yaşanan değişimler zamanla yaşanmıştır. Toplumlar teknolojinin ilerlemesi ile de daha çağdaş olmaya başlamıştır. Çağdaşlık, toplum yaşamının bütün alanını etkilerken en fazla da bireyi etkilemiştir. “Yenileşme ve evrimleşme süreci olarak modernleşme ya da modernizm, çağdaşlığın alt yapısını ve bir boyutunu simgeler. 17. yüzyılın bir özelliği olan modernizm akli temele almış deneyden çok usavurmaya, akıl yürütmeyi ilk sıraya koymuştur. Kültür ve uygarlık birikimi olarak da modernleşme, gelişmenin uzun erimli bir yanını belirtir; geçmişle şimdi arasındaki sınır durumunu vurgular. Çağdaşlaşmaya gelince ondan, varılan en son kültür ve varlık aşamasını anlıyoruz. Yaşanan çağın erişilen en son düzeyi olarak çağdaşlaşma, sürekli bir ilerlemenin vardığı en son durumdur; şimdi ile geleceğin sınır durumu olarak düşünülebilir” (Bozkurt, 1995, s. 15). Çağdaşlaşma bireyi etkilediği kadar teknolojiyi de etkilemektedir. Teknoloji ile bilimsel bilgiler hayata geçirilmektedir. İnsanlar bilimsel araştırmalarda elde ettikleri kuramsal bilgilere dayanarak teknolojik aletler yapmışlardır. Bu durum ilk uygarlıklardan bugüne artan

bir ivmeyle devam edip gelmiştir.

Çağdaşlaşmanın belirgin özelliği bireye önem vermesi, doğru çıkarımlarda bulunabilen bilgili insanları öne çıkarması, insanlar arasındaki sınıf farklılıklarını ortadan kaldırmayı amaçlaması ve daha çok ekonomik yapılanmayı öne çıkaran bir bakış açısını devreye sokmasıdır. Kabile bilinci yerine, şehirleşmiş bir insan tipini ortaya çıkarmasıdır. “Çağdaşlaşma öncesinde geleneklerin kurumsallaştırılmasına karşılık, çağdaş toplumda değişim kurumsallaştırılır. Kurumsal farklılaşma ve uzmanlaşma ise neredeyse sonu görülmeyen bir süreçtir. İnsanın henüz kabile bilincinden kurtulamadığı, dış dünyayla ilişkilerine yeni bir boyut katan “bilincin ışığı”na daha varamadığı; dolayısıyla çağdaş olamayan bütün uygarlıkların toplumsal örgütlenmesinde akılcı, nesnel, sorgulayıcı ve laikleşmiş yapılarla geleneksel, dinsel, dogmatik ve laikleşmemiş yapılar bir arada yer almakta ve bunların ikincisi her zaman ağır basmaktadır. Çağdaşlaşmanın başlıca öğeleri arasında, bireyselliğe önem vermesi, bilgiyi mantığa dayalı deneysel bilime dönüştürebilmesi büyüme ve gelişme olanaklarını kendi içinde barındıran bir sistem yaratabilmesi, geleceğe açık olması ve hedefi tüketim, prestij ya da iktidardan çok üretim olan bir ekonomiye yönelmesi gibi ilkeleri sayabiliriz” (Bozkurt, 1995, s. 14). Sanayileşme ve çağdaşlaşmanın sonucunda insanlar arasında rekabet ortamı meydana gelmiştir. Bu durum sonucunda ise kapitalizm ortaya çıkmıştır. “Kapitalizm bireyin toplumdaki durumunu belirleyen çok önemli bir faktördür. Yeni zamanların ekonomik yapısında da kapitalizmi ayırmaya olanak yoktur. Bu çağda bir yanda üretim araçları ile özel mülklere sahip kapitalist bir sınıf var; bir de çalışmasını, emeğini satmakla geçinen proleter sınıf var. Bu proleter sınıf insan olarak da, hukuk bakımından da özgürdür ve bir kişiliktir. Ama bunlar da iş güçlerini satmak durumundadır. Çağdaş işçinin çalışması, “emeği”, sattığı bir mal oluyor. İşte burjuva toplumunun sonunda, bu emeğini mal olarak satan proleter sınıfın kapitalist toplumun sosyalist topluma dönüşmesini sağlayacak. Zaten Marx’a göre, kapitalist toplumun sosyalist topluma dönüşümü yalnızca ve yalnızca çağdaş toplumun ekonomik yapısından, ekonomik gelişme yasasından çıkar” (Akarsu, 1979, s. 40). “Toprak mülkiyetinde, aile ekonomisinde başlayan büyük değişiklik, az topraklı insanları, önceleri el maharetlerini güvenenleri büyük topluluklar halinde fabrika kapıları çekmiştir. Adına “işçi” denen ve emeklerinden başka varlıkları kalmayan insanlar, makinelere ve öteki üretici vasıtalara sahip

bulunan insanların emrine girmiştir” (Sülker, 1998, s. 10). Oluşan bu yeni sistem insanların emeklerini elinden almaya, makinelerin insanlardan daha etkili bir şey olmasına neden olmuştur. Ustalar, Kalfalar, çalışan herkes makinelerin emrine girip artık hepsi işçi sınıfına dâhil olmuştur. Bu durum insanların psikolojik durumunu da etkilemektedir. Ezilen bir sınıf ortaya çıkmaktadır ve belli mesai saatleri içine sıkıştırılmışlardır. Bu şekilde bir çalışma ortamı da bireylerin özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

Bireyin emek gücü kendisini var ediyordu. Ama artık emir altına girip emeğini satmaya başlamaktadır. “Bireyin ekonomik çıkarı çok ender olarak önem kazanır. Çünkü büyük felaket durumları dışında topluluk bireylerin aç kalmasına önleme görevini üstlenmiştir. Felaket durumunda da tehdit altında bulunan bireyin çıkarları değil topluluğun çıkarlarıdır. Öte yandan sosyal bağların korunması çok önemlidir ilk olarak kabul edilmiş şeref ve eli açıklık ölçülerinin dışına çıkan birey toplumundan soyutlanıp toplum dışına itileceği için; ikincisi, uzun dönemde bütün sosyal yükümlülükler karşı olduğu ve bireyin alıp verme çıkarları en iyi biçimde bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi ile karşılandığı için. Böyle bir durum bireyin üzerinde sürekli bir baskı oluşturarak onun bilincinden kişisel ekonomik çıkar kavramının silinmesine yol açacaktır” (Polanyi, 2007, s. 89). Bireyin çıkarları toplumun çıkarlarından daha önemlidir. Toplum içinde bireyler birbirlerine yardım etmelidir. Bireyler kendi çıkarlarını düşünmemeli, toplumun çıkarlarını ön planda tutmalıdır. Zengin insanlar paraları ile yoksul insanları ve onların emeklerini satın almamalıdır. Aynı zamanda onların özgürlüklerini de satın almış olurlar.

Modern çağın insanı her şeyi yitirmek üzeredir ve kendini bile yitirebilir. Çünkü sanayinin, teknolojinin gelişimi, şehirlerin kalabalıklaşması insanları yorulmasına ve bireyin toplum içinde kaybolmasına neden olmaktadır. Sanayileşme sonucunda insanların belli yerlerde yoğunlaşması ile kalabalık oluştu. “Gasset’in diliyle söylersek, bu gün her yanda bir dolup taşma var: “Kentler insanlarla dolup taşıyor; evler insanlarla; oteller, trenler gezginlerle; kahveler sokaklar gelip geçenlerle; ünlü doktorların bekleme salonları hastalarla, tiyatrolar, sinemalar seyircilerle, plajlar dinlenmek isteyenlerle dolup taşıyor. Eskiden hiç üzerinde durulmayan bir şey bu gün sorun oldu; bir yer bulmak” (Akarsu, 1979, s. 109-110). Artık insanlar kentlere bile sığamaz duruma gelmişlerdir. Bu yoğunluk bir süre sonra bireyin toplum

içerisinde kaybolmasına hatta kendisini bile unutmasına yol açmıştır.

Makineleşme sonucunda insanlar artık birer makine olarak görülmeye başlanmıştır. Makine kullanımı iyice yaygınlaşmıştır. Ama makineyi kullanmakta belli bir emek istemektedir. Bunun içinde işçi insanlar gerekliydi. Makineleşme sonucunda üretim daha da hızlı hale gelmiş ve toplumların ekonomik yapısını ciddi şekilde etkilemeye başlamıştır. Endüstrileşmeyle ortaya çıkan maddi zenginlik, kentleşmeyi hızlandırırken, bir yandan da bireylerin daha büyük topluluklar halinde yaşamasına olanak tanımıştır. Bu açıdan bakıldığında bu yığınlaşma olumluymuş izlenimine yol açabilir. Çünkü aslında insanın toplumsallaşması aynı zamanda insanın bilincinin oluşmasına neden olmaktadır. Bilinçlenme aynı zamanda dünyaya, evrene ve insana yönelmeyi gerektirmektedir. Başka bir deyişle aslında “insan varlığı, temelde kaygılıdır. Ama eğer durmadan dünyayla ilgileniyorsa, dünyanın da onu ilgilendirdiği söylenebilir. Dünyasız özne olmadığı kadar, öznesiz dünya da yoktur. Modern fiziğin Newton evrenine gözlemciyi yeniden sokarak kabul etmek zorunda olduğu da, budur. Dünyaya dünya anlamını veren, onu kendine kaynaştıran insandır” (Mounier, 1986, s. 129). Aynı zamanda “insan varlığı tarihsel bir varlıktır. Doğanın bile ancak insan varoluşuna göre bir tarihi vardır. Ve ancak tarih içinde bir insan varoluşu olabilir. Halis olamayan varoluş cereyan etmez; hiçbir zaman bir varoluş oluşturamayan donuk, karanlık birbirini izleyen bir şimdiler dizisi içinde takılır kalır. Buna karşılık, kararlı varoluş, dünyadaki başlangıç durumuna ve geçmişinin kalıntılarına sahip çıkar ve bunların sınırlarına eyleminin atılımına dayandırır” (Mounier, 1986, s. 129). İnsan olmadan dünya olmaz, dünya olmadan da insan olmaz. Ama toplumun bu hızlı kalabalıklaşması, sanayinin hızlı ilerlemesi bireyin kendi kimliğini kaybetmesine neden olmaktadır. Şimdi sorun şudur: Birey kendi varoluşunu gerçekleştirmek zorundadır. Kendi yaşamına kendisi şekil vermek zorundadır. Ama nasıl?

Sanayileşmenin başlatmış olduğu kentleşme sonucunda birey, kendisini daha yalnız hissedeceği bir ortamda yaşamaya başlamıştır. Bireyin yalnızlığı, bu kentleşme sonucunda ortaya çıkmıştır. Kırsal kesimde toprakların miras yoluyla bölünmesi sonucunda insanlar, köyden kente göç etmek zorunda kalmıştır. Fakat bunun sonucunda kentlerde hızla artan nüfus sonucunda insanlar kendi kabuklarına çekilmek zorunda kalmıştır. Çünkü kentlerde insanlar komşularını bile tanımadan

birbirine yabancılaşmış bir hayat yaşamaya başlamıştır. Ev, iş ve alışveriş merkezi arasında gidip gelen bir yaşam ortaya çıkmıştır. Her tarafta kalabalıklaşma, insanların birbirine yabancılaşmasına yol açmıştır. Yaşanan savaşlar zaten insanların psikolojik olarak bir buhrana girmesine neden olmuşken, bir de kentleşme sonucunda bireyler kalabalık içinde yalnız bir yaşam sürmeye başlamıştır. Sanayileşme, kentleşme, yaşanan savaşlar ve hızla ilerleyen teknoloji, bireylere olumlu etki sağladığı gibi aynı zamanda olumsuz bir etkiye de neden olmuştur. Bireylerin hem yalnızlaşmasına hem de özgürlüğünü kaybetmesine yol açmış bunların sonucunda birey yok olmaya başlamıştır. Sanayileşme ile patron-işçi kavramı da ortaya çıkmıştır. İnsanlar belli zaman dilimleri arasına sıkıştırılmışlar ve mesai saatleri adı altında bireylerin hayatlarında kısıtlanmalara neden olmuştur. Bireylerin özgürlükleri zaman dilimi arasında neredeyse yok olmuştur. İnsanların emekleri satın alınmış ve çoğu zaman emeklerinin karşılığını bile alamamışlardır. Çok düşük paralara çok uzun saatler çalışmak zorunda kalmışlardır. Bireylerin seçim hakkı ve özgürlükleri sekteye uğramış, insanlar belli merkezlerde yoğun biçimde toplanarak daha bir arada olmuşlardır. Ama bu durum bireylerin fert olmasını, özgür olmasını tehdit etmiştir. İşte Varoluşçuluk (Egzistansiyalizm veya Varoluşçu (Egzistansiyalist) felsefe, yok olmaya başlayan bireylerin varlık haline nasıl geleceğinin öyküsüdür. Bireyin özgürlüğünün ve seçim hakkının ne kadar önemli olduğunu ön planda tutar. Aşağıdaki sayfalarda, yukarıda söz konusu edilen ve modernleşmenin birey ve toplum üzerinde yarattığı çok sayıda olumlu gelişmeye karşın kaçınılmaz olarak daha geniş kitleler halinde yaşamak zorunda kalan insanın bu kaçınılmaz gelişmelere rağmen nasıl birey olacağını özgürlüğünü elinde tutabileceğini ve dolayısıyla yapıp etmelerinin sorumlusu olması gerektiği konularını varoluşçu felsefenin tarihsel problematik ve önemli temsilcilerinden birisi olan Sartre'ın görüşleri doğrultusunda ele alacağız.

1.2. Varoluşçuluk Akımının Ortaya Çıkışı

Varoluşçuluk 20. yüzyılda ortaya çıkmış ve varlığın gerçek anlamını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu akım ile varoluş sorunu dile getirilmiştir. Varoluşçuluk akımı Birinci ve İkinci dünya savaşı sonrasında Avrupa'da gelişen kötü izlerin, ümitsizliklerin, mutsuzlukların, depresyon hallerinin ve gelişen hayal kırıklıklarının düşünsel akımı olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan buhran felsefeyi de derinden

sarsmıştır. Bu sarsıntı ve ya sarsılmalar sonucunda insanın varoluşu ve insan meseleleri üzerine eğilmek önemli hale gelmiş bunun bir sonucu olarak da Varoluşçuluk akımı ortaya çıkmıştır. Ortaya koyduğu ilkeler ve yaklaşımları açısından Varoluşçuluk, Realizm, İdealizm, Pozitivizm gibi diğer akımlara tepki olarak kendisini temellendirmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde “Varoluşçuluk, 20. yüzyılın felsefe akımıdır ve varlıktan çok insanın yaşantısı üzerinde durmuştur. Varoluşun özden önce geldiğini savunmaktadır. Varoluşçuluk, varoluş kavramından yola çıkmıştır. Varoluş kavramı, gerçeğe dayalı olarak var olan, gerçek varlık anlamına gelir ve özün karşıtıdır” (Bozkurt, 1995, s. 99-100). “Varoluş bir durum değil, bir edimdir: olabilirden gerçeğe geçiş etkinliğidir. Sözcüğün kendi yapısının da gösterdiği gibi, var olmak “exister” bir andaki durumumuzun dışında (ex), daha önce sadece olabilir olanın bulunduğu alana geçip yerleşmek (sistere) demektir” (Foulquie, 1995, s. 54).

Varoluşçuluk ortaya çıktıktan sonra birçok filozof tarafından yayılması sağlanmıştır. Bunların başında Jean Paul Sartre gelmektedir. Sartre, diğer varoluşçu filozoflardan Tanrının varlığını kabul etmeme temel düşüncesi bağlamında farklılaşmaktadır. Nitekim Sartre, İkinci Dünya Savaşının ardında başlayan ve uzun yıllar devam eden roman, hikâye ve tiyatro eserleri biçiminde kaleme aldığı yayınları ile varoluşçuluğun benimsenmesinde etkili bir düşünür olarak büyük bir rol oynamakla birlikte düşüncelerinin odak kavramını oluşturan ateizm büyük ölçüde kitleler arasında yaygınlaşmaya başlamasıyla tepki toplamaya başlamıştır. Tepkiye karşı, entelektüeller Sartre’ı gerektiği biçimde değerlendirmekten geri durmadılar” (Magill, 1971, s. 9).

19. ve 20. yüzyılda varoluş kavramı diğer akımlara tepki olarak doğmuş ve metafiziğin etkisinden de kurtulmuştur. Daha gerçekçi bir anlam kazanmış ve insanın yaşadığı ortama uygun bir varoluş kavramı oluşmuştur. “Varoluşçuluk, temel yapısal tutarsızlıklardan doğan belirsizlik üzerinde ısrar edilişle diğer felsefelerden ayrılır. Felsefenin karakteristik girişimi olan tutarsızlıkları azalma çabası reddedilir. Tutarsızlıklar varoluşsaldır ve yaşanmak zorundadır, felsefe için birer sorun değildir. İnsanın dünyadan ve kendinden kopuşu varlığını oluşturan unsurlardan biridir ve bu felsefenin sorunu değil, nedenidir. Düşünce ile varoluş arasındaki tutarsızlık, düşüncenin bütünlüğü içinde bir çözüm yolu önermeyi gereksiz kılar. Tutarsızlıklar

eylemde hem korunur hem de değiştirilir; bir kişinin, bir üniversitenin, bir kültürün hayatında somut bir senteze götüren pratik bir çaba vardır; bu anlamda ve yalnızca bu anlamda, somut bir evrensel vardır ama eylemin önüne geçemez, geleceği bağlamaz ve tam bir başarı ile sonlanmaz” (Blackham, 2005, s. 162). İnsanın varoluşunu, yaşamını ve ölümünü somut bir şekilde yorumlayan varoluşçuluk insanı nesnel bir biçimde irdelemeyi esas alan diğer felsefelere tepki olarak ortaya çıkmış, varoluşun biricikliğine vurgu yaptığından bireyselliği esas almış, yalnızca bireyin sorumluluğunu öne çıkarmıştır. Varoluşçuluk da bireyin herkese ve her şeye karşı sorumluluğu esas bir görüş olarak dile getirilmektedir.

Varoluşçulukta insan merkezde bulunur ve insanın varoluşu, kendini gerçekleştirme önemlidir. İnsan hiçlik içerisinde doğar ve ölür. Bir birey olarak hayattaki seçimlerini de yalnızca kendisi yapar. İnsan, zaman ve tarih içinde ölüme terkedilmiş bir varlıktır. İnsanın hiçlik karşısındaki varoluşu, özgürlük içinde varoluşu, varoluşçuluk felsefesinin içeriğini oluşturmaktadır. İnsanın toplum içinde yalnız ve terkedilmiş bir varlık olması, bir birey olabilmesi, kendi kararları doğrultusunda hareket edebilmesi varoluşçuluk açısından değerlidir. “İnsan varoluşsal düşüncenin merkezidir. Bu sebeple varoluşçular Sokrates’in “kendini bil” sözü ile hareket ederler. Soru şekline sokulduğu zaman “ben kimim?” diye ifade edilebilen bu söz varoluşsal bir analiz metodunun öncüsü olmuştur. Varoluşsal analiz, sezgiye dayanır. Bu yüzden duygusuz bir zihinci analizden tamamen farklıdır. Fenomenoloji gibi tasviricidir ve ben’in sübjektifliğinden ayrılmaz. Bu analiz metodu önce insan varlığının temel yapısı ile ilgili karakterleri açığa çıkarmakla işe başlar, sonra bu yapı özelliklerinin muhtevası olan dinamik yüzle yani hürriyetle tanışıklık kurmağa çalışır. Burada şu önemli hususu belirtelim ki egzistansiyalistlerin her biri kendine göre bir düşünce tarzına sahiptir. Buna göre ne kadar egzistansiyalist varsa o kadar da varoluşsal düşünce tarzı vardır” (Magill, 1971, s. 21) (Anlatım bütünlüğü açısından alıntılanan metinde dilsel değişiklikler yapılmıştır.). Bu noktadan hareket edildiğinde örneğin Sartre’a göre insan bir bilince sahiptir ve somut olarak düşünürsen insanın taştan bir farkı kalmaz derken, Gabriel Marcel ise “Ben kendi hesabıma, gerçeğin dışı izi adını verdiğim o şeyi açığa vurmeyen her yapıtın, gerçek bir felsefi nitelik taşıdığını yadsımaya, eğilimliyim” (Foulquie, 1995, s. 46) demiştir. Buna karşın Kierkegaard, genellikle aykırı düşünceler üzerinde yürüyerek, zıtlıkların aslında

doğruya götürdüğü düşüncesini dile getirmektedir. Sartre ise “bir varoluşçu zıt tutumu benimser. Kendisinde bulunmayan bir mantığı iç yaşantımıza sokmak amacı ile zekâ işe karışmadan önce, onun alçalıp yükselmesini olduğu gibi vermeye çalışır. Kierkegaard der ki: Varoluşçuluğun istediği, düşüncelerin ilk coşkunun göbek bağı ipi ile ortaya çıkıp görünmesidir. Soyut zekâ, somutu soyut bir biçimde anlamaya çalıştığı halde, öznel düşünür (ya da varoluşçu), tersinse, soyutu somut olarak kavramak ister. Bu nedenle, varoluşçu düşünce, öğretilerden çok, roman ve piyeslerde daha iyi anlatılır; nitekim Simone de Beauvoir şöyle der: Felsefe özün betimini yapsa bile, varoluşun ilk fişkırışını, tam, tek ve geçici gerçekliği içinde ancak roman canlandırabilir” (Foulquie, 1995, s. 47). Görüldüğü üzere varoluş felsefesi denilince ana temasını varoluşun oluşturduğu geniş bir yelpazeye yayılan farklı varoluşçu düşünürlerin dile getirdiği renkli bir felsefe hareketinden söz etmek gerekmektedir.

Varoluş kavramı ilk olarak Ortaçağ’da Aziz Augustinus tarafından ortaya atılmıştır. En tepeye Tanrıyı koyan Augustinus, insanı varoluş olarak ele almaktadır. Tanrıyı kanıtlamaktan çok Tanrı hakkında bilgi edinmeye çalışan bir filozoftur. İnsan, Tanrı hakkında ne kadar bilgi sahibi olabilir ise o kadar sınırlarını aşmış olacaktır. Varoluş felsefesi Avrupa’da ortaya çıktığı dönemlerde ise, savaştan yeni çıkmış bir millet bulunmaktaydı. Önce Almanya’da gelişmeye başlamıştır. Daha sonra her düşünür varoluşu farklı şekillerde yorumlamıştır. “Weil’e göre varoluşçuluk bir bunalım, Mounier’e göre umutsuzluk, Hamelin’e göre bunaltı, Banfi’ye göre kötümserlik, Wahl’a göre başkaldırı, Marcel’e göre özgürlük, Lukacs’a göre idealizm (düşüncülük), Benda’ye göre us dışılık, Foulquie’ye göre saçmalık felsefesidir” (Sartre, Varoluşçuluk, 1981, s. 9). Nietzsche ise, Tanrının öldüğünü ve insanın yalnız bir varlık olduğunu ortaya atmaktadır. İnsanın özgür bir varlık olduğunu da savunmaktadır. Bu da aslında Nietzsche’nin varoluş hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkarmaktadır. “Nietzsche varoluşçuluğun öyküsünde önemli bir yer tutar. Sartre’ın en önemli felsefe yapıtı *L’etre Et Le Neant*’da (Varlık ve Hiçlik) anılan tek addır” (Kaufmann, 1997, s. 21). 20. yüzyılda Heidegger ve Jasper ise varoluşçuluğu savunan diğer filozoflardandır. Onlara göre şu an seçilen her şey aslında geçmişte de seçilmiştir.

Varoluş sorununu ele alan varoluşçuluk, insanın bu dünyaya gelmesi ve bu dünyadan

gitmesi, ayrıca bu dünyada yalnız ve tek bir varlık oluşuna değinmektedir. Bu sorunlar insanlık tarihi boyunca yer almaktadır ve varoluşçuluk akımı bu sorunlara eğilmektedir. İnsan kavramı varoluşçuluk akımı için değerlidir. “Varoluşçulara göre, insanın kendine kapalı olduğu sonucunu çıkarsamak doğru olmaz. Tam tersine, insan, yetkin olmayan, açık bir gerçeklik olduğundan, özü gereği, dünyaya ve özellikle de öteki insanlara bağlıdır. Varoluşçuluğun tüm temsilcileri bu çifte bağlılığı benimser” (Bochenski, 1997, s. 190). Varoluşçu düşünce için varoluş her zaman tek ve bireyseldir. Varlık nedir? Sorusuna da varoluşçu düşünce her zaman cevap aramaya çalışır. “Varoluş kavramının açık analizi olarak Quine şunu ileri sürmüştür ki, “olmak, bir değişken değeri olmaktır.” Burada uyandırılan fikir şudur: bir değişkene bir değer olarak tahsis etmek durumunda kaldığımız her şeyin varoluşunu öne sürmek durumunda kalırız. Varoluş nosyonu, bireyler için ve yüklemeler için değişken ifadeler içeren bir dil nosyonuyla daha önceden zaten tanışık olmamızdan sonra işin içerisine girer. Böyle bir dil, eğer bir değişken nosyonunu ciddiye alırsak, formal bir dil olmak zorundadır” (MacIntyre, 2001, s. 52). Bu açıdan değerlendirildiğinde, insanın bu dünyadaki yerini ve bu düzenle alakasını varoluşçuluk akımının açıklayabildiğini ileri sürmek gerekmektedir.

Varoluşçuluk psikanalize de benzetilmektedir. İnsanların zihninde çağrışım yaparak, geçmişte yaşadığı hatıraları gün yüzüne çıkarmayı sağlamaktadır. “Varoluşçu, insanın evren karşısındaki bağımlılığını yadsımaz. Tersine, Descartes’tan beri genelleşen o, “Bilinç, dışa hiçbir penceresi, hiçbir kapısı olmaksızın kendi üzerine kapalıdır” görüşüne karşı çıkar. Husserl’in, “Bilincin temelinde dünyada varolmak bulunur” görüşüne katılır. Varoluşçulara göre, var olmak, sadece bulunmak (être:sein) değildir, bir yerde bulunmaktır. Jaspers’in arkasında G. Marcel’de “Bir durumda olmak (être en situation), dünya ve dünyadaki öteki bilinçli varlıklarla belli ilişkiler kurmak demektir” (Foulquie, 1995, s. 57) der. Birçok insan var olanın bilincini pek taşımamaktadır. İnsanların büyük bir kısmı için bu dünya önemlidir. Varoluş düşüncesinin ötesinde bir şeydir. Dünyada diğer varlıklar insanlara göre durağandır ve insan bu durağanlıktan kurtulmuştur. Düşünen, hareketli bir varlık olmuştur. İnsan, dünyada bulunan diğer varlıkların üstünde bir varlıktır. “Bir varoluşçu düşüncesini, onun var olduğu üzerinde toplayabilmek için, ne olduğunu bir yana iterek, var olanın salt varoluşu ile de uğraşmaz: onun konusu, varoluş ile var olanın çözülmez birliğidir,

var olan ile tek bir beden olan bir varoluştur” (Foulquie, 1995, s. 48). Çevremizde gördüğümüz nesnelere varoluş anlamı yükliyoruz. Yani insanlar olmaz ise nesnelere varoluş anlamını da kimse yükleyemez. Bizim varoluşumuz onların varoluşunu sağlamaktadır. Kendi varoluşumuz ile evrene varoluş anlamı yükleriz. Bir nesnenin varlığı çevresinde bulunan diğer nesnelere bağlıdır. Birbirleri ile ilişki içerisinde oldukları için. Varoluş hem Avrupa’nın hem de Dünya savaşlarının sonucunda ortaya çıkmış ve önemli düşünürlerin bu akımı savunması ile ilerleme kat etmiştir. İlerleme sürecinde Tanrı tanıyan ve Tanrı tanımayan olmak üzere iki büyük filozof grubu çağdaş felsefenin önemli bir düşünce hareketini oluşturmuşlardır. Bu ayrımın temellerini ise Sartre atmıştır. Bu konunun ayrıntılarına girmeden önce, fikirleriyle varoluşçuluğa ciddi katkıları kabul edilen Friedrich Nietzsche’nin görüşlerine değinmek iyi bir başlangıç olacaktır.

Friedrich Nietzsche (1844-1900), Tanrıtanımaz Varoluşçular arasında görülse de aslında tam olarak bir varoluşçu filozof değildir. Sadece Tanrı’nın öldüğünü kabul ettiği için Tanrıtanımaz filozof olarak kabul edilir. Nietzsche’nin üzerinde durduğu temel bir konu insandır. Bu konuda daha sonra göreceğimiz üzere Sartre ile yakın düşüncelere sahiptir. Özellikle insanın değeri konusunda Nietzsche’nin dile getirdiği olumsuzluklar Sartre içinde anlamlılık taşır. (Kaufmann, 1997, s. 48). Bir diğer benzerlikte insanlar arasında bulunan farklılıkların, insanın hayata bakışının ve olaylar karşısındaki farklı davranışlar sergilemesi konusundaki görüşleridir.

Nietzsche’nin Sartre gibi yakın olduğu filozoflar olduğu kadar, uzak olduğu ve fikir çatışması yaşadığı filozoflar da bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Kierkegaard’dır. “Nietzsche ve Kierkegaard kutuplar kadar birbirinden uzak ve ikizler kadar birbirine yakındırlar” (Blackham, 2005, s. 31). Nietzsche’nin kabul ettiği, savunduğu akım nihilizm’dir. Özgürleşmek için nihilizm bir engeldir çünkü hayatımızdaki anlamları, değerleri kaybetmemize neden olur. “Nietzsche değerler sorununu ilk kez ele almış gibi ayırt eder ve bu nedenle insanlığı kaderinde bir bunalım olarak görür; tüm tarihin en önemli bunalımı. Şimdiye dek, değerler tarihsel olarak belirlenmiştir; artık insan düşünmeye başlamıştır ve sorumluluk ve özgürlüğün yükünü tam olarak sırtlanmak zorundadır” (Blackham, 2005, 39). Nihilizmin kökeni çok eski zamanlara dayanmaktadır. “Nihilizm, hem zamanı ve mekanı aşan ve insanî varlığın özünde temelini bulan bir varoluşsal problem, hem de tarihsel ve sosyal bir fenomen olarak

karşımıza çıkar. Varoluşsal bir sorun olarak nihilizm, benliğin varlığının bizatihi benliğin kendisine temelsiz bir şeyi olarak kendini açtığı bir duruma işaret eder” (Küçükalp, 2005, s. 20). “Nietzsche, nihilizmin vuku bulmasını Şen Bilim’de “Tanrı’nın ölümü” metaforuyla haber verir. Heidegger’in de belirttiği üzere “Tanrı öldü” sözü ile Nietzsche, her ne kadar Hıristiyan Tanrı’sından söz ettiğini açıkça gösterse de, bu söz, Hıristiyan Tanrı’sının artık inandırıcılığını yitirdiği şeklindeki basit ve düz anlamıyla tüketilemez. Nietzsche’nin öldüğünü söylediği Tanrı, aslında idealar ve idealler alanını içerisinde barındıran duyuüstü dünyayı sembolize eder. Bu durumda “Tanrı öldü” sözünde dile getirilen daha esaslı şey, yaşamın anlamının ne olduğu sorusuna bir cevap sunan duyuüstü dünyanın kesinliğinin kaybolması ve böylece insan yaşamına anlam ve değer verecek hiçbir merkezin kalmamış olması gerçeğidir” (Küçükalp, 2005, s. 30-31). Nietzsche, Nihilizmin haberini Tanrı öldü sözü ile duyurmuştur. Ona göre nihilizm değerlerin reddedilmesidir. Yaşamda olan şeylerin bir değeri yoktur, değerini ve anlamını yitirmiştir. İnsan ona göre değer sahibi, hayatı anlamlandıran, istediği şeyleri yaşayabilen bir varlıktır. Oysa nihilizm bunları engellemektedir ve yaşamın bunları kaybetmesine neden olur.

Nietzsche’nin varoluşçuluk hakkındaki fikirlerine gelecek olursak, Nietzsche Tanrıtanımaz bir varoluşçudur ve daha önce de bahsettiğimiz gibi Nihilizmi savunur yani hiççilikten yanadır. “Varoluşçuluk XIX. Yüzyılın sonlarında daha çok Almanya’da filizleniyor. Nietzsche, Scheller gibi filozoflar varoluşçuluğun tohumlarını atıyorlar” (Sartre, Varoluşçuluk, 1981, s. 14). Daha sonra diğer varoluşçu filozoflarda bu düşüncüyü savunmaya başlamışlardır fakat bir kısmı Tanrı tanıyan Varoluşçu olmasına rağmen bir kısmı da Nietzsche gibi Tanrıtanımaz varoluşçudur. “Felsefenin sorunlarını ekollerin tartışmalarında değil, çağın ihtilaflarında aramasıyla, bir varoluşçudur o. Çağını iyi bir şekilde temsil etmek ve toplum önünde kendi içindeki sorunların üstesinden gelmek onun felsefedeki amacıydı; sistemler ya da doktrinler yaratmak yerine birinci sivriltten, anlayışı değiştiren bir amaç, yeni olasılıkların yönlendirilmesi ve çabuklaştırılmasıdır” (Blackham, 2005, s. 44). Çağını en iyi şekilde temsil eden Nietzsche’ye göre filozof aslında her yaşadığı çağdan etkilenir ve o çağın izlerini taşır. Nietzsche’de bu şekilde düşündüğüne göre yaşadığı çağdan etkilenmiştir ve o dönemden izler taşımaktadır. İnsana değer veren Nietzsche, o dönemin felsefi ve insani sorunlarına değinmiştir.

Bireyin özgürce yaşamasını ve istediği gibi hayat sürmesi Nietzsche için önemlidir.

Varoluşçuluk akımının ortaya çıkmasını sağlayan, savunan ve bu günlere taşıyan birçok önemli filozoflar bulunmaktadır. Şimdi bu filozoflara kısaca değineceğiz.

1.3. Varoluşçuluk Akımının Temsilcileri

Varoluşçuluk akımını savunan pek çok filozof bulunmaktadır. Fakat onlar da kendi içlerinde fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. Ayrılık özünde dinin öğretilerini reddetme veya onaylama veya bir arada bulundurma gibi yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda varoluşçu filozoflar Tanrı tanıyan Varoluşçular ve Tanrıtanımaz Varoluşçular olarak ikiye ayrılmışlardır.

1.3.1. Tanrı Tanıyan Varoluşçular

“Tanrı tanıyan varoluşçuluk akımı, bugün Tanrıtanımaz varoluşçuluk akımı kadar önemli değildir. Bunun nedenlerinden biri, Sartre ve M. Merleau-Ponty değerinde kuramcılardan yoksun olmasıdır; sonra da, varoluşçuluğun büyük yıldızının birden patlaması ile kurtuluştan sonra, ortaya çıkan şaşkınlık ve bocalamadan yararlanmamış olmasıdır” (Foulquie, 1995, s. 124). Egzistansiyalistler arasında Allah’ın varlığına birçok filozof inanmakta iken birçoğu ise inanmamaktadır. İnananlar arasında yani Tanrı tanıyan Varoluşçular arasında, Sören Kierkegaard, Karl Jaspers ve Gabriel Marcel vardır. Bunlara göre Allah’ın varlığı ile İnsanın varlığı birbirine bağlantılıdır. İnsan Allah’ın varlığı ile kendini var eder. Allah’a iman ederek varlığını ortaya koyar. İnsan iman ederek, Allah’ın aşkın varlığına sonsuzluğuna ve ölümsüzlüğüne sonsuz inanmaktadır. Aşkın varlık olan Allah’a ancak iman ederek ulaşırız. İnsan ne kadar imanlı ise o kadar özgürdür. Şimdi Tanrı tanıyan Varoluşçuların, varoluşçuluk akımı hakkındaki düşüncelerini ele alalım.

a) Sören Kierkegaard

Sören Kierkegaard (1813-1855), 19. yüzyılın varoluşçu filozoflarından birisidir. Kendisi Tanrı tanıyan varoluşçularından olup, insanın varlığının Aşkın varlığa bağlı olduğu düşüncesindedir. “Sören Kierkegaard 1813’te Kopenhag’ta doğdu. Babası tarafından hayli katı koşullar içerisinde yetiştirildi; Kierkegaard’ın babası, Tanrı huzurunda derin bir şekilde günah işlemiş olduğuna inanıyordu ve genç Kierkegaard pek çok çocuktan hem daha erken bir dönemde hem de daha yoğun bir şekilde

suçluluk ve pişmanlık nosyonlarıyla tanıştırdı. O pek tiksindiği Hegelcilikle Kopenhag Üniversitesi'nde tanıştı ve daha sonra Almanya'da öğrenim gördü" (MacIntyre, 2001, s. 7). Bir dönem rahip olmayı isteyen Kierkegaard Protestanlık ile ilgili her şeye ilgi duymuştur. Ağır bir din eğitimi de almıştır ve bundan dolayı din hakkında bilgisi de iyidir. "Varoluşçuluğun önemli bir temsilcisi olarak Sören Kierkegaard, aslında teologianın akılcılığına (rasyonalizmine) karşı başkaldıran samimi bir Hıristiyan, daha doğrusu bir Protestan'dır. Ona göre, insan varlığını belirleyen inançtır; inancı rasyonelleştirmek, sadece inancı ortadan kaldırmaktır. İnanç ne bilgi ne düşüncedir. O, iki somut varlık arasında araçsız bir temastır: yaradan olan sen ile yaratık olan ben arasında! Demek ki inanç yarattığı yaratana doğru sürükleyen mantık bakımından saçma tutkulu bir harekettir" (Hızır, 1981, s. 99). Varoluşçuluğun ilk habercisi olan Kierkegaard, saçma kavramını oluştururken Tanrı kavramı ve din kavramı üzerine dayanır; inancı akıl ile birleştirmeden ayrı olarak ele alır; inancın ussallaştırılmasına karşıdır.

"Kierkegaard'a göre doğru (verite) öznelidir. "Öznellik doğruluktur" diye tekrarlar. Ama sadece "Ben doğruyu ancak bende yaşam haline geldiği zaman bilirim." Anlamında değil, özellikle göreceli anlamda da: "Bilinç, kendinden işe koyularak doğru olanı yaratır"; doğru özgürlük edimidir" (Foulquie, 1995, s. 131). Kişi, yaşamında bir birey olarak varoluşunun farkına varır. Buna bağlı olarak birey, hayatı boyunca yanılığa uğramadan yaşadığı hayatı ve konumunu tasarlar. Bireyin hayatındaki her şey kararlardan oluşur. Bütün her şeyi içine alan bu kararlar dizisi estetik olabilir, dini olabilir ya da etik olabilir. "Kierkegaard sadece bir avuç insanın kendi kendinin farkına varma aşamasına ulaşabildiğini düşünür. Bu tür yaşam biçimi ruhsal olarak belirlenmiştir ve bu özellik kendilik bilinci ve onun ifade edilme tarzı bakımından farklılık gösteren üç aşamada ortaya çıkar. Bunlar Kierkegaard'ın deyişiyle "varoluş alanları"dır. Kierkegaard bu üç varoluş alanını kişinin yaşam yolundaki estetik, ahlaksal ve dinsel var oluş aşamaları olarak nitelendirir. Bu üç varoluş alanı en altta estetik alan ve en üstte dinsel alan olmak üzere hiyerarşik bir yapı gösterir ve var olan kişinin kendi yaşam yolunda geçmek durumunda olduğu bu aşamalar arasında zorunlu bir geçiş olmadığı gibi bir üst aşamaya geçişte alttaki aşamanın bir katkısı yoktur. Bir aşamadan diğerine geçiş "sıçrama'yla olur: ... özden varoluşa geçiş bir sıçramadır" (Gödelek, 2008, s. 363). "Kierkegaard diğer yandan

ise etik-olan ile estetik olan arasındaki seçimin nihai olduğunu vurgular. Bu seçim, kriterler tarafından yönlendirilemez, çünkü kriterlerin bir seçimidir. Fakat öbür yandan Kierkegaard'ın bu iki tip hayata ilişkin betimlemeleri nötr değildir. Kierkegaard estetik hayatı özünde öyle bir hayat olarak resmeder ki, bu hayat içerisinde umutla seyahat etmekten alınan hazlar varış noktasına fiilen ulaşıldığı anda yıkılıp gider. Bu yüzden estetik hayat, fiilen gerçekleştirildiklerinde hedeflerini yitiren imkânlarla ilişkilidir” (MacIntyre, 2001, s. 15). Kierkegaard, saçma kavramı gibi ürperti kavramını da incelemiş, analiz etmiştir. “Kierkegaard'ın ürperti analizi: Kierkegaard için Hıristiyanlığın içeriğinin ne olduğunu anlamada ortaya çıkan temel bir güçlük, onun yaptığı psikolojik analizin kavranabildikleri kadarıyla dünyevi olan iç durumların analizi olmasıdır. Örneğin ürperti kavramında (Begrebet Angest, The Concept of Dread) Kierkegaard'ın sabit teması ilk günahdır; fakat Kierkegaard, bir olgu olarak ilk günahın açıklamaya gelmez olduğunu kabul eder. Kierkegaard'ın sunduğu şey, özgürlük, deha, kader, bireysellik ve hepsinden önce de ürperti gibi kavramların birbiriyle bağlantılı bir analizidir” (MacIntyre, 2008, s. 22). “Düşünen bir kişi, salt mantığını kullanmakla gerçeği kavrayamayacaktır. Onun bilebileceği biricik varlık, kendi kişiliği olacaktır. Fakat bu bilgi, rasyonel değil, öznel bilgidir.

Bu bilmede insanı belirleyen kategoriler şunlardır:

Biriciklik: Her insan, eşi olmayan, ancak kendi özellikleri içinde anlaşılabilen bir varlıktır.

Kapalılık: İnsandan insana gerçek bağlılık, gerçek ilişkisi yoktur. İnsan yalnızdır.

Oluş: İnsan her an oluş ve değişme halindedir.

An: Benim doğrudan doğruya bildiğim, sadece yaşamakta olduğum andır.

Özgürlük: Ben serbest bir seçimle, nasıl bir ömür süreceğimi belirlemek durumundayım.

Tanrı önünde olma: İnsan o biricik, kapalı, oluş halinde, ancak doğrudan doğruya yaşadığı anı bilebilen, özgür yaratık, yapayalnız olarak Tanrı ile karşı karşıyadır.

Endişe: İnsanı en çok belirleyen, içinde taşıdığı tasadır.

Bu sekiz kategori ile belirlenen insan, nasıl yaşayacağını, kendi seçimi ile saptamak, başka deyimle, yaşama şeklini belirlemek zorundadır” (Hızır, 1981, s. 69).

Kierkegaard insanı bu sekiz kategori de incelemiş ve insanın nasıl bir oluş içinde hayat sürdürdüğünü açıklamıştır. İnsan, değişen, kendi seçimleri ile kendi hayatını yönlendiren, yalnız olan, başka insanlar ile ilişki içinde olmayan bir varlıktır. “Hakikat olarak var olmak, dolayısıyla onun varoluşuna bilinçle nüfuz etmek, deyim yerindeyse hem hakikatinin çok ötesine ebediyen nüfuz etmek, hem de oluş halindeki hakikatin içinde mevcut olmak; işte, gerçekten güç olan şey budur. İkili bir hakikat sürekli gerçekleştirildiğinden, varoluşu son derece gerilimli kılan mutlak ilişki budur. Bu hareket kaygının kaynağıdır, çünkü koşulsuza doğru gitmekten ibarettir, ama ortada kaybolmak için değil, sürekli olarak geri dönüp görece ve koşullu olanın alanına yeniden dâhil olmak içindir” (Colette, 2006, s. 30-31).

Kierkegaard’ın düşünceleri felsefe tarihi ve varoluşçuluk akımı açısından oldukça kıymetlidir. Kierkegaard’ın düşünceleri hem batı felsefe tarihinde hem de doğu felsefe tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Ona göre insan yalnız olduğu için yetersiz bir varlıktır. Ancak aşkın varlığa eriştiği sürece kendini bulur ve özgür olur. Varoluşunun farkına varan birey hayatını ve hayatında bulunduğu yerini, konumunu planlar ve kendi kararlarını alır. Varoluşçuluğun tarihinin zaman dizinsel temeli şöyledir: 1855’te Kierkegaard ölmüş, 1919’da Jasper *Psychologie der Weltanschauungen* (Dünya Görüşü Ruhbilimi) adlı yapıtıyla boy göstermiş, 1927’de Gabriel Marcel *Journal Métaphysiquei*, aynı yıl Heidegger *Sein und Zeit*’i (Varlık ve Zaman), 1932’de Jaspers *Philosophie*’yi ve 1943’te Sartre *L’etre Et Le Neant*’ı yayımlamışlardır. Varoluşçuluğun, Latin dillerinin konuşulduğu ülkelerde, özellikle de Fransa ve İtalya’da ancak şu son yıllarda önem kazandığını oysa Almanya’da daha 1930’larda büyük etki yaratmıştır. (Bochenski, 1997, s. 187).

b) Karl Jaspers

“Alman filozofu ve akıl hastalıkları bilgini olan Karl Jaspers (1883-1969), Oldenburg’da doğmuştur. Felsefi düşüncesine akıl hastalıkları üzerindeki çalışmaları büyük ölçüde yardım etti. Heidelberg Üniversitesi’nde 1914’de psikoloji dersleri vermeye başladı ve 1922’de felsefe profesörü oldu. Çağdaş felsefenin en önde gelen filozoflarından birisi olan Jaspers, esas itibariyle egzistansiyalist felsefeye dâhil edilir. Bununla beraber felsefi mizacı itibariyle böyle bir sınıflandırmaya itiraz eder. Onun temel felsefi ilgisi fertleredir ve felsefe insanın biricik ferdi varlığını açıklamayı ana

görev olarak kabul etmelidir. Karl Jaspers'ın başlıca eserleri: Genel psikopatoloji (1913), Dünyanın içgüdülerinin psikopatolojisi (1919), Felsefe (1932), Düşünce ve Exîstenz (1935), Gerçeğin Çevresinde (1948), Tarihin Başlangıcı ve Sonu (1949), Felsefeye Giriş (1950). Ayrıca, Çağımızın Ruhsal Durumu (1931), Almanya'nın Günahı (1946), Atom Bombası ve İnsanın Alinyazısı (1958) isimli eserleri de çağımızın durumu ile ilgili felsefi denemelerdir.” Jaspers, felsefede Kierkegaard ve Nietzsche'den etkilenmiştir ve ayrıca deneyimli, profesyonel bir filozoftur. Bu filozofların çalışmaları ve deneyimlerinden yararlanmıştı Kierkegaard'ı kendine örnek olarak almıştır. Ama onun düşüncelerini tekrarlamamıştır. Ama “Jaspers'ın en çok bağlı olduğunu belirttiği filozof, Kant'tır. Jasper, gerçekten de Kantçı savları benimsemiştir. Kierkegaard, Nietzsche ve toplumbilimci Max Weber de Jaspers'ın başlıca tanıkları görünümündedir.” Jaspers'a göre, dünyada diğer varlıklara karşı bir varlık olan varoluş, var olmayan bir şey ve ancak onu kişi kendi varlığı ile var edebilir. Eylemlerimizle ya da düşüncelerimizle ortaya çıkmaktadır. Aslında Jaspers, Varoluşçuluk kavramına da karşı çıkmaktadır. “Jaspers'ın “varoluşçuluk” adına karşı çıkmasının bir nedeni, bu adın bir düşünce okulunu, öbür öğretilerin yanı sıra bir öğretiyi, belli bir tutumunu belirlemesidir” (Kaufmann, 1997, s. 24). Varlık, bireyin özgürlüğüdür ve insan varlıklar üzerinde düşündükleri ile kendini de gerçekleştirmiş olur, var olur. Akıl ve varlık birbirlerini var ederler ve birbirlerini ortaya çıkarırlar. Jaspers'in felsefesinin merkez fikri “Kuşatan” kelimesiyle ifade edilir.

Kuşatan

Sınırlı varlıkların üstünde onları saran “aşkın realite” olarak düşünülen Kuşatan. Mahiyeti itibariyle dini bir kavramdır. Her ne kadar bu, ilmi düşünce alanında bulunmuyorsa da ilimle tamamıyla ilgisiz de değildir. Çünkü Jaspers'in inancına göre ilmî araştırma Kuşatan ile temas kurmak için lüzumlu hazırlık merhalesidir. Jaspers, değerini küçümsemediği ilmin sınırlı oluşuna derinden vâkıftır, sosyal ve psikolojik teorilerin ferdin konre durumlar İçinde ortaya çıkacak olan hürriyetini anlamakta âciz kalacaklarına inanır. “Jaspers'in felsefî düşüncesinin merkez fikri “Um-greifende” kelimesiyle ifade edilir. Bunu “Kavrayan” yahut Almanca kelime manasına daha uygun olması dolayısıyla “Kuşatan” diye tercüme edebiliriz. Kuşatan, bütün sınırlı varlıkların ötesinde uzanır ve böylece bu varlıkları bilginin sınırlı objeleri olmaktan çıkarır. Kuşatan Kant'ın “Numen” alanı gibi, fenomenlerin

arkasında gizli durur. Jaspers, en son realitenin bir ismi olan Kuşatan'ın objektif bir yaklaşma ile bilinmeyeceği görüşünde Kant ile tamamen anlaşır. Kuşatan, objenin sınırlılığı keyfiyetinin dışında bulunur. O, ne bir ana obje, ne de objelerin toplamıdır. Kavramsal şeylerin sınırlılığı gibi, kavramların sınırlılığını da o çizer. Düşüncede kendini aşma kabiliyeti vardır, insan Kuşatan'ı kavram yoluyla değil, egzistansiyal karar ve felsefi imanla tanır. Bu, Kuşatan'ın bize görünmesi yahut görünmemesi, onun farklı mertebelerde temel varlık tarzlarıdır. İki temel varlık tarzı “kendi başına Varlık olan Kuşatan ve biz olan Kuşatan”dır. Bunun her ikisi de Existenz'te temelli ve canlıdır” (Magill, 1971, s. 70-71). Kuşatan terimi daha çok bizim bildiklerimizin ötesinde asıl var eden bir şeydir. İnsanların ve varlıkların kendi sınırlarını aşıp daha geniş bir bilgiye sahip olmasıdır. Kant'ın numen-fenomen ayrımında yaptığı gibi görünen şeylerin arkasında duran görünmeyen asıl onu var eden alanıdır.

Birlikte Bulunma

“Jaspers'in felsefesine hâkim olan tezlerden birisi de birlikte bulunmanın (Communication) gerçekliğidir. Existenz'i hallerin temeli, Düşünce'yi de çevre olarak açıklayan felsefi hakikat ancak tarih içinde birlikte bulunma suretiyle kavranabilir. Birlikte bulunma, insanlığın ayrılmaz bir özelliğidir. Bir kimse, soyut bir fert olarak, insanlığını yaşayamaz. O, ancak başkaları vasıtasıyla ve başkalarında var olur ve karşılıklı İnsanî bağlarla bir arada bulunma sayesinde, Existenz'inin hakikatine erer. Bir arada bulunma imkânından ayrılmayan hakikat, basit ifadeli değildir; biz olan Kuşatan'ın halleri sayısı kadar hakikat ifadesi vardır. Deneysel varlığımızla ilgili birlikte bulunmada Pragmatik hakikat anlayışı geçerlidir. Deneysel realitenin hakikati mutlak ve zamansız olmayıp, izafi (göreceli) dir ve zamanla değişir, çünkü deneysel varlığın kendisi devamlı bir değişme süreci içindedir. Herhangi bir kimsenin durumunda vuku bulacak yenilikler dolayısıyla, bugün deneysel olarak doğru olan, yarın deneysel olarak yanlış olabilir” (Magill, 1971, s. 76). Jaspers'in bir diğer felsefi terimi de Bulunma'dır. Birey tek başına var olamaz ve ancak bireyler karşılıklı olarak birbirlerini var ederler. İnsanlar birbirlerine yaşamak için bağlıdır ve gerçek varlığa ulaşırlar. İnsan düşüncesi ile akli ile varlığı kavrar ve aşkın varlığa da akli ile ulaşır. Jaspers'in teoloji alanında da çalışmaları olmuş fakat teolojisi doğal bir teoloji olmamasına rağmen, doğal teolojinin yerini almıştır. Jaspers, dini reddedip aynı zamanda ateizmi de reddetmektedir. İkisini de

kabul etmemektedir. Dini reddeder ama bu dünyanın ötesini savunmaktadır. Ne teisttir ne de panteist ama aşkın varlığın gücünü yok saymaz. Onun için dünya bütün nesnelere bir arada bulunduğu bir varlık alanıdır. İnsanlarda bu nesnelere ne olduğu hakkında araştırmalar yaparak hakkında bilgi sahibi olmaya çalışırlar. Görünen nesnelere arkasında bulunan, gizli olan, gerçek varlık yani Jaspers'ın deyişi ile Kuşatanını bulmaya çalışırlar. Bu varlık kendisini ortaya koymaz ve her zaman gizlidir. İnsanlar bunu akli ile ve deneysel araştırmalar ile ortaya çıkarır. "Jaspers, düşünürün bir dayanak noktasının olduğu verili bir dışsal dünya olduğu varsayımıyla başlar; bilginin sabitliği gerektiren ve kontrol eden bir sabit nesnelere dünyası. Bu bilim dünyası bilinen her şeyin bir nesne (yayılan bir sunumla sabit ve kayıtlı bir şekilde deneyim edilen) ve nesnel olduğu (hakkında bilinen her şeyin evrensel olarak anlaşılabilir ve kabul edilebilir olduğu) bir dünyadır. O halde bilim anlaşılabilir bir dünya ile bir tür insan algısı arasındaki ilişkidir; "Tüm bilgiler ve dünyadaki tüm nesnelere genel olarak bilinç içindedir" (Blackham, 2005, s. 51). Nesnelere dünyası, görünen dünyadır ve bilginin sabit olduğu bir yerdir. Jaspers bu dünyanın daha anlaşılabilir ve bilinebilir bir dünya olduğu düşüncesindedir. İnsan, görünen dünyada var olan bir varlıktır ve akli ile görünmeyen nesnelere kavramaya çalışır. Aşkın varlığa akli ile ulaşır. Varlığın bilinmesini sağlayan akıl-düşünce aynı zamanda insanın özgür olmasını da sağlar.

c) *Gabriel Marcel*

"Fransız filozofu, piyes yazarı ve tenkitçisi olan Gabriel Marcel (1889-1973), Paris'te doğdu. Marcel, Hıristiyan egzistansiyalistlerinin en başta gelenlerinden birisidir. 1929'da Katolik mezhebine girdi. Önceleri felsefenin geleneksel idealizmine meyilli olan Marcel, kendi felsefesini kurunca, bir reaksiyon ifadesi olarak, kendisini "konkre filozof" diye isimlendirdi. Marcel, felsefeyi bir sistem formüllendirmesi olmaktan çok insanın özel durumu üzerinde subjektif bir düşünme olarak kabul eder. Felsefi düşüncenin ferdin konkre varlığından ayrılmaması lüzumu üzerinde ısrarla durur, çünkü varoluşla karakterize edilen insan ferdiyeti herhangi bir soyutlamadan daha öncedir. Fertler arasında temiz niyetlerle bağlılık kurulmalı. Böylelikle modern hayatın mekanik kuvvetlerinin ferdin orijinallliğini boğmasına karşı durmak ve insanın varlık sırrıyla temas kurmasını sağlayarak onu sıhhatli benliğine kavuşturmak imkân dâhiline girer. Marcel, ferdin gelişmesini fertler arasında kurulacak diyalogda

bulur. İnsan varlığı kendine yakışan mükemmelliği, karşılıklı sevgi ve güven içinde birlikte yaşamının merkezi olan Allah'da bulur. Marcel'in en önemli felsefî eserleri şunlardır: *Metafizik Jurnal* (1927), *Var Olma ve Mâlik Olma* (1935), *Varlık felsefesi ve Varlığın Sırrı* (1950). En tanınmış piyesleri: *Le Eheimin De Crete* (1936) ve *Rome N'est Plus Dans Rome* (1951)" (Magill, 1971, s. 103).

Gabriel Marcel, varoluşçuluk ile ilgili görüşlerini *Varoluş ve Nesnellik* (Existence et Objectivité) adlı makalesinde dile getirmiştir. Varoluşçuluk akımının önemli isimlerinden olan Sören Kierkegaard'a yakın bir çizgide ilerlemiştir. "Gabriel Marcel, Fransa'da egzistansiyal düşüncenin en ünlü simalarından birisidir. O'nun *Varlık Sırrı* ismini taşıyan iki ciltlik eseri 1949 ve 1950'de Aberdeen Üniversitesi'nde verilen bir konferans serisinin son mahsulüdür. Eserin birinci cildi "*Düşünce ve Sır*", ikinci cildi, "*İman ve Realite*" isimlerini alır. Marcel'in yazılarında, genellikle görüldüğü gibi, *Varlık Sırrı*'nın karakteristiği sistematik izahlar yerine, konkrut tasvir ve açıklamalara yönelen felsefî bir yaklaşımdır. Marcel'in egzistansiyalizmi, Kierkegaard ve Jaspers'in düşüncelerine, Heidegger ve Sartre'inkilerden daha yakındır. Marcel'in sistem kurucularıyla hiçbir işi yoktur. Ona göre her ne kadar bir felsefî sistem, Heidegger ve Sartre'da olduğu gibi, egzistansiyal hüviyet taşısa da, vasıtasız ve canlı deney üzerinde hata sebebi olur" (Magill, 1971, s. 103-104).

Varoluş kavramının daha iyi açıklanması için Tanrı'nın varoluşunun kanıtlanması gerekmektedir. Kavramın çıkış noktası öncelikle Tanrı'nın var olup olmadığı düşüncesidir. "Varlığı bir sorun olarak değil de gizem olarak algılamayı öğrenmek Marcel için vazgeçilmezdir. Bir gizem ile bir sorun arasında yaptığı ayrımın etki olduğu konusunda ısrar eder. Ona göre bir gizem mevcut bilginin kapsamının dışında yer alan bir sorun değildir; oldukça kesin bir deneyimdir ve prensipte evrensel bir özne önünde toplumsal bir nesneye indirgemekten kaçınır: Özne ve nesne iç içe geçmiştir ve ayrılamaz; karşılıklı olarak birbirleriyle ilişkili bir bütündürler" (Blackham, 2005, s. 74). Gabriel Marcel felsefesi diğer filozoflardan daha ileri giderek düşünce üzerine düşünüşdür. Karl Jaspers'tan daha farklı bir tarzı bulunmaktadır. Düşünceyi daha somuta indirgeyerek, daha iyi, daha sağlam düşünceler elde eder. Gizli kalmış düşünceleri, tutarsızlıkları, ortaya çıkarmaktadır. "Tüm varoluşçular gibi Marcel'in felsefesinin de temel itkisi şu çıkarımdan kaynaklanır: nesnesine egemen olan ya da onu kuşatan ya da onun üzerinde bakan

düşünce türü, düşünürün kendisinin var olan bir birey olarak içine hapsediği duruma uygulanamaz ve bu nedenle de tüm sistemler (prensipte bir düşünce sistemi düşünürün dışında olduğu ve onun tarafından görülemeyeceği için) yalnızca birer icattır yanlış analogilerin en yanıltıcı olanıdır” (Blackham, 2005, s. 87). Marcel’de diğer varoluşçuluk filozofları gibi felsefeyi varlığa indirger. “Marcel’in ben bir şeye katılmam” sözü her an belleğinden geçirdiği şeyi dile getirmektedir. Marcel’e göre, insanın kendini öldürme olanağı, her türlü gerçek metafiziğin giriş noktasıdır. Bu metafizik ussal olmamalıdır, ancak sezgisel de olmamalıdır: Bu metafizik, ikinci bir düşünüm (réflexion) türüdür” (Bochenski, 1997, s. 216).

Gabriel Marcel’e göre, insanın ne olacağı daha önceden belirlenmiş, son biçimini almış değildir. Her kişinin ne olacağını, kendi “Ben”i dışında bir varlık değil, ancak kendi bireysel özü belirleyebilir. Çünkü insanın varoluşu, belli değişmez koşullara bağlı bir gerekliliği içermez; var olan kişi var olmayabilir de. Gerçekte insan, kendi istenciyle var olmayı seçen, yeğleyen bir varlıktır” (Bozkurt, 1995, s. 138). İnsan kendi hayatını yönlendirebilen, karar alabilen, geleceğini belirleyebilen bir varlıktır. Dünya üzerinde insan hiçbir şeyi kontrol edemez ama meydana gelen olaylara da seyirci kalmaz. İnsan, hayatında alacağı bütün kararları özgür bir şekilde almalıdır. Çünkü insan özgür bir varlıktır. Kendi isteği ile hareket eden bir varlıktır. “İnsanın özü bir durumda olmaktır. O halde Marcel, insanı, özgürlüğünün bilinciyle kendinden kopma anında değil, öncelikle dünyadaki somut durumuna gömülmüş bir şekilde keşfeder. Varoluşunun farkına varışım, her şeyden önce, bilen bir özne olarak kendimin bilinen bir nesne olarak bedenimden ayrılması değildir. Çünkü o, bir özne için bana nesne olarak verilmeden önce, bana bir özne oluşturan bedenimin dünyadaki varlığıdır” (Blackham, 2005, s. 73). Bireyin kendi varoluşunun farkına varması bedenini ya da ruhunu birbirinden ayırmıyor. Aslında bedenimizin dünyada var olduğunu gösteriyor. İnsan varoluşu, Marcel’in felsefesine yön vermiştir ve ana temasını oluşturmuştur. İnsan ve insanın yaşamı ve insanın Tanrı ile olan iletişimi varoluşun özelliklerindedir.

“Sözde bir Hıristiyan olmasından çok uzun zaman önce, Marcel’in felsefesi inanca yönelmişti ve vahiye açıktı. İçinde yetişmiş olduğu 19. yüzyılın katı, ahlaki, kasvetli değerler sisteminden oluşan rasyonalizmini ne denli boğucu ve sıkıcı bulduğunu söylemektedir. Küçük yaşta kaybettiği annesinin neşeli ruhu onda bir

mevcudiyet olarak kalmıştır ve bunda düşüncesine yansıyan derin etkiler bulur. İnanan bir kişi olamadan önce, felsefedeki ilk aşkı olan idealizmden çıkışın yolları üzerine kafa yorarken, Başkalarının, arkadaşlarının inançlarıyla da ilgilenmiş ve felsefede kendisini de inanca yaklaştıran bir kader olasılığı üzerine düşünmüştür” (Blackham, 2005, s. 82). Onun için iman, her şeyden önce bir şeye samimi bir şekilde içten inanmak gerekmektedir. Çünkü bu samimiyet ile daha iyi ilişki kurulur ve hatta aşkın varlıkla bile daha iyi bir ilişki kurulur. Özgür insanın imanı da ona göre temizdir. Bir birey imanı ne kadar temizse o kadar da özgürdür. Birey, Aşkın varlığa yani Tanrı’ya iman olmadan ulaşamaz. “Marcel’e göre aşkınlık, aynı zamanda sonsuza doğru zaman içinde dikey bir öte hareketidir. Aşkınlık tecrübesi ancak aşkın Varlığın hayatına iştirak etmekle tamamlanır. Marcel’in varlık felsefesi, Heidegger ve Sartre’inkilerden farklı olarak, sadece insanın sınırlılığı felsefesi değildir. Bu felsefe sınırlılığın ve geçiciliğin ötesinde, bizi aşkın ve ölümsüz Varlığa ulaştıracak bir cadde açmağa çalışır” (Magill, 1971, s. 115). Marcel, varoluş filozofu olması yanında aynı zamanda fenomenolojinin de temsilcisi olmuştur. Gördüğümüz şeyler hakkında bilgi edinmek, bunları araştırmak ve bunların arkasında yatan nedenler hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

1.3.2. Tanrıtanımaz Varoluşçular

Tanrıtanımaz varoluşçular, Tanrı tanıyan varoluşçulardan farklı olarak, Tanrı’nın var olmadığını kabul ederler. Varoluş özden önce gelir kabulü nedeniyle bir Tanrının varlığını ortadan kaldırmayı zorunlu olarak görürler. İnsan dünyaya gelir fakat kendi özünü kendisi belirler ve yaptığı seçimler ile hayatını kendisi şekillendirmektedir. Her gün yaşantımız içinde yapmakta olduğumuz seçimler (icatlar) en küçüğünden tutun da en büyüğüne kadar, saptadığımız ereklerle, seçmesini kendimiz yapmış olduğumuz bir değer-aşama zincirine (hiéarchie) bağlıdır. Bu ereklerin çeşitliliği yüzünden, beklenmedik toplu bir para, kimi tarafından gardırobunun eksiklerini tamamlamakla; kimi tarafından, başına gelebilecek bir kazaya karşı yedek akçe olarak sağlanmakla; kimi tarafından da eğlence yerlerinde harcanarak kullanılır. “Seçme düşünüp taşınmaya (déliberer) bağlı değildir: Düşünüp taşınmaya koyulduğumuz zaman, olan olmuş, iş işten geçmiştir” (Foulquie, 1995, s. 78). Tanrı tanıyan düşünürler ise bu durumu Tanrıya bağlamışlardır.

En başta Nietzsche’de başlayan Tanrı tanımayan varoluşçuluk, Martin Heidegger ve Jean Paul Sartre’da da devam etmiştir. Tanrı tanıyan varoluşçular, varoluşçuluk terimini çok fazla kullanmazken, Tanrı tanımayan varoluşçular daha fazla kullanmışlardır. Heidegger ve Sartre’ın yanında Albert Camus, M. Merleau-Ponty de Tanrıtanımayan varoluşçular arasındadır. “Tanrıtanımayan varoluşçulara göre ise Tanrı inancı insan için tehlikelidir. Çünkü böyle bir inanç, insana sorumluluklarını unutturur ve onu kaderciliğe sürükler. Böyle bir kadercilik anlayışı ise insanın, Tanrı’nın iradesi sınırları içerisinde yaşaması demektir ki bu, insanın özgürlüğünü kesin olarak elinden alacaktır. Nitekim Tanrıtanımayan varoluşçuların Tanrı’yı inkâr etmelerinin en büyük nedeni de insan hürriyetine verdikleri değerdir. Onlar, sadece Tanrı’ya değil; tarihe, geçmişe, geleceğe de inanmazlar, ayrıca rejimlere, ahlaka, aşka ve bütün kurtuluş ümitlerine de şüpheyle yaklaşır. Tanrıtanımayan varoluşçular insanın bir bunalım veya bunaltı içinde olduğunu düşünürler. Bunun sebebi ise insanın, Tanrılaşma arzusu karşısında aciz bir varlık olmasıdır. Tanrı’nın olmadığı bir evrende, Tanrılaşamayacak olan insan, bütün ümitlerini kaybeder ve hiçliğe doğru yuvarlanır” (Şahin, 2014, s. 39). İlk olarak, Tanrıtanımayan varoluşçulardan Martin Heidegger’in varoluşçuluk hakkındaki düşüncelerini ele alalım.

a) Martin Heidegger

Tanrıtanımayan varoluşçuluğun önemli temsilcilerinden biri olan Martin Heidegger (1889-1976), fenomenoloji anlayışını geliştiren önemli bir filozoftur. Fenomenoloji alanında çalışmalar yapan Martin Heidegger hocası Edmund Husserl’den eğitim almıştır. Birçok yerde ders veren Martin Heidegger, en önemli eseri olan *Varlık ve Zaman*’ı yayınlamıştır. Her filozof varlık kavramını farklı şekillerde ele almışlardır. Heidegger ise, varlık kavramını şu şekilde ele almıştır. Onun için varlık ve insan arasındaki ilişki “Heidegger’in felsefesinde her şeyden önce, varlık problemi ya da insanın varlıkla ve varlığında insanla olan ilişkisi üzerine derin ve çetrefil bir düşünülemeden ibaret metafizik bir konstrüksiyondur: Felsefi eğilimlerimin varoluş felsefesi (Existenz philosophie) adı altında sınıflandırılmayacağını hemen söylemeliyim. Beni her şeyden önce uğraştıran soru, insanın varoluşu sorusu değil, nasılsa öyle var olan olarak kendi bütünlüğü içindeki varlık sorusudur. Sorgulamaya yetili ve varlıkla bağlantısı bulunan tek ve biricik var olan insandır. Var olanın var olan olarak bu kavrayışı, aynı zamanda varlığında kavranışı olur. Çünkü varlığını

araştıran, soru konusu yapan var olan yalnızca vardır: “İnsan dağılan, parçalanmış bir var olandır” (Bozkurt, 1995, s. 107). “Heidegger’in felsefesi de, Varlık’ı doğrudan doğruya kavrama çabasıyla uzaklaşarak, Varlık’ın seçilmiş yazı parçalarının yorumuyla kavranması yolunda, gitgide artan bir çabaya yönelmiştir. Bu durumda, Jaspers ile Heidegger’in yorumlarındaki kökten bilinç dışı özelliğin, üstünde durulacak en önemli nokta olduğu apaçıktır” (Kaufmann, 1997, s. 37). Ayrıca Heidegger, kendini diğer varoluşçu filozoflardan ayıran biridir ve varlığı doğrudan kavramaya çalışmaz. O varlıkla değil varlık problemi ile ilgilenen bir düşündür. Her ne kadar kendisini diğer varoluşçu filozoflardan ayırsa da, varoluşçu düşünceleri savunduğu için hep diğer varoluşçu filozoflar gibi aynı grupta görülmektedir. Diğer filozoflardan etkilenmiştir özellikle Kierkegaard’dan. O varlığı varoluşta arayarak varlık felsefesine yönelen bir filozoftur. “Heidegger’e göre Varlıkbilimi (Ontologie) kurarken iki türlü çözümlenmeye gereksinim vardır: 1) Existentiel çözümlenme; İnsana ilişkin varoluşsal çözümlenme, yani burada Varlık’ın, insanın çözümlenmesi, 2) Existential çözümlenme; Varlığa ilişkin varoluşsal çözümlenme, varlığın analizi. Varlıkbilim, asıl bu “existential” çözümlenmedir ve bize genel olarak var olanın ne olduğunu bildirir. Ancak “existentiel” çözümlenme olmadan bunu yapmanın bir olanağı yoktur. İmdi varlıkbilim yalnızca var olan olarak insanın ele alınması ile başlayabilir. Çünkü var olanlar arasında, kendi kendine dönen düşünce (Reflexion) sahibi yalnızca insandır” (Bozkurt, 1995, s. 112).

Heidegger için insanın özü varoluşunda bulunmaktadır. Varoluştan hareketle Heidegger varlık sorununu tekrardan ve farklı açılardan değerlendirmektedir. Varlığın sadece bilgide ortaya çıktığını reddeden Heidegger, ruhumuz ile de varlığa ulaşılabilceğini savunmaktadır.

“Heidegger’e göre, ilk felsefe problemi varlıktır. Heidegger’in baş eseri olan *Varlık ve Zaman* varlığın yapısı ile manasını açıklamaya rehber olacak analizin teşkiline uğrasan bir teşebbüstür. *Varlık ve Zaman*’ı karakterize eden ve Heidegger’in «Daseinsanalytik» (insan varlığının analizi) ismini verdiği bu analiz şekli, insan varlığının ciddi bir analizi ile varlığın gerçek yüzünü tanımanın mümkün olacağı inancını benimser. Heidegger, insan varlığının (Dasein) analiz ve tasvirinde fenomenolojik metodu kullanır. Buna göre felsefe “fenomenolojik ontoloji” olur” (Magill, 1971, s. 49). İnsan varlığını farklı açılardan değerlendiren Heidegger için

“İnsanın “dünya içinde varlık” olmasının fenomenolojik bir tasviri gösterir ki, dünya yapı itibariyle çeşitli alanlara ve egzistansiyal şekillere ayrılır, önce Dasein’in pratik ilgilerinde faydalandığı vasıtalarla kendini açığa çıkaran Umwelt (çevre) gelir. Benim dünyam, çeşitli teşebbüslerimin gerçekleşmesi için, içinde vasıtaların kullanılmasına hazır bulunduğu, bir âletler dünyası olarak değişmelerinden bir tekiyle kendini belli eder. “Elde hazır bulunma” olarak tercüme edilebilen Almanca “Zuhandensein” kelimesi benim dünyamın bir kısmını teşkil eden vasıtaların kullanılmasına hazır bulunmasını ifade eder. Vasıtalar bir kimsenin kullanması ve iş görmesi için elde hazır bulunurlar. (Magill, 1971, s. 51).

Heidegger’in de Kierkegaard gibi kategorileri vardır. Bunlar; Zamansallık, Ölüm ve Özgürlüktür. Heidegger zamanı ikiye ayırmaktadır. Bunlar, tarihsel (historisch) ve tarihi (historial) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Dasein, önce tarihsel, sonra da tarihidir; çünkü Dasein zamansallığı ölçüde var olan dünyanın durumuna benzer. Tarih, “bu dünya-i içinde-olma” olayı olduğuna göre, Dasein’in bu olayın yapısını ortaya çıkarması tarihselliğin kavranılmasını gösterir. Heidegger’in felsefesi, bir var olanın felsefesi yani insan varoluşunun felsefesidir. Var olan olarak varlığın felsefesi demek (existential) “Varlık olarak bütünlüğü içinde varlık” demektir. (Bozkurt, 1995, s. 109). Varoluşsal felsefe insana kendini tarihi mahiyetiyle anlatır. Dasein de tarihi şekilde var olur. Bireyin varoluşu yalnız, tek, olarak gerçekleşmez, diğer insanlarla birlikte gerçekleşir. Bütün insanlar dünya üzerinde birlikte bulunurlar ve birlikte var olurlar. İnsan zamansal yani ontolojik zamansal bir varlıktır ve zamansallaşma sürecinde bulunan bir varlıktır. Aynı zamanda insan geçmişte yaşadığı tecrübelerinden de gelecekte yaşayacaklarını seçmekte de özgür bir varlıktır.

Heidegger’in üzerinde durduğu bir diğer önemli kavram ise ölümdür. Varlık temelini en derinden açığa vuran ölümdür Heidegger’e göre. Ölüm insan varlığının bütün olanakları arasında en gerçek olandır: ölüm bir başkası tarafından yerine getirilemez, bunu herkes kendisi başarır. Ölüm aşılamaz bir şeydir, çünkü ölümlle bütün olanaklar biter. İnsan ölüme giden bir varlıktır. Ölüm var olur olmaz insanı aşan bir biçim almaktadır. (Akarsu, 1979, s. 129). Ölüm, insanın yaşadığı en gerçek durumdur. İnsan ölümü aşamaz, tek başına yaşar yani tek başına ölür ve başkalarına bağlı bir şekilde yaşamaz. Kararlılık ise, varoluşun kendine bağlılığını oluşturur, ölme özgürlüğüdür. Dasein’i kendi dünyası ondan değil, onlardan kurtarır. Kararlılık,

bizimle birlikte var olan başkalarına kendi en otantik güçlerinde olma olanağını verir. (Bochenski, 1997, s. 200). İnsan zaten ölmek için doğan bir varlıktır ve insan doğar doğmaz bunu yaşayacağı bellidir. İnsan birçok şeyi yaşar, birçok olanağa da sahiptir fakat ölüm bütün bunlara son noktayı koyar. Ölüm hayata sorumluluk verir ve değer katar.

Dasein Kavramı

Heidegger tarafından ele alınan problemlerden birisi ve en önemlisi Dasein problemidir. Dasein kavramı, Heidegger'in en çok üzerinde durduğu noktadır. Heidegger, bilim ve felsefeyi ontik ve ontolojik olarak birbirinden ayırmıştır fakat her iki alanda da varlık kavramı sorgulanmaktadır. Varlığı ontolojik olarak sorgulamak felsefe sayesinde olmaktadır. Varlığa var olma anlamını veren Dasein'dir. "Varlık, olanı olan olarak belirleyen şeydir. Varlığın anlamı sorununu derinleştirmek istersek, kendinde olduğu gibi bize erişilebilir bir olanı araştırmamız gerekir. Şu nokta açıktır ki, bu sorunun kendisi, bir olanın olma kipidir, bir başka deyişle, bizim olduğumuz olma kipidir. Heidegger bunu Dasein (Burada olan) diye adlandırır" (Bochenski, 1997, s. 193). Varlığın olan bir şey olması ya da burada olan bir şey olması Dasein'dir. Heidegger'in özgürlük felsefesi aslında egzistansiyalist felsefedir. Bastırılmış duygularımızdan ve davranışlarımızdan kurtulup özgürlüğümüze ulaşamayız Heidegger'e göre. Ayrıca birey cinsel duygularından da kurtulup özgürleşemez. "Dasein kendisini aşma içindeki tasarımı olarak görür: aşma özgürlüğün kendisidir. Dasein'in özgürlük olduğu da söylenebilir. Her türlü anlam, dolayısıyla da her türlü temel Dasein'den geldiğinden, özgürlüğün kendisi her türlü anlaşılabilirliğin sonul temelidir: Özgürlük temelin temelidir deyimi Heidegger felsefesinin son sözü olmaktadır" (Bochenski, 1997, 203). İnsan varlığının analizini yaparken onu her şeyden önce dünya üzerinde bulunan bir varlık olarak ele almaktadır. İnsan bu dünyada bir varlıktır ve yine bu dünyada kendini var eder. İnsanın özü varoluşunda bulunmaktadır ve yaşamı boyunca insan kendini var eder. İnsanın yaşadığı dünya, onun gerçek varlığı ile bağlantılıdır. İnsan yoksa gerçek dünyada yoktur. Birbirleri ile ilişki içerisindedir. "Heidegger, "Dasein kendi var olan dünyasıdır" der. Dasein, tıpkı insan varlığı gibi, hem genel bir var olma tarzına ve hem de söz konusu etkinliğin bir özelleşmesi ve ya uğrağı olarak tek bir insan varlığına atıfta bulunmak için kullanılabilir. Heidegger, Dasein'i her iki şekilde de,

yani kendisine bizden zaman zaman her paylaşılan bir art alan üzerinde, kendimizi paylaşılan duruma tümüyle kaptırmış varlıklar diye ve bazen de olup bitenleri temaşa eden bir birey olarak geriye çekilen bir varlık olarak söz etme imkânı veren bir tarzda kullanır” (Magee, 2000, s. 273). Heidegger Dasein’i yani İnsan varlığını açıklamak onu tam manası ile tanımlamak için fenomenoloji yöntemini kullanır. İnsan Ontolojinin en önemli felsefi sorunu varlıktır ve varlığı fenomenolojik yöntem ile açıklamaya çalışır.

“Dasein (Burada olmak): İnsan varlığı demektir. Seiendes: Kaba anlamda var olan, her türlü kavrayıştan kaçan varlık. Taş, toprak vb. birer “Seiendes”. İnsan da “Seiendes”tır, fakat o kendini aşmak sayesinde “Dasein” olur. Sein: en genel olarak, var olanın anlamıdır. Dasein, şeyleri aşır, kendini Dasein olarak ortaya koyar, aynı zamanda da şeylere anlam verir, yani sein verir. İnsan, şeyin tersine, Dasein sahibi ve Selbst (kendi) ve Ich (ben) dir” (Hızır, 1981, s. 75-76). Heidegger insan sözcüğünün yerine birçok zaman Dasein kelimesini de kullanmaktadır. Bu durum zaman zaman yanlış anlamalara sebep olabilmektedir. Dasein’in özü ortak bir varlıktır. Birlikte yaşanan bir dünyadır. Heidegger hümanist bir filozof değildir çünkü ve insanı insan olarak değil bir birey olarak araştırır. Hümanizm genel bir insanlıktan bahseder ve genel insanlığı ele alır. Dasein, yapısı itibarıyla olay özelliği, varoluşçu özellik ve eksilme olmak üzere üç özelliğe ayrılır. Dasein’in olay özelliği “insanın terkedilmişliğini veya atılmışlığını karakterize eder. Dünya içinde varlığının değişik ilgileriyle kendini tanımaya başladığı sırada, insan, danışmadan bir dünyaya atılmış olduğunu ve kendisine önceden şekil veren amilleri denemeye terkedildiğini görür. O, kendini önceden ortaya atılmış bir varlık, olaylar arasında bir olay, süregelen bir ilginin parçası ve kendinin yaratmadığı durumlar tarafından kuşatılmış bir kimse olarak bulur” (Magill, 1971, s. 55). İnsan, dünyaya atılmış, terkedilmiş bir varlık ve kendi benliğini, hayatını yaşadıkça şekillendiren bir varlıktır. İkinci özellik ise Varoluşçu Özellik’tir. Bu özellik, “insanın kendisine ait bir tasar ve bir imkân yoluyla belirmesidir. İnsan sadece olduğu değil, aynı zamanda olabileceğidir. Kendini dünyaya atılmış olarak bulan İnsan, aynı zamanda dünyasına yeni bir şekil vermek için, hürriyet ve sorumluluk denemesinde bulunur ve kendi ilgileriyle kendini yeniden yapar. Bu durum, insan varlığının imkânla sınırlı olması anlayışını gerektirir. Dasein imkânlarını gözeterek seçimle geleceğe doğru tasar kurar. Buna

göre “Varoluşsal Özellik”, “Olay Özelliği”nin geçmişe kök salmasına karşılık, zaman temeli üzerinde geleceğe uzanır. Olay ve varoluşsal özellikler, bir bakıma insan varlığının kutup yüzleridir. Olay özelliğinden dolayı insan, daima kendini önceden bir durum içerisine atılmış bulur; varoluşsal özelliğinden dolayı da imkân içinde geleceğe doğru hareket ederek var olur.” Dünyaya atılmış yani terkedilmiş olan varlık yani insan, dünyaya geldikten sonra kendi hayatını kendisi şekillendiren bir varlıktır. Özgür olan, sorumluluk sahibi olan insan varlığı kendi hayatını yeniden oluşturur. Var olduğu andan geleceğe doğru insan, kendi imkânları ile kendi hayatına şekil vermeye çalışırlar. Diğer ve üçüncü özellik ise, Eksilme’dir. “Eksilme, insanın geleceğin şahsî imkânlarından kendini soğutarak, günlük hayatın ilgileri içinde kaybolması meyline işaret eder. Eksik adam, mazarından ve geleceğinden koparak sadece bugünde yaşayan, samimî benliğinin dışına çıkmış kimsedir. Buna göre, onun benliği zayıflamıştır. “Eksilme” en kuvvetli ifadesini dedikodu, tecessüs ve kaynaklık huylarında bulur. Dedikodu herkesçe makbul görülen, günlük yaşayışla ilgili, halkın kötü zanna dayanan tefsirlerini tekrar eden ve doğruluğu tespit edilmemiş konuşma tarzıdır. Sadece bu günü aksettiren klişelerin tekrarıyla ilgilenmesi ve “anonim kişi”nin dünyasına ait düşüncelerle daralmış olması dolayısıyla, dedikoduda hiçbir kesin hoşnutluk görülmez. Her zaman dedikodudan ayrılmayan tecessüs, sadece acayip bir şey bulmak, şimdiki zaman çerçevesinde her şeyi araştırmakta, insanın doymak bilmez bir arzusuna işaret eder. Başka bir ifade ile tecessüsün hedefi, doğru anlayışa varmak değil, zihni bir an için başka tarafa çevirip, oyalanıcı bir meşguliyete bağlanmaktır. Kaypaklık, Ben’in şimdiki zaman faaliyetleri içinde kendi biricik imkânlarını kaybetmesiyle ortaya çıkan, anlayışta ve niyet samimiyetinde daha açıkça görülen eksikliklerdir. Böylece “Olay Özelliği”, “Varoluşçu Özellik” ve “Eksilme” insan varlığının ontolojik yapısıyla ilgili üç temel yüzü gösterir. Bu yapı özellikleri kendilerine uygun üç zamana kök salarlar geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman. “Olay özelliği Dasein’in bir mâziden gelerek, “önceden dünya içinde” bulunduğunu gösterir; “Varoluşsal Özellik” onu benliğin ileri atılması niyetliliği ile karakterize eder ve «eksilme» onun günlük hayat ilgileri içinde dünyada hazır olduğunu ifade eder” (Magill, 1971, 56-57). Heidegger, Dasein’i belirsiz bir şekilde kullanmış olsa da aslında teknik bir terim olarak kabul edilmiştir. Özünün varoluşunda olduğu kabul edilen Dasein, insanı bir olasılık olarak görür.

İnsan seçimleri ile hayatını şekle sokar ve bu seçimleri ile varoluşunu devam ettirir. İnsan bu dünyada olmak için var olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. JEAN PAUL SARTRE VE VAROLUŞÇULUK

1.1. Sartre'ın Varoluşçuluk Anlayışı

Jean Paul Sartre, varoluşçuluk akımının önde gelen temsilcilerinden biridir. Akımın diğer temsilcilerinden farklı olarak, düşüncelerini dile getirmek için felsefe eserleri kaleme aldığı gibi, roman, öykü ve senaryo türü edebi çalışmalar yoluyla anlatmayı da yeğlemiş bir filozof olarak dikkat çekmektedir. Eserlerinde en çok özgürlük bilincine dikkat çekmiş olmakla birlikte, iç daralması ve sorumluluk gibi başka kavramlara da önem verdiği görülmektedir. Bir diğer dikkat çeken yönü de “diyalektik aklın eleştirisinin (1960) önsözünde, “varoluşçuluk” teriminden söz etmeyi sevmediğini, çünkü bunun bir düşünceyi kalıplaştırmaktan öteye gitmediğini belirtmesidir. Sartre da, Heidegger gibi, Marcel'den ve Jasper'dan farklı olarak, varoluşun ontoşojisinin yapılabileceği inancındadır. Bu nedenle, belli bir “izi ortaya atmalarına olanak verecek olan eleştirme çabaları en çok Sartre ile Heidegger'e yakın düşünüyor.” (Mounier, 1986, s. 23) Sartre'ın felsefi düşüncelerinde Marx, Hegel, Heidegger, Husserl ve ayrıca Descartes'in de payı büyüktür. Bu düşünürlerden önemli derecede etkilenmiştir. Özellikle Heidegger'in görüşlerini önemli ölçüde benimsemiştir. Sartre'ın *Varlık ve Hiçlik* eseri ve Heidegger'in *Varlık ve Zaman* adlı eserleri varoluşçuluk alanında önemli yere sahip eserlerdir. Sartre'ın görüşlerinden çokça etkilendiği düşünürlerden biri de Husserl'dir. “Husserl'e göre bilinç bir şeyin bilincidir. Yani kendi dışında olarak kavradığı bir şeye yönelmiştir. Demek ki onun “muhtevah”ı, sadece, kendinden çıkarak kavradığıdır. Kendine özel bir muhtevası yoktur. Klasik felsefenin dediği gibi ilinekleri (arazları) olan bir töz değildir. O halde bilinç, arka planı da derinliği de olmayan ve kendisi kendisine aydınlık olan bir ilk olaydır. Varoluşçuluk ve bu arada en çok Sartre, Husserl'in felsefesinden faydalanarak kurduğu bu ikiliğin: İnsan alın yazısının karanlığı ile bilinç muhtevalarının (bilinç seçimlerinin) aydınlığı ikiliğinin yardımı ile insana betimlemektedir. Burada karanlık ve aydınlık arasında aşılmaz bir uçurum vardır. Ve

bunlar hiçbir zaman birbirine indirgenemez” (Hızır, 1981, s. 117). Sartre’ın fikirlerinde Husserl’in payı büyüktür. Daha sonra Heidegger’den etkilenerek onun varoluşçuluk fikirlerine de önem vermeye başlamıştır. Aslında “19. yüzyılda Kierkegaard ve Nietzsche ile gündeme gelen varoluş düşüncesi, 20. yüzyılda Sartre ile birlikte doruk noktasına ulaşmış, böylece özgürlük probleminde yeni yaklaşımlar gündeme gelmeye başlamıştır. Sartre’ın felsefesi bu yüzyıla egemen olan Husserl’in fenomenoloji yaklaşımı ile Heidegger’in ontolojisinin etkileriyle şekillenmiş ve Merleau-Ponty ile Simone de Beauvoir gibi varoluşçu fenomenologlar için de belirleyici olmuştur. Sartre’ın varoluşçuluğunun bir ayağı fenomenolojiye, diğer ayağı ise Marksizm’e dayanmaktadır. Bu nedenle Sartre’ın varoluşçuluğunu bağımsız bir akım olarak düşünmek mümkün değildir. Sartre’ın felsefesi için "varoluşçuluk" teriminin ilk kez 1944 yılının sonlarına doğru Gabriel Marcel tarafından kullanıldığı düşünülmektedir” (Çüçen, 2015, s. 223). Sartre filozof olma yoluna Husserl ile başlamış ve onun fenomenolojist fikirlerini benimsemiştir. “Sartre felsefe sistemini, Husserl’in fenomenolojisinin dayandığı “kastilik -intentionnalite” prensibi üzerine kurmuştur. Bu prensibe göre, bilinç kasıtlı olarak hareket eder, yani bir hedefe bir şeye bir objeye yönelir; “her bilinç... nın (Bir şeyin) bilincidir.” (Moeller, 1969, s. 36) Fenomenoloji, elde olan bir bilgiyi tam olarak açıklar ve içerisinde çelişkiler barındırmaz. Fenomenoloji açık bir şekilde mantık incelemelerinde bulunur. Husserl’den beri varoluş felsefesinde çelişkiler en aza inmiştir. Çünkü fenomenoloji varlığı mantık çerçevesi içinde tam olarak açıklar ve çelişiklerden uzaklaştırır.

Sartre, varoluşçuluk alanında yaptığı çalışmalar ile çok önemli açılımlar gerçekleştirmiş, felsefeye çok değerli eserler kazandırmış ve önemli fikirlere imza atmıştır. *Varlık ve Hiçlik* bu anlamda, sade açık bir dille yazılmış, varlık hakkında derin analizlerin yer aldığı bir eserdir. Sartre daha önce değindiğimiz Tanrıtanıamaz varoluşçuluğun en önemli temsilcisidir. Tanrının yokluğu tezinden hareketle insanın, bu dünyaya atıldıktan sonra kendi hayatını kendi yaptığı seçimler doğrultusunda şekillendireceğini ileri sürer. Bununla birlikte Tanrıtanıyan ve Tanrıtanıamaz varoluşçuların ortak özelliğinin insanın somut varlığından hareket etmeleri olduğu unutulmamalıdır. Ama Tanrıtanıamaz varoluşçular, Tanrıtanıyan varoluşçulardan farklı olarak insanın aklına, seçimlerine değer vermektedirler. Diğer varoluşçu

filozoflar gibi Sartre için de varlık sorunu önemli bir problemdir. Bu bağlamda *Varlık ve Hiçlik* varlık problemi adına kaleme alınmış seçkin bir çalışmadır. Varoluş ve tanrının yokluğu ilişkisi açısından şunları söylemek olanaklıdır. “Sartre, Allahsız varoluşçuluğu şöyle tanımlıyor; Varoluşçuluk, mütecanis (türdeş) bir Allahsız durumunun bütün (mantıklı) sonuçlarını çıkarmak için gösterilen bir çabadan başka bir şey değildir. Allah meselesi lüzumsuz ve ikinci derece de bir meseledir, çünkü Allah mevcut olsaydı bile bu, hiçbir şeyi değiştirmezdi. Asıl mesele Allah’ın mevcudiyeti meselesi değildir: insanın kendi kendisini bulması ve Allah’ın mevcudiyeti hakkında kabule değer bulursa bile, hiçbir şeyin onu kendisinden kurtaramadığına inanması gerekir. İnsan terk edilmiştir, çünkü insan, ne kendisinden ne de kendi dışında bir şeye bağlanmak imkânını bulmuyor” (Moeller, 1969, s. 41). Sartre, felsefe alanında çok tecrübeli bir filozoftur. *Varlık ve Hiçlik* adlı eserinde ve diğer kitaplarında da ustalığı açıkça ortadadır. “Sartre’in Allahsız varoluşçuluğunun bugünkü durumu da; Satrizm (Sartre’in felsefesi), İkinci Dünya Savaşı’nı takiben ilk senelerde, taşkın bir heyecan ve adeta bir cezbe meydana getirdi. Sartre, Allahsız varoluşçuluğunu, özellikle romanlarıyla ve piyesleriyle popüler bir hale getirdi ve coşkun bir sel halinde dünyaya yaydı. Öyle ki, egzistansiyalizm (varoluşçuluk) denince, doğrudan doğruya Sartre’in felsefesi anlaşılıyordu; bu, tamamıyla yanlıştı, çünkü bir de Gabriel Marcel’in temsil ettiği manevi varoluşçuluk vardı. Sartre’in bu kadar büyük bir başarı kazanmasının başlıca sebebi, onun varoluşçuluğunun, gerçek anlamda varoluşçu bir felsefe değil, “felsefi bir edebiyat” olması, Emile Brehier’nin dediği gibi, edebi bir tarza bağlı olmasıdır” (Moeller, 1969, s. 29).

Sartre için insan varlığı fenomenin üstünde yer alan bir durumdur. İnsan varlığı bir akla sahiptir ve görünen şeyleri kavrar, düşünebilir, kendi seçimlerini yapıp kendi hayatını şekillendirebilir. Akıl, görünen şeylerin arkasında bulunan numeni kavramakta zorluk çeker ve belki de kavrayamaz. Varlık, görünür ama arkasında da görünmeyen numenler vardır. Bunu insan zihni kavramakta zorluk çeker. Ama Fenomenler ve Numenlar arasında bir bağlantı bulunmaktadır. “Alman filozof Edmund Husserl’in (1859-1938) kurduğu ve varoluşçuluğun kaynağını oluşturan Fenomenoloji’yi Fransa’ya ilk getiren Levinas’tır. Sartre gibi o da, Batıyı sorguluyordu: “Husserl, böylece, dünyayı sömürgeleştirme hakkına sahip olduğunu sanan bir kıtanın o ana kadar hiç karşı çıkılmayan Platoncu ayrıcalığını yeniden

tartışma konusu yapacaktı. Bu Benny Levy için aynı zamanda politikaya atılma dönemidir. Proleter sol, Ulm sokağının salonlarında doğar ve onun ilk yöneticisi Benny olur. Sartre'ın Séquestrés d'Altona'sında (Altona Mahpusları), “Yüzyılın yükünü omuzlarımda taşıdım; bunun sorumluluğunu bu gün olduğu gibi her zaman üstleneceğim.” diyen ana karakter gibi, “Sartre tarzı” bir tutum izler” (Barou, 2014, s. 18). Sartre, bilginin ancak fenomenler ile kavranabileceğinden yanadır. Ayrıca fenomenoloji, Husserl'in de düşüncelerine göre görünen ile görünmeyen arasındaki ikilemi ortadan kaldırır. “Fenomenoloji, Husserl'deki anlamında öyle bir öğretilerdir ki, felsefe araştırmasına, bilincin alanlarına doğrudan doğruya veri olanı, her türlü önyargıdan ayırmadan kuramsal düşünceden serbest olarak ele almayı ödev olarak gösterir. Bu öğretiye göre, bilimin ya da felsefenin her türlü işleyişinden, varsayımından görünüş ile asıl varlık ikiliğinden, görünüşle, onun sebebi görünmeyenin ikiliğinden, birincil olan ile ikincil olanın ikiliğinden önce ve bunların hepsinin temeli ve kökeninde somut olarak verilmiş, yaşanmış deneyler malzemesi vardır ki bu malzeme kendisi doğrudan doğruya gösterir. Bilim ile felsefe, bu veriden kendine uygun olanı bir soyutlama yoluyla ayrı ve yalnız onu kullanarak bununla yakın ilgisi olanı gözden uzak tutar” (Hızır, 1981, s. 89).

Sartre, bir dönem de Marxçılığa yaklaşmış ve yapısalcılıktan uzaklaşmıştır. Marxçılıkla birlikte varoluşçuluk canlanmıştır. “Sartre'ın varoluşçuluğu ile Marxçılık arasında yine de aşılmaz bir uçurum var gibi. Bu uçurum bilindiği gibi, Sartre'ın diyalektik denen devinimi yalnızca bir düşünce süreci olarak görmesine, Doğa'da bir diyalektiğin var olup olmamasından henüz söz edecek durumda bulunmadığımızı vurgulamasına bağlanıyor. Bu tutum da temelde, Sartre'ın “Bilinç idealizmi”nden bir türlü kopmak istemeyişinden kaynaklanıyor. Varoluş felsefesinin, Sartre'da çelişkilerden kaçınmayan bir düşünür kimliğiyle Marxçılığa doğru açılmak istemesi, bu felsefenin kökenindeki içine kapalı, bireyci “öznellik” ögesinin düşüncenin ilerlemesinin ön koşulu olan “diyalog ögesi önünde gerilemesini de gösteriyor” (Mounier, 1986, s. 14). Sartre varoluşçuluğu ile Marxçılık arasında belli bir fark olsa da Sartre yine de Marxçılığa yaklaşmıştır. İnsan varlığı akli ve bilinci sayesinde çevresinde gördüğü varlıkları algılama yetisine sahiptir. Ama Sartre bilginin fenomenler aracılığı ile kavranabileceğini düşünmektedir. Bundan dolayı bilgini daha doğru şekilde elde edilebileceğini düşünür.

Sartre, varlığı Kendinde Varlık (L'etre En Soi), Kendi için Varlık (L'etre Pour Soi) ve Başkası İçin Varlık (L'etre Pour Autrui) olmak üzere üçe ayırmakla birlikte, klasik felsefe açısından konuya yaklaşmaz. “Klasik felsefeye göre, bir öz (essence) vardır. Bir de varoluş (existence) vardır. Ve öz, varoluştan önce gelir. Başka deyimle öz, öyle bir mantık kalıbıdır ki ancak mümkün bir varlığı ifade eder. Varlık gerçekleştiği vakit sanki bu boş kalıbı doldurur. Klasik felsefenin bir de “kuvve-fiiil” (puissance-acte) ikiliği vardır. Bir şey önce bil kuvve, ancak bundan sonra, bilfiil vardır. İşte Sartre, bu noktada tam bir Husserl’ci olarak bu sıraları kaldırıyor. Onun için öz, önceden hazır olarak var olamaz. Bir şey, görünüşlerinin bütünü olduğuna göre, özü de bu görünüşlerle birlikte belirir. Ve öz bu görünüşleri birleştirip bütün haline sokan etmendir. Yani o ‘da varlığın kendisiyle birlikte görünür. Bunun gibi bir varlık ancak bilfiil kendini gösterdiği zamandır ki, bil kuvve de kendini gösterir” (Hızır, 1981, s. 93). Biz nesneyi görüyorsak, o da bizi görüyor. Yani özne, başka bir varlık tarafından da görülebiliyor. Özne de başka bir nesne tarafından nesne olarak görülmektedir. Onu yani varlığı, özne tarafından nesne olarak görülebiliriz. Sartre’a göre zaman da, “kendinde varlık biçiminde bir bütünlüğün ortaya çıkmasını sağlar ve kendi için varlığın olumsuzluğu, bu kendinde varlığa mevcut hale gelmesidir. Şimdiki zamanın ortaya çıkışıyla birlikte varlığın yapısında beliren kendine mesafe, varlıkların birbirinden farklı varlıklar olarak dünyada belirmesini ya da birbirinden ayrı varlıkların bulunduğu bir dünyanın ortaya çıkabilmesini sağlar. Yani bu kendine mesafe sayesinde, kendi için varlık, kendini içinden çıktığı kendinde varlık olmayan olarak, ayrı bir varlık gibi görebilme olanağına kavuşur ve dışsallıkta bu sayede ortaya çıkar” (İzmir, 2013, s. 152). “Sartre, zamansallık kendi için varlığın varlığıdır, zamansallık yoktur ama kendi için varlık, var olmak zamanlaşır, der. Kendi için varlık, ne ise o olmamak, ne değilse o olmak kipinde bulunan bir varlık olmak zorunda olduğu için, ne olduğunu ya da ne olmuş olduğunu bilmek zorunda olan varlıktır. Bu duruma olgusal zorunluluk açısından bakarsak, geçmiş, kendi için varlık için olgusal zorunluluktur ve Sartre’ın belirttiği gibi geçmiş tözdür. Kendi için varlık, kendisinin tözü olan bu olgusal zorunluluk temelinde, olmuş olduğu şeyi olmama çabası içinde daha olacak olduğu şeydir” (İzmir, 2013, s. 151).

Varoluş ile birlikte, felsefe dünyasına yeni bir açıklama tarzı gelmiştir. Yani dünyanın kavranılması, dünya ile ilgili görüşlerle ilgilenmiştir. İnsanın dünya ile olan

bağlantısı, bunun yanında kişisel duygularını dikkate almıştır. Varoluşçuluk, Allah'ın var olup olmadığı konusunda çok fazla ilgilenen bir alan değildir. Ama yine de varoluşçuluk ve temsil eden filozoflar Tanrıtanır ve Tanrıtanımaz varoluşçular olarak ikiye ayrılmışlardır. Allah'ın var olup olmadığından çok insanın kendi benliğini oluşturması ve yaşadıkları ile kendisine bir şekil vermesidir. İnsan, bu dünyaya gelir ve yaşadıkları öğrendikleri ile kendisini bir şekle sokar. Kendi varlığını kendisi oluşturur. "Sartre'da klasik felsefenin anladığı şekilde özne-nesne ikiliği yoktur. Bu demektir ki Sartre için bir yanda düşüncesi ya da algısıyla, varlığı özne sıfatıyla kavrayan; onu karşısında nesne olarak davranan bir varlık ikiliği yoktur. Sonra bütün varlığın bilincin içeriklerinden ibaret görmek te yanlıştır. O halde, gene de Sartre için bir türlü ikilik vardır. Gene de tanınan varlık, tanıyan öznedenden ayrıdır" (Hızır, 1981, s. 94). Sartre için varlık, apriori devinimsizdir. Sartre varoluşu edebiyat ile oyun ve romanlar ile ifade etmeye çalışmıştır. Sanat ile de bireyin özgürlüğünü vurgulamaya çalışmıştır. İnsanın özgür olabileceğini, kendi sorumluluklarını alarak seçimlerini kendi özgür iradesi ile yapabileceğini ifade etmeye çalışmıştır. Bu durumu kitaplarında da açık bir şekilde göstermiştir. Sartre bir varoluşçu olarak bu düşüncelerini sadece kitaplarında anlatmakla kalmamış aynı zamanda hayatının içine de almıştır.

Sartre'in çok önemli varoluşçuluk fikirlerinin yanında onun Tanrıya karşı tutumu da önemlidir. Çünkü bu tutum onun felsefe hakkındaki görüşlerini şekillendirmiştir. Çok önemli varoluş filozofları arasındadır ve Tanrıtanımaz bir filozoftur. Varoluşçuluk hakkındaki görüşlerini savunan filozoflar Tanrıtanır ve Tanrıtanımaz diye iki kısma ayrılmaktadır. Sartre ise, Tanrıtanımaz varoluşçular arasında bulunmaktadır. Tanrıtanımaz varoluşçular adından da anlaşılacağı gibi Tanrının varlığını kabul etmezler. İnsan, bu dünyaya gönderilir fakat yaşadıklarından, yaptıklarından kendisi sorumludur. Kendi yaptığı seçimler doğrultusunda kendi hayatına kendisi yön verir. Kadenci bir tutuma karşıdırlar, insan kendi iradesi ile kendi seçimlerini yaparak hayatını şekillendirmelidir. Sartre, akıl ile algılanamayan her şeyi reddetmektedir. Akıl ile algılanmıyorsa, görünmüyorsa, bilinmiyorsa o varlığı reddetmektedir. Akla uygun olanı kabul eder ve görünen varlıklarla ilgilenir. "Sartre, Allahsız varoluşçuluğu şöyle tanımlıyor; Varoluşçuluk, mütecanis (türdeş) bir Allahsız durumunun bütün (mantıklı) sonuçlarını çıkarmak için gösterilen bir

çabadan başka bir şey değildir. Allah meselesi lüzumsuz ve ikinci derece de bir meseledir, çünkü Allah mevcut olsaydı bile bu, hiçbir şeyi değiştirmezdi. Asıl mesele Allah'ın mevcudiyeti meselesi değildir: insanın kendi kendisini bulması ve Allah'ın mevcudiyeti hakkında kabule değer bulursa bile, hiçbir şeyin onu kendisinden kurtaramadığına inanması gerekir. İnsan terk edilmiştir, çünkü insan, ne kendisinden ne de kendi dışında bir şeye bağlanmak imkânını bulmuyor” (Moeller, 1969, s. 41). Sartre'a göre insan, Tanrı fikrini kendisi ortaya çıkarmıştır. Kendi aklı ile kendisinin neyin yarattığını düşünüp bir Tanrıya inanma çabası içine girecektir. İnsan bu dünyayı ve kendisini yaratan bir güç olduğunu düşünmek ister ve bu durumu Tanrı inancına bağlar. Tanrı var olmak için hiçbir varlığa bağlı olmak zorunda değildir fakat insan, var olmasının bir sebebi olduğunu buna etki eden bir güç olduğunu düşünür. Fakat Sartre bu duruma karşı çıkmaktadır. Sartre, tanrının varlığına karşı olan düşüncelerini ve tutumlarını da sık sık kitaplarında ve diğer eserlerinde ifade etmiştir. Varoluşçuluk denilince akla Sartre gelmektedir, varoluşçuluk akımı için çok önemli bir yere sahiptir.

1.2. Varlık Sınıflandırması

Sartre, yukarıda belirtildiği üzere, üçlü varlık sınıflaması yapmaktadır ve ayrıca Parmenides'e benzer bir şekilde “Varlık, vardır; varlık, var olandır” der. Bunun anlamı, varlığın kendi başına bir pasiflik veya aktiflik üretmediğidir. Bu nedenle varlık, kendindedir. Peki, varlık vardır; varlık, kendinde olandır; varlık, ne ise odur ifadeleri ile Sartre neyi kastetmektedir? Bu şu anlama gelir ki, varlığın kendi başına, bir şey “olmamak” bile olması imkânsızdır. O halde bilinç olmaksızın varlık, “kendinde” olmakla sınırlıdır, varlığa başkalığı atfeden bilinçtir” (Çüçen, 2015, s. 227). Kendisi için Varlık insan, yani bilinçtir. İnsan bilinci sayesinde çevresindeki varlıkları algılar. Kendinde Varlık ise, dünya üzerindeki diğer nesnelere. Bu varlıklar Sartre'a göre özgür olmayan varlıklardır. Oysa insan yani Kendisi için Varlık bilince sahip olduğu için özgürdür. Diğer bir varlık türü olan Başkası için Varlık ise bir insanı gören başka bir insandır. Yani insan, Başkası için Varlık tarafından görülür.

1.2.1. Kendinde Varlık

Sartre'ın varlık sıralamasında ilk olarak Kendinde Varlık vardır. Kendinde Varlık

için O, ne ise O'dur. Yani A, A'ya eşittir. Bu durumu da özdeşlik ilkesi ile açıklamaktadır. Yani varlık vardır, mutlak ve değişmeden kalmaktadır. Varoluşçulukta da varlık, gerçekten vardır. Ama bizim düşüncemizdeki varlığa uygun olmayan farklı bir şeydir. Örneğin, insan bu dünyada yaşar ama neden ve niçin yaşadığını bilmeden bu dünyada bulunur. İnsan, bu dünyaya atılmıştır ama bu durumu kavrayamamaktadır. Kendinde Varlık ise yaratılmamıştır ve bizim düşüncemizdeki varlık ile bir bağlantısı yoktur. “Kendinde Varlık, yaratılmış bile olsaydı, yaratma aracılığıyla açıklanamazdı, çünkü Kendinde Varlık varlığını yaratılışın ötesinde sahiplenmektedir. Bu, “varlık yaratılmamıştır” demekle aynı şeydir. Ama buradan varlığın kendi kendisini yarattığı sonucu da çıkarılmamalıdır, çünkü o zamanda onun kendinden önce olduğunu varsaymak gerekir. Varlık, bilincin olduğu tarzda kendi kendinin nedeni olamaz. Varlık Kendi'dir” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2015, s. 42). İnsan, dünya üzerinde herhangi bir sebebe bağlı olmadan bulunmaktadır. İnsan, bu dünyaya gönderilmiş ve hatta bu dünyaya terkedilmiştir. İnsan, bu dünyada yalnızlığa mahkûm bir varlıktır ve aynı zamanda hep korku içinde yaşayan bir varlıktır. Her an ölecek olan ve bu dünyadan başka bir dünyası olmayan bir varlıktır. “İnsan, hiç ara vermeden kendisini gözetleyen, bununla beraber, vazgeçemediği bir “kendi kendisinde'nin, en-soi'nin” karşısında kesin olarak terk edilmiştir. İnsan, yalnız kendi hürriyetine terk edilmiştir. Kaçınılması imkânsız olan bu “durumun-situation” bilincine varmak, bir insan olmak, hür olmak demektir” (Moeller, 1969, s. 143). Kendisinde Varlık aslında kendi kendisiyle doludur. Kendinde Varlık kendisinin olmayan bir varlıkla aynı anda ortaya konulmaz. Yani varlık ne ise o'dur. Özdeşlik ilkesine göre kendisine uygunluk göstermesi gerekmektedir. Kendinde Varlık, değişmeyen tam bir varlıktır. Herhangi bir şey ile bağlantısı yoktur hatta kendisi ile bile bağlantısı bulunmamaktadır. Yaratılmamış, herhangi bir sebebi bulunmayan mükemmel bir varlıktır. “Kendinde Varlık, Sartre'a göre, en son temeldir, yalnızca oradadır. ‘Nedensiz ve zorunludur. Bundan varlığın kendi öz nedeni (causa sui) olduğu çıkmaz. Çünkü bu anlamsız bir kavramdır. Varlık, yalnızca vardır. Bu anlamda varlık, Sartre'ın *Bulantı* adlı romanında dediği gibi, çok fazladır ve Trop'dur” (Copleston, 1990, s. 21-22). Kendinde Varlık zorunlu olmayan, nedensiz bir varlıktır. Bir varlığı başka bir varlıkla açıklayabiliyorsak o zorunlu olmayan bir varlıktır ve saçmadır. Kendisinde

varlık için varlık vardır ve varlık ne ise o'dur. Bu saçma kavramını, Sartre, Bulantı adlı kitabında açıkça ifade etmiştir. Roman kahramanı Roquentin'in dünya üzerindeki varlıklara karşı hatta kendisine kar bile duyduğu tikslenme ve bulantı duyguları ile ifade etmiştir.

Kendinde Varlık, özgür olmayan bir varlıktır. "Kendinde Varlık kütleli, saydamsız ve bilinçsiz olarak açıktır ki özgür değildir. Bununla birlikte, "Kendi için" varlıktan (ve giderek yokluktan bile) ayrı olarak, varlık tarafından belirlenemez. "Kendi için" kendinde varlık belirleniminden kaçmaktadır ve özsel olarak özgürdür. Özgürlük, Sartre a göre, insan doğasının ya da özünün bir özelliği değildir. Bilinçli varlığın yapısına aittir. "Özgürlük dediğimiz şeyi böylece insan olgusalığının varlığından ayırt etmek olanaksızdır" (Copleston, 1990, s. 27). İnsan, bu hayatta var olur ve kendisine verilmiş aklı ve bilinci sayesinde kendi hayatını kendisi şekillendirir. Yaşamı boyunca, Kendi seçimlerini yaparak hayatına yön vermektedir. Özgürlüğünü de aklı ve yaptığı seçimler ile kazanmaktadır. İnsan bu hayata gönderilir ve bu hayatı yaşar. Bu şekilde de var olur. "Şuur, kendi varlığının mes'esi olmaktadır, zira aynı anda ne kendisi, ne de bu varlığının gerektirdiği ve kendisi dışındaki varlık olabilmektedir. Bu da tabiatıyla onu bir yokluk hâline ircaa etmektedir" (Gürsoy, 1987, s. 29). Sartre, *Varlık ve Hiçlik* adlı eserinde de şuur ile Kendinde Varlık arasındaki bağlantıyı açıklamaya çalışmıştır. Çünkü Kendinde Varlık bir saçmalık gibi olsa da şuur yani bilinç ile anlam kazanmaya başlamıştır. Dünya ve dünya üzerindeki varlıklar bilinç ile anlamlandırılmıştır. Eğer Kendinde Varlık bilinç ile şekillenmez ise anlamsız bir durumdur. "Bilinç, var olanların açınlanmış- açınlanışdır ve var olanlar bilincin karşısına kendi varlıklarının temeli üzerinde çıkarlar. Bununla birlikte, bir var olanın varlığının özelliği, kendini, bilince, bizzat kendisinin, açmamasıdır; bir var olanı varlığından soymak mümkün değildir, varlık var olanın her zaman mevcut olan temelidir, varlık var olanın her yerinde ve hiçbir yerindedir, hiçbir varlık yoktur ki bir varlık tarzı olmasın ve kendisini hem açığa çıkararak, hem de örten varlık tarzının içinden kavranmasın. Bununla birlikte bilinç, var olanın her zaman ötesine geçebilir, ama bilinç var olanın varlığına doğru değil de bu varlığın anlamına doğru var olanın ötesine geçebilir" (Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 2013, s. 39). Kendinde Varlık bir saçmalık olarak anılmaktadır ve ancak bilinç ile bir anlam kazanmaktadır. Bilinç ile bir bağlantıya geçmeyen varlık anlamsız ve

saçmadır. Dünya ve dünya üzerindeki bütün varlıklar bilinç sayesinde bir anlam kazanır.

Varlık, bilinç sayesinde varlık anlamını kazanmaktadır. Bilinmeyen, akıl ile kavranmayan bir şey varlık olarak kabul edilmemektedir. İnsan bilinci sayesinde bir varlığı tanır ve onu anlamlandırır. Bilinçte kendisini bir varlık olmayınca gösteremez. Yani hem bilinç hem de varlık kendi başına var olamaz. “Başlangıçta var olan nesnelerin yalnızca “kendindeligi” (en soi) vardı. Bu varlık kitle halindeydi, sağlam, yuvarlak, hareketsiz, yarıksız (araliksız), bölümsüzdü. O zaman bu temelsiz varlık kendini temellendirmeye çalıştı. O zaman kendi kendisiyle bir çeşit bağlantı kurması gerekmektedir. Bunu yapabilmek için ilkin kendini aşırp hiçliğe doğru adım atması gerekiyordu. Sonradan bu hiçlikten yeniden kendi kendine dönebilmesi için kendini hiçlemesi, yadsıması gerekiyordu” (Akarsu, 1979, s. 132). İlk başta sadece Kendinde Varlık vardır yani nesnelerin, varlıkların kendindeligi vardır. Kendinde Varlık, kendisini temellendirmek için hiçliğe doğru gitmiştir. Sartre, Kendinde Varlığın ne ise o olduğunu söyler ve Kendinde Varlık kendi kendisi ile doludur. “Varlık, ne ise O’dur tümcesindeki “-dur” a verilmesi gereken özel anlam konusunda bilgilendirir. Ne ise o olmak olgusu, hiçbir biçimde yalnızca belitsel [axiomatique] bir özellik değildir: ne ise o olmak Kendinde Varlığın olumsal bir ilkesidir. Bu bağlamda, analitik yargıların ilkesi olan özdeşlik ilkesi aynı zamanda da varlığa ilişkin sentetik bir bölgesel ilke olur” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 43). Kendinde Varlık, dışardan kendisine bakamaz. Varlık, ne ise o’dur yani A A’dır. Bir varlık, kendisinin aynısıdır. Varlık ve Hiçlik adlı eserinde de bu varlık türlerini açık bir şekilde anlatmıştır.

1.2.2. Kendisi için Varlık

Kendisi için varlık, Sartre’a göre bilinci ifade etmektedir. Sartre felsefesinde bilincin ne anlama geldiğini bilirsek eğer, kendisi için varlık hakkındaki fikirlerimizde artacaktır. Çünkü ikisi de birbirini ifade etmektedir. “Bilincin dışında bilinçdışı konutlamak, psyche’nin türdeşliğini yıkmak anlamına geliyor. Sartre için bu, Descartes’ci Cogito’nun da yıkılışı demek. Oysa bilinç, Kendisi için Varlık (l’etre-pour-soi), nesne ise Kendinde Varlık (l’etre-en-soi)’tır. Cogito’yu, Kendisi için Varlık’ın (bilincin) yapısını kuran katmanlar olarak tanımlar Sartre. Cogito kuramı,

der, Kendisi için Varlık'ın bir objeye yönelmişliği (intentionalite) bağlamında bu objenin farkına varmayı olduğu kadar, objenin farkında olduğunun farkında olmayı da içerir. Ve Cogito'nun katmanları çıkar karşımıza: Cogito reflexif, objenin farkında olmak; cogito prereflexif, objenin farkında olduğunun farkında olmaktır. Kendisi için Varlık'ı, Kendinde Varlık'tan ayıran bir belirlenimdir Cogito (Sarıalioğlu, 2013, s. 182). İnsan da bilince sahip olan bir varlık olduğundan dolayı Kendisi için Varlık'tır. İnsan kendi özünü kendisi oluşturmaktadır. Kendi seçimlerini yapabilen, kendi kararlarını alabilen bilinçli bir varlıktır. Bilinci sayesinde dünya üzerindeki bütün nesnelere tanıyabilmekte ve kendi hayatını bu aklı sayesinde şekillendirebilmektedir. İnsan, özgür bir varlıktır ve bu özgürlüğüne bilinci sayesinde sahip olabilmektedir. Kendi özünü aklı ile oluşturmaktadır, kararlarını kendisi almaktadır. "Sartre için bilinç, Heidegger'in varlığından daha temeldir. Fakat bilinç yoklukta var olmaz, bir şeylerin farkında olmalıdır. Burada Sartre'ın felsefesinin eylem felsefesi olduğunu görüyoruz. Heidegger'den farklı olarak Sartre'ın önemseydiği başlıca konu, varlığın doğası değil varlığın "Kendinde" (in-itself) ve "Kendisi için" (for-itself) olan iki görünüşüdür. Sartre, bu iki görünüşü ayırır. "Kendinde", bilinçli olmayan her şeydir. "Kendisi için" hiçti, varlık veya nesnelere dünyası yoluyla kararsız ve özgür kalmış bilinçtir" (Strathern, 1998, s. 54). Kendisi için Varlık, bilince sahip, özgür olan insandır. Ama insan sadece bilince sahip olmayan aynı zamanda bir bedene sahip olan ve dünya üzerinde bu bedeni ile yer kaplayan bir varlıktır. Bu açıdan insan tamamen kendisi için varlık olmamaktadır. "Bilinç, kendi varlığı içinde varlığı kendisi için sorun olan bir varlıktır. Bunun anlamı, bilincin varlığının tam uygunluk içinde kendi kendisiyle örtüşmemesidir. Kendine ait olan bu uygunluk şu basit formülle ifade edilir; varlık, ne ise o'dur. Kendinde de, kendine mesafesiz olmayan bir varlık parçası yoktur. Bu biçimde düşünülen varlıkta en ufak bir ikililik taslağı bile yoktur; bunu, "kendindenin varlık yoğunluğu sonsuzdur" diyerek ifade edeceğiz. Kendinde varlık doludur, doluluktur" (Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 134). Kendisi için Varlık ise bilince sahip olan insandır. İnsan, bilinci sayesinde çevresindeki her şeye hakim olabilen, onları öğrenebilen bir varlıktır. Yani belli bir kültür seviyesine erişebilir ve toplum içerisinde kendisini en iyi şekilde konumlandırabilir. Ama aslında insanlar diğer insanlar karşısında bir nesnedir. Çünkü bir insanın varlığı, diğer bir insanın onu bilinci ile kavraması ile gerçekleşir. Kendisi için Varlık, bilinç ile birebir

örtüşür. Ama Kendinde Varlık bilinç ile örtüşmez çünkü Kendinde Varlık daha önce de bahsettiğimiz gibi ne ise o'dur. Yani A A'dır. Çevremizde gördüğümüz her şey ne ise odur. "Kendisi için varlık, olduğu gibi insan, yani şeylerin varlığını maddi düzenini aşkın olarak insandır. Öyle ise insan, şuuru ile insandır. Heidegger'in yadırgar gibi görüldüğü bu fikir Sartre'cı felsefenin merkezidir. Fakat yine de iyi anlaşılması gerekir. Psikolojik bilginin, iç tecrübenin şuurun, içerdeki kendinin bilgisi söz konusu değildir" (Reneaux, 1994, s. 68). Sartre'a göre Kendisi için Varlık, boş, herhangi bir içeriği olmayan bir varlıktır. Aynı zamanda bilince sahip olduğu için özgür; sürekli kendisini yenileyen, yeni bilgilerle tecrübelerle dolduran bir varlıktır.

İnsan varlığı bu dünyaya gönderilmiştir, akli ve düşünceleriyle bu dünya üzerindeki varlıkları algılamaya çalışmaktadır. Sartre için Kendisi için Varlık hiçbir içeriğe sahip olmayan bir varlıktır. "Sartre'ın Kendinde Varlığı yansıtan ve Kendi için Varlığı yansı olarak ele aldığı örnekte önemle vurguladığı birkaç kilit noktası vardır. Bunlardan birisi, varlık biçimlerinin dünya denilen gerçeklik içinde var olurken hiçliğe yuvarlanmamaları için birbirlerine dayanmak zorunda oldukları gerçeğidir. Kendi için Varlık, tek başına yalnızca bir yansı olarak, kendinde varlıktan kopuk biçimde var olamaz çünkü bu durumda hiçbir şeyin yansması olamayacaktır" (İzmir, 2013, s. 157). Varlık Sartre'a göre görünüm kazandığı zaman tamamen algılanamaz ve ortaya çıkarılamaz. Kendisi için Varlık, varlık için bir yokluktur. Çünkü o, insan bilincidir. İnsan bilinci de eksik ve belirsizdir. Kendinde Varlık ise, belirli ve varlığı değişmeyen bir varlıktır yani onlar bilince sahip olan insan dışında dünya üzerindeki cansız varlıklardır. İnsan yaşadıkça, deneyimledikçe aslında özgür bir varlık olduğunu fark eder. Kendi akli ile kendi yaşamından ve yaşadıklarından kendisi sorumludur. "Kendisi için", gerçekten hiçbir şey bilmiyordu. "Arı bilgi görüşü tutarsızdı, sadece bağmlanmış bilgi görüşü vardı. "Kendisi için" seçen ve edimde bulunan amaca yönelik algımızdı. Sartre bu durumu şöyle savunur: "Bilinç kendini isteyerek seçer". Başka bir deyişle; bilinç kendini seçimler yaparak yaratır. Sartre'ın tüm felsefesi, bireyin seçme özgürlüğüne dayanır. Böyle yaparak Sartre kendini sever ve bu özgürlük, birey, kendini tutsaklık altına alan bir süreçte bulsa bile kalır. Buradaki felsefe, bireysel özgürlüğe ve bireyin özgürlüğüyle ilgili şehvetli inançlara sahip insanı yansıtır" (Strathern, 1998, s. 55). Özgürlük insan varlığına özgü doğal

bir durumdur. Çünkü bilince sahip bir insan seçimlerini yaparak kendi özgürlüğünü sağlar. Eylemleri ile dünya üzerindeki her şeyi algılaması ile davranışlarını şekillendirir ve kendi özgürlüğünü sağlar. İnsan bunu kendi gücü ile gerçekleştirebilmektedir. Kendinde Varlık, bir cismi ifade etmektedir. Bir masayı ya da herhangi bir nesneyi ifade etmektedir. İnsan varlığı ise, özü olmayan, bilince sahip özgür bir varlıktır. İnsan sürekli kendini yenileyerek var olan bir varlıktır. “Kendi için Varlık olan bilinç, kendisiyle örtüşmez çünkü bilincin, hiçliği varlığa getirmesi, insanın kendi kendisinden ayrılmasını ve kendisine bir mesafe almasını sağlar. Hiçlik her zaman için bir ötedir, aşmadır. Kendi için, kendini sürekli olarak aşarak var olur” (Çüçen, 2015, s. 227). Bilinç, varlığın hiçlik kazanmış hali ve yokluk halidir. Kendisi için Varlık yani bilinç görünen kısmı aşan bir durumdur. İnsan bilinci ile bu dünya üzerindeki bütün varlıkları algılamakta özgürdür yani genel olarak insan bilinci özgürdür. Gördüğü her şey üzerinde sorular sorarak düşünür. “Kendisi için Varlık (être pour soi) süje ve ya “öznellik”tir. O bütün bilgilerin içine girdirilmiştir, zira şüphesiz bilgi yoktu, o objenin bilgisi de değildir, zira tanıtımda, süje obje değildir. Düşünce kesinlikle, süjenin bizzat kendini obje olarak yakalamaya çalıştığı aktittir” (Reneaux, 1994, s. 68). Kendisi için Varlık, bilinci olan insan yani süjedir. Sartre’a göre varlık, özellikleri ile tamamen algılanmazlar. Daha önce bahsettiğimiz gibi Kendinde Varlık, nesnelere cansız dünyasıdır. Kendisi için Varlık ise insan bilincidir. Kendinde Varlık ise yaratılmamış bir varlıktır. Kendisi için Varlık sadece ortada bulunan verilmiş olan bir şeyden başlamaz. Kendisi için Varlık, bilince sahip sürekli oluşum ve değişim içinde olan insandır.

1.2.3. Başkası İçin Varlık

Başkası için Varlık konusuna gelince... Kendinde Varlık, nesnelere varlığını Kendisi için Varlık ise bilinci göstermektedir. Kendisi için Varlık açısından değerlendirildiğinde insan, eksik bir varlıktır, bilinci sayesinde kendisini ve çevresindeki nesnelere algılamaya çalışır. Bilinç, insanın varlığını algılaması için çok değerlidir. Kendinde Varlık’ta varlığın var olmak için herhangi bir sebebi yoktur ve herhangi bir değişime uğramaz. Kendisi için Varlık ise, eksik ve belirsiz bir varlıktır. İnsan bilincine denk gelen bir varlık türüdür. Başkası için varlık ise, varlığın diğer varlıklarla olan ilişkisidir. Yani, bir başka nesne ya da insan vardır ama o ben değildir. İnsanın diğer insanlarla olan ilişkisidir. “Düşünen tözler dünya aracılığı ile

iletişim kurarlar; dünyaya ait olan şey olarak benim bedenim ile başkasının bedeni başkasının bilinci ile benim ruhumu ayıran şey de, ilk önce benim ruhumu benim bedenimden, sonra benim bedenimi başkasının bedeninden, nihayet başkasının bedenini onun ruhundan ayıran bütün bir mesafedir. Ve kendi içinin bedenle münasebetinin bir dışsallık münasebeti olduğu kesin değilse de, en azından benim bedenimin başkasının bedeniyle ilişkisinin düpedüz farksız bir dışsallık ilişkisi olduğu besbellidir” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 309). İnsanlar, sahip oldukları bilinç sayesinde birbirlerinin varlıklarından haberdar olurlar ve birbirleriyle iletişim kurarlar. İnsanın bedeni ve bilinci arasında bir ilişki vardır. Bu ilişki sayesinde kendisinin ve başkasının varlığının farkına varır. Biz başkasının bedenini görürüz, başkası da bizim bedenimizi görür. İnsan bedeni ve aklı bazı duygular yaşamaktadır. Bunlardan birisi utançtır. Utanç, aklımız yani bilincimiz sayesinde yaşadığımız bir duygu durumudur. “Başkasına göründüğüm halimle kendimden utanç duyarım. Ve bizatihi başkasının ortaya çıkmasıyla kendim hakkında tıpkı bir nesne hakkımdaymışçasına bir yargıda bulunacak durumda olurum, çünkü başkasına tıpkı bir nesne gibi görünürüm. Ama bununla birlikte başkasına görünen bir nesne bir başkasının zihnindeki nafi bir imge değildir. Nitekim bu imge tümüyle başkasına atfedilebilir bana ‘dokunamaz’. Bu imge karşısında, yüzüme sahip olmadığım bir çirkinlik ya da ifade bayağılığı veren kötü bir portrem karşısında duyacağım türden bir rahatsızlık, hiddet duyabilirim; ama iliklerime kadar da etkilenmem: utanç, doğası gereği, tanımadır [reconnaissance] kabul etmedir. (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 308).

Her zaman başkasının varlığı gereklidir fakat başkasının görmesi utanç vericidir. Bir kişi, bir diğer kişiyi nesne gibi görmektedir. Başkasının bedeni bir başkası için sadece bir nesneden ibarettir. Herkesin kendine ait bir yüzü bedeni bulunmaktadır. Başkasının bir diğerine bakması onu nesneleştirmektedir. Aynı şekilde bizde bir başka kişiye baktığımız zaman onu zihnimizde nesneleştirmekteyiz. İnsanların birbirini görmesi, ona bakması ile kişiler utanç duygusu içine girerler. Bu yüzden insan başkası için olan bir varlıktır. Bir başkası diğerinin bakışları altına girerse özgürlüğünü de kaybetmiş olur. Çünkü benim bedenimi kendi zihninde kendince şekillendirir. “Başkası, benim deneyimime ilişkin bir olayı öngörmeye yarayan araç değildir, benim deneyimimin olayları başkasını başkası olarak, yani somut ve

bilinebilir bir nesne olarak erimdişı tasavvurlar sistemi olarak oluşturmaya yararlar. Deneyimlerim içinde durmadan hedef aldığım Şey başkasının duygularıdır, başkasının fikirleridir, başkasının istemleridir, başkasının karakteridir. Çünkü gerçekten de, başkası yalnızca benim gördüğüm kişi değil, beni gören kişidir” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 315). Bedenim bir başka için araç ya da nesnedir. Başkasının duyguları, fikirleri, düşünceleri, benim bedenim ile ilgilidir ve bu hem özgürlüğü kısıtlamakta hem de başkası, benim bedenimi nesneleştirmektedir. Bunun sonucunda da utangaçlık duygusu ortaya çıkmaktadır. “Her Şeyden önce, başkasının bakışı, nesneliğimin zorunlu koşulu olarak, benim için her türlü nesneliğin tahrir edilmesidir. Başkasının bakışı dünyanın içinden geçip bana ulaşır ve yalnızca benim-kendimin dönüşmesi değil, dünyanın tümünden başkalaşmasıdır. Bakılan bu dünyada bakılmaktayım. Özellikle de, başkasının bakışı ki bu, bakan bakıştır, yoksa bakılan bakış değil benim nesnelere olan mesafemi yadsırken kendine ait mesafeleri yayar. Başkasının bu bakışı kendini dolaysız bir Şekilde ve mesafesiz bir mevcudiyetin bağrında mesafenin dünyaya geldiği Şey gibi verir” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 363). Beden sadece kandan, organlardan oluşmaz aynı zamanda bir akla bilince de sahiptir. Başkasının benim bedenimi görmesi, bana karşı bir bakış açısına sahip olması benim özgürlüğümü kısıtlar. Çünkü onun benim bedenimi görmesi ile benim bedenim onun düşüncelerinde oluşan bir Şekle girmektedir. Benim bedenim bir başkası için bir nesne ya da araç haline gelmektedir. “Bana bakılıyorsa, nesne olduğumun bilincine varırım. Ama bu bilinç ancak başkasının varoluğu içinde ve bu varoluğu aracılığıyla ortaya çıkarabilir. Hegel bu konuda haklıydı. Yalnız, bu başka bir bilinç ve bu bilinç ve bu başka özgürlük bana asla verilmiş değildir, çünkü eğer verilmiş olsaydılar bilinmiş ve dolayısıyla da nesne olurlardı ve bende nesne olmaktan çıkardım” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 366). Başka birinin benim bedenimi görmesi, benim hakkımdaki düşünceleri benim özgürlük alanımı etkiler. Başkasının bana bakışı ile kendimi nesne gibi hissederim ve kişi kendi benliğini kaybetmiş olur. Bu dünyada yaşayan bir varlık olan insan bir başka insan için başkası için varlıktır. İnsanlar, birbirlerini görüp birbirleri hakkında belli düşünceler oluşturur. Bu durum Sartre’a göre özgürlüğü kısıtlayan bir durumdur. Çünkü benim varlığım, bedenim bir başkasının düşüncelerine hapsolmuş durumdadır. Karşımdaki insan kötü niyetli biri ise belki de benim hakkımda kötü ve çirkin düşüncelerde

bulunacaktır ve bu şekilde benim özgürlüğümü etkileyecektir.

1.3. Varoluş Özden Önce Gelir

Sartre'a göre insan varoluşu önemli bir konudur. İnsan, önce bu dünya üzerinde var olur ve sonra kendi akli ve seçimleri ile kendi hayatını kendisi şekillendirir. Ama Sartre, Tanrının varlığına inanmaz. İnsan bu dünyaya gönderilmiştir ve kendi akli ile bu hayatı şekillendirmiştir. İnsan varlığı bu dünyada bulunma nedenini bir varlığa dayandırmak istemektedir ve bu varlık da tabii ki de Tanrı'dır. Ama Sartre, bu şekilde düşünmemektedir ve reddetmektedir. Sartre'a göre insan varlığının bir varoluşu, bir de özü vardır ve varoluş özden önce gelir. Bu durum diğer düşünürler tarafından da tartışma konusu olmuştur. "Varoluşun öz karşısındaki önceliği, savaş sonrası Fransa'sında, özellikle de yeni Tommasocu bağlamda sayısız tartışmaya yol açmıştır. Bu tartışmalara M. Blondel ile L. Lavelle de katılmışlardır. Lavelle'in düşüncesini "özcü varoluşçuluk" olarak niteleyebiliriz. Gerçekten de, onun tezi "varoluş bize özü fethetmemiz için verilmiştir" şeklindedir. Bu anlayış ancak bir eylem metafiziği çerçevesinde tamamen "Tanrı özdür" fikrine yönelik bir katılım ontolojisi çerçevesine yerleştirildiğinde anlam bulur" (Colette, 2006, s. 65-66). İnsan bu dünyada bulunmaktadır ve yalnızdır. İnsan bu dünyaya geldiğinde herhangi bir konuda bilgi sahibi değildir, ya da, ne iyilik yapmıştır ne de kötülük yapmıştır. Aklını daha kullanmaya başlamamıştır ve çevresindeki hiçbir varlığın farkına varamamıştır. İnsan, kendi yaptığı davranışları ile kendi özünü oluşturmuştur. İlk önce var olur ve sonra akli ile özünü oluşturur. "Heidegger: "Sartre varoluşçuluğun temel ilkesini şu sözlerle özetler: Varlık, özden önce gelir. Burada Sartre, Existencia ile Essentia terimlerini, Platon'dan beri Essentia, Existencia'dan önce gelir diyen eski metafizikçilerin kullandığı anlamda kullanılır. Tek yaptığı, söylenegelen bu tümceyi baş aşağı çevirmektir. Ama baş aşağı çevrilen bir metafizik tümce yine metafiziktir, dolayısıyla metafiziğin bütünü gibi, varlık gerçeğini görmekten uzak bir tümcedir" (Kaufmann, 1997, s. 41). Varoluş-öz konusu en eski filozoflardan beri konuşulan bir konudur. Sartre'ın bu konudaki düşüncesi ise varoluşun özden önce geldiği yönündedir. İnsan bir hiçlikten oluşmaktadır ve kendi özünü benliğini oluşturmaktadır. Önce bu dünyada insan var olur ve hayatta ne olması gerektiğini kendisi yapar. Yani kendi hayatına kendisi yön verir. Bu varoluş-öz ayrımı sadece Sartre tarafından tartışılan bir konu değildir. Diğer felsefe alanlarında da bu ayrım

konusulmuştur. “Klasik felsefeye göre, bir öz (essence) vardır. Bir de varoluş (existence) vardır. Ve öz, varoluştan önce gelir. Başka deyimle öz, öyle bir mantık kalıbıdır ki ancak mümkün bir varlığı ifade eder. Varlık gerçekleştiği vakit sanki bu boş kalıbı doldurur. Klasik felsefenin bir de “kuvve-fiil” (puissance-acte) ikiliği vardır. Bir şey önce bil kuvve, ancak bundan sonra, bilfiil vardır. İşte Sartre, bu noktada tam bir Husserlci olarak bu sıraları kaldırıyor. Onun için öz, önceden hazır olarak var olamaz. Bir şey, görünüşlerinin bütünü olduğuna göre, özü de bu görünüşlerle birlikte belirir. Ve öz, bu görünüşleri birleştirip bütün haline sokan etmendir. Yani o’da varlığın kendisiyle birlikte görünür. Bunun gibi bir varlık ancak bilfiil kendini gösterdiği zamandır ki, bil kuvve de kendini gösterir” (Hızır, 1981, s. 93). Varoluş özden önce gelir. Çünkü insan, bu dünyada önce var olur, sonra kendi özünü kendisi oluşturur. Bu hayatta insan, nasıl bir birey olmak istediğine, iyi bir kişiliğe mi yoksa kötü bir kişiliğe mi sahip olmak istediğine ya da hangi mesleği seçmek istediğine kendisi karar verir. Bu hayatta yapacağı seçimler kendi elindedir. Yani, “Varoluş, özden önce gelir. İyi ama ne demektir bu? İlk insan vardır; yani insan önce dünyaya gelir, var olur, ondan sonra tanımlanıp belirlenir, öz ün ü ortaya çıkarır” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 61). Dünyaya gelen insan, kendi bilinci ile bu hayattaki seçimlerini yapar ve kendi özgürlüğünü kendisi oluşturur. Bilinç, insanın özgürleşmesinde en önemli etkidir ve özgürlük, insanın özünü tanımlar. İnsan bu dünyada önce var olur ve daha sonra bilinci ile özgürlüğüne kavuşur, özünü oluşturur. “Sartre hep şundan yakınacaktır, klasik felsefenin bir yanlısından: Öz ve Varoluşu birbirinden ayırma yanlısıdır bu. Sorun felsefenin tarihi kadar eski bir sorundur gerçekte. Varoluş mu özü önceler, öz mü varoluşu? *Varlık ve Hiçlik*’te ortaya konulan şey, böylesi bir ikilemin bulunmadığı, varoluşun özü öncelediği, özlerin varoluştan önce geldiği görüşüdür. Önce yaşam vardır sonra başka şeyler. Bir şeyin dışıyla içi, oluşuyla görünümü aynı şeydir. Burada olgu bilimci bakış açısı belirir: görünüm özü gizlemez, tersine açıklar onu, çünkü kendisi özdür. Olgusal varlık kendini ortaya koyarken özünü de varoluşunu da ortaya koymuş olur; “Varlık bilimsel araştırmalarımızda rastladığımız ilk varlık görünen varlıktır” (Sarıalioğlu, 2013, s. 141). İnsan bu dünyaya geldiğinde eksik bir varlıktır. Bu sebepten dolayı insan sürekli kendini yeniler, aklı ile de kendini aşar. İnsan dünyaya gelirken birçok şeyden eksik kalmış bir varlık olarak gelir. İnsanın doğuştan gelen bir özü yoktur.

Yaşamı içerisinde oluş sırasında kendi özünü kendisi oluşturur. Bu nedenden dolayı insan her şeyi bilen şekilde doğmaz ya da karakteri oluşmuş bir şekilde de doğmaz. İnsan, bunları yaşamı içerisinde sonradan elde eder. Kendi iradesi ile kendi aklı ile yaptığı seçimler sonucunda sonradan oluşturur. İnsanın kendini, karakterini değiştirmesi elindedir. “İnsan, kendini nasıl yaparsa öyle olur. İnsan, var olduktan sonra kendini kavradığı gibidir, varlaşmaya doğru yaptığı bu atılımdan (hamleden) sonra olmak istediği gibidir. Kendini nasıl yaparsa öyledir yani. Varoluşçuluğun baş ilkesi de budur” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 61). Varoluşçu filozoflar felsefi düşüncelerinin merkezine insanı koyar ve insan bu dünya üzerinde var olur ve kendi karakterini, yaşam tarzını oluşturur. İnsan, kendi yaşam tarzını kendi mantığı ile özgür iradesi şekillendirir. Sartre her zaman özgürlükten yanadır. Onun varoluşçuluk anlayışının temelini özgürlük oluşturur. İnsan eylemleri ile kendi yaşamını kendisi oluşturan, kimi zaman yeniden kuran bir canlıdır. Çünkü insan, özgür bir varlıktır ve hayatındaki seçimleri yapma gücü de kendi elindedir. Sartre, insanın özünün önce geldiğini ret eder ve varoluşun özden önce geldiğini iddia eder.

“Sartre nesnel ve öncesiz-sonrasız bir doğruluk da tanımaz; çünkü böyle bir şey insanın mutlak özgürlüğünü boğabilirdi. İnsan her zaman karar vermek, seçmek zorundadır. Seçmeyi de buyuran, akıl değildir, kendimiz üzerindeki bilincimizdir. Bu kendi kendimizin bilinci de özgürlüktür. Böylece özgürlük ve seçme aynı oluyor. İnsan günlük yaşamda “yanlış” denilen şeyi de seçebilir” (Akarsu, 1979, s. 138). Yani insan, seçimleri ile hatalar da yapabilir fakat bu onun özgür seçimlerinin sonucudur. Bir maddenin varoluşu özünden önce gelmektedir. Örneğin, bir tahtanın bile varoluşu özünden önce gelmektedir. Bir şeyin özünün ne olduğunu anlamaya çalıştığımız zaman aslında varoluşunu da anlarız. Varoluş, o maddenin özünden ve diğer özelliklerinden daha önce bulunmaktadır. Sartre, *Bulantı* adlı kitabında da varoluşun bireye verdiği rahatsızlığı açıkça anlatmıştır. Çevresinde gördüğü nesnelere varoluşu roman kahramanı Roquentin’e bulantı duygusunu yaşatmaktadır. Etrafında bulunan bir ağacın varlığı bile onu rahatsız etmektedir. “Bulantı, *L’Etre et le Neant*’da, saçmalık, varoluşun betimlenmesi Varlığın sorunları olurlar. Dünyada var olmanın bilinci, hiçliğin dünyaya doğru bu patlaması bu kitabın sorunsalını oluşturur. Var olan (insan) özgürlüğünün bilincini kazanır. Özgürlük, çevremde bir eylem alanı olarak belirir. Var olmak, varoluşu, olanaksız öze doğru aşmaktır, bir

aşkınlıktır bu hareket. Özgürlük, kendimi, dünyada seçmektir, gene aynı eylemdir bana dünyayı bulglatan. Başlangıçtaki özsüz varoluş, özgürlüğe yargılı insan... Ancak seçme ve bağitlanmayla var edebilir kendini” (Saralioğlu, 2013, s. 207). İnsanların, nesnelere görünmeyen diğere özellikleri bireyin bulantı hissi yaşamasına neden olur. Ama Sartre, bireyin ve nesnelere özünün aklımızla oluştuğunu ve bu özün varoluştan daha sonra meydana geldiğini savunur. İnsan bu dünyada var oluyorsa eğer, özgürlük bilincine de sahiptir. “Var olmak, özgür bir biçimde kendi kendini seçmektir ve bu özgürlükten kaçınmakta olası değildir; çünkü bu özgürlük, saltık bir öznelliğe ve özelliğe sahiptir. Sartre’a göre varoluş, yaşamın ve varlığın bilinci olup, bu bilinç, varlığın var olduğunun bir kanıtı ise, aynı zamanda ve dolayısıyla Tanrı’nın var olmadığını da bir kanıttır. Ama olumsuzluğundan başka bilinç aynı zamanda bedenseldir. İşte “öznellikler arası” (inter subjectivité) sorunu da kendini burada gösterir; Başkası, “Kendi İçin’in dünyasında, bir başka bedene bürünmüş kendi için olarak ortaya çıkar. Bakış (Regard), başkasının aşkınlığını açığa vurur ve çatışma, başkasıyla ilişkiyi bir yapıya kavuşturur” (Bozkurt, 1995, s. 126). İnsan kendi özünü kendi özgür seçimleri ile oluşturur. Herhangi bir nesnenin bile bu dünyadaki varoluş sebebini, ne işleve yaradığını aklımız sayesinde anlayabiliriz. Bazı nesnelere isminden önce ne işlevi olduğunu, onun ne işe yaradığını bilebiliriz. Sartre, insanın özgür olması niteliğini en üst seviyede tutar. İnsan, özgür olması gereken bir varlıktır. İnsan özgür bir varlık olduğundan dolayı, bu hayatta yaptığı seçimlerin doğurduğu sonuçlar onun sorumluluğu altındadır. İnsan, kendi başına bilincini kullanarak seçimlerini yapar ve eylemde bulunur. “Bilinç, salt varoluştur, çünkü onun içeriği gibi gözükene şey, gerçekte, nesneden gelmektedir. Söz konusu bu bilinç hiçbir biçimde var değildir: çünkü eğer bir varlık olmuş olsaydı, yoğun ve dolu olur, bilgi ediminde olduğu şeyden başkası olamaz” (Bochenski, 1997, s. 208). Sartre için insan, özgür bir şekilde seçimlerini yapmalı, bilincini kullanmalıdır. Yaptıklarından yaşadıklarından sorumlu olmalıdır. İnsan eylemleri ile kendisini oluşturur. İnsan bu dünyada var olduğunda özü yoktur fakat yapıp ettikleri ile yani eylemleri ile özünü oluşturur. Ama bu öz sürekli değişen, yenilenen bir özdür, kalıcı bir özelliğe sahip değildir. İnsan bu dünyada ne ise o olan bir varlık değildir. O akla sahip olan kendi seçimlerini yapabilen bir varlıktır. Aklının yönlendirmesi ile hareket eden bir varlıktır ve bu özelliği ile diğere nesnelere farklıdır. Dünya üzerindeki diğere

nesnelere, varlıklar ne ise o'dur fakat insan bilince sahip olan bir varlık olduğundan dolayı onlardan farklıdır.

Bilince sahip olan insan varlığı, kendisini yaratan bir gücün bulunduğuna inanmak istemektedir. Bu nedenden dolayı Tanrı fikrini insanlar ortaya çıkarmıştır. Kendisini yaratan ilahi bir gücün varlığına inanmak istediğinden dolayı Tanrı'ya inanır. Onu bu dünyaya gönderen, onun bilince sahip olmasını sağlayan bir varlığın olduğunu düşünür. Fakat Sartre ise, böyle bir gücün olamayacağını söyler ve Tanrı fikrine karşı çıkar. İnsan akli ile bu dünyada var olabilir. "Varlığın yalnızca olduğu, kendinde olduğu, olduğu şey olduğu söylenebilir. Varlık, varlığa sahip değildir, yalnızca vardır. Varlığın, kökeninden olumsal, açıklanamaz ve saçma olan varoluşunun temeli yoktur. Bir çember nasıl matematiksel bir formülle açıklanabiliyorsa, özler de öyle açıklanabilir. Ancak, varoluş, sadece Tanrı aracılığıyla açıklanabilir, oysa Tanrı yoktur, hatta yaratım kavramı bile çelişkilidir. Bundan, varoluşun özden önce geldiği sonucu çıkar" (Bochenski, 1997, s. 206). Sartre, Tanrı'nın varlığını reddeder. Ama Tanrının var olduğuna inanan insanlar vardır. Bunlar, yani "İnsanları Tanrının yarattığına inanan kimseler ise şöyle düşünür; Tanrı, insanları kendindeki insan düşüncesine göre var eder. Öte yandan, inançsız kimseler de şu geleneksel görüşe bağlanırlar. Nesne, ancak özüne uyduğu zaman var olur" (Sartre, 2015, s. 10). Tanrının varlığına inanan insanlar Tanrının insanı önceden tasarladığını düşünür. Yani Tanrı insanları önceden planlar ve o planladığı şekle göre var eder. Yani insanın özünü varoluşundan önce oluşturur. Fakat Tanrıtanımayan bir filozof olan Sartre için ise Tanrı, insanı önceden tasarlamaz. Çünkü Tanrı diye bir şey yoktur. İnsan bu dünyada var olur ve özünü daha sonra kendisi akli ve seçimleri oluşturur. İnsan, bu dünyaya bırakılan bir varlıktır ve yaratıcının zihninde önceden planlanmamıştır.

Sartre'in varoluşçuluğunun diğer bir özelliği de onun insanı materyalist bakış açısıyla değerlendirmesidir. "Sartre'in insan anlayışı tamamıyla materyalist bir anlayıştır. Çünkü Allah mevcut olmadığına göre insan Allah tarafından yaratılmamıştır; maddi oluşun ve sürecin sonucu olarak, dünya da meydana çıkmıştır. Bunun için insan salt varlıktır, ancak maddi dünyadan ve kendisinin de sorumlusudur. Sartre bu konuda şöyle diyor: "Varoluş (existence) özden cevherden (essence) önce gelir. Ben bütün insanlarda ortak bir öz tarafından önceden tayin ediliyorum ve

kendimi yapmak (yaratmak) suretiyle, inancımı kendim yaratıyorum ve aynı zamanda, (yalnız kendim için-subjektif) bir dünya inşa ediyorum. Hareketlerimin en küçüğünde bütün insanlığa angaje oluyorum” (Moeller, 1969, s. 49-50). Materyalist bir insan anlayışına sahip olan Sartre, Tanrının insanı yarattığını kabul etmez. İnsan bu dünyaya bırakılmıştır, bu dünya üzerinde yaptığı bütün eylemelerinden kendisi sorumludur. Onun insan anlayışı, insanın özgürlüğünü içermektedir. Felsefesi özgür bir insan üzerinde kurulmaktadır. Tanrıya tamamen karşıdır, insanların bir şeye inanmak için oluşturduğu bir varlık olarak görür. “Varoluşçuluk bir eylem ve özgürlük hümanizmasıdır. Varoluşçuluğun öznelciliğine gelince, o da, komünistlerin ileri sürdükleri gibi burjuva kökenli oluşunun bir belirtisi değildir; insanı bir nesne gibi görmeyi istemeyişinin bir işaretidir” (Sartre, 2015, s. 102-103). Sartre, insanı bir nesne gibi görmez ve onun bir aklı olduğunu, düşünebildiğini, kendi yaşamına yön verebildiğini savunur. İnsan, dünya üzerinde birçok şeye aklı sayesinde sahip olabilir. Bir eve bir arabaya ya da daha başka ihtiyaç duyduğu her şeye sahip olabilir. Bunların hepsini aklı sayesinde ve eylemleri gerçekleştirir. Ayrıca insan birçok duyguya sahip bir varlıktır. Herhangi bir şeyden acı duyabilir, ya sevinebilir. Ölmek, sorumluluk duygusu, suçluluk duygusu, bir şeyleri öğrenme duygusu insanlara ait duygulardır. İnsan doğası gereği bu duygulara sahip olan bir varlıktır. Her insanın ve diğer varlıkların hem özü hem de varlığı bulunmaktadır. Sartre için bu nesnelere özü varoluşundan önce gelmektedir. Bu varlıklar bu dünyadadır yani hazır olarak bulunurlar. Öz, o nesneyi oluşturan özelliklerdir. İnsan kişisel özellikleri, yapıp ettikleri, eylemleri onun özünü oluşturur. “Her nesnenin bir özü bir de varlığı vardır. Öz, sürekli nitelikler topluluğu demektir. Varlık ise dünya da etkin olarak bulunuş demektir” (Sartre, 2015, s. 9). Öz, varlığın ne olduğunu, yani özelliklerini gösterir. Bir masa, masa ise, insan da insandır. Her varlığın kendine ait bir özü vardır. İnsan varlığı, insan özelliklerinde sahip olduğu için insan özüne sahiptir. Masanın masa olduğunu gösteren özellikleri ise masanın özünü oluşturur. Dünya üzerinde varlık değil, var olan nesnelere vardır. Sadece bilinç ile biz bu nesnelere ne olduğunu açıklamaya çalışırız. “Varoluş özgür edimdir ve özgür edim de insanın bakışı açısından düşünülebilir değildir. Varoluş, hiçbir zaman nesne olmayan şeydir. Varoluş ancak fıskırma terimlerine dayanarak tasarlanabilir. Varoluş, benim kendisinden yola çıkarak düşündüğüm ve devindiğim kökensel ortaya çıkıştır”

(Mounier, 1986, s. 62). Sartre'a göre bilincin özü yoktur fakat insan bilinci sayesinde özünü oluşturur. Sartre, kitaplarında da hem bilinç konusuna hem de varoluş-öz ayırımına dikkat çekmektedir. Birey, kendi özünü bilinci ile kazanmaktadır insan bu dünyada bulunan bir varlıktır ve sadece insan varlığının varoluşu özünden önce gelmektedir.

1.4. İnsan Özgür müdür? Yoksa Özgürlük müdür?

Sartre'ın varoluşçuluk felsefesinin temelini özgürlük anlayışı oluşturmaktadır. Varlık türlerinden biri olan Kendinde Varlık ne ise o olan varlık türüdür ve özgür değildir; çünkü kendinde varlık bilinçsiz bir varlıktır. İnsan bilinci sayesinde çevresindeki her şeyi algılayabilir ve eylemlerini seçimlerini aklı ile gerçekleştirir. Bu durum da bireyin özgürleşmesini sağlar. Kendisi için Varlık da bahsettiğimiz bu durum gibidir. Bilinci ifade eder, seçimlerini yapabilen özgür bir varlıktır. Bilinci sayesinde kendi kararlarını alabilir ve kendi özünü kendisi oluşturur. Başkası için varlık anlayışında ise, bir başkası benim bedenimi gördüğü ve bu benim hakkında fikirlerini oluşturduğu için benim özgürlüğümü kısıtlamış olur. Sartre'ın fikirlerinin temelini bireyin özgürlüğü oluşturmaktadır. "Sartre'a göre özgürlük 'Kendi İçin'in asıl yapısına aittir. Bu anlamda kişi özgür olmaya mahkûmdur. Özgür olmayı da olmamayı da seçemeyiz: yalnızca bilinç olmamız olgusu yoluyla özgürüzdür. Bununla birlikte, kendimizi kandırmayı seçebiliriz. İnsan bütünüyle özgürdür; seçmeksizin ve belli bir yolda üstünirse üstensin, ideal olarak başka herkes için de üstünmede bulunmaktadır" (Copleston, 1990, s. 32). İnsan, özgür olduğunu bilmez fakat özgür olmaya da mahkûmdur. Sartre'ın varoluşçuluk düşüncelerinin temelini de bireyin özgürlüğü oluşturur. Birey yaşadıklarını biliyorsa, yaptıklarından sorumlu ise, örneğin işlediği bir suçun bilincinde ise, özgür bir bireydir. Fakat insanlar özgür olduklarını bilmemektedir, bilince sahip olan bir birey özgürdür. "Özgürlük gelişerek ve engellere çarparak, sonunda yine de aşılmaz sınırlar bulmaktadır. Sartre'a göre bunlar, özgürlüğün facticité'sinin (yapaylık), özgürlüğün belirmiş olduğu başlangıç olumsuzluğunun izleridir. "Biz seçen bir özgürlüğüüz, özgür olmayı seçmiyoruz: özgür olmaya mahkûmuz". Özgürlük olduğu şeyle sınırlanır" (Mounier, 1986, s. 174-175). İnsan özünde, varoluş gereği özgür bir varlıktır. Kişi kendi seçimleri ile kendini oluşturması ile özgürlüğüne erişmiş olur. Varlığını devam ettirebilmesi için kendi seçimlerini yapmak zorundadır. İnsan, Heidegger'in deyimi ile bu dünyaya fırlatılmış

bir varlıktır ve seçimleri ile varlığını oluşturur. Bireyin kendisinde değiştiremeyeceği özellikler bulunduğu gibi değiştirebileceği özellikleri de vardır. Seçimleri ile eylemleri ile bazı özelliklerinde değişimler yapabilir ama fiziksel özellikleri ya da ırk, soy gibi özellikleri değiştiremez. “Özgürlük maskelenebilir ama yok edilemez; kendimi aldatabilirim ama özgür olmaya son veremem. Böylece, korku ve sağlık gibi etkin ve rasyonel görüşleri dünyada verili olan ve karşı karşıya geldiğimiz, Tanrı, doğa, insan doğası ya da toplumdan gelen birer sabit unsur olarak görmeye başlarız. Bir öz verilen ve en soi’ye dönüşen pour-soi’nin erdeminde. Bu ölü bir dünyadır, geçmişin dünyası. Hayat ve özgürlük, her ne olursa olsun ya da her ne olmuşsa olsun, o şeyden ayrılmak demektir; yeniye doğru atılmak demektir ve güdüler ile amaçları oluşturan da bu daimi atılımdır; asla verili değildir. İnsanın dünyadaki mevcudiyeti bir varlık şekli değil bir yapma, seçme ve kendini yaratma şeklidir” (Blackham, 2005, s. 131). İnsan doğası gereği özgür olan bir varlıktır ve bu yüzden özgürlüğünü kapatamaz. Özgür olma özelliği insan varlığının en önemli özelliğidir ve insanın kopamayacağı bir özelliktir. İnsan bu dünyaya gelirken aynı zamanda özgür bir varlıktır. Bilince sahip bir varlık olduğu için özgür olmaya mecbur bir varlıktır. İnsanın yaptığı eylemler, seçimleri bireyin özgürlüğünün sonucudur. İnsan her durumda ve her şartta özgür bir varlıktır. “Sartre a göre özgürlük ‘kendi-için’in asıl yapısına aittir. Bu anlamda kişi özgür olmaya mahkûmdur” (Copleston, 1990, s. 32). İnsan özgürlüğünün farkına aklı ile varır. Kendinde varlık değildir çünkü o olmuş bitmiş bir varlık değildir. Sürekli kendisini yenileyen, değiştiren, sürekli yeni eylemlerde bulunana bir varlıktır. O kendisi için varlıktır. Çünkü bilince sahip olan sürekli değişimlerde bulunan eylemlerini gerçekleştiren bir varlıktır. Özgürlük onun özünde olan bir özelliktir yani bir başkası gelip onun özgürlüğünü elinden alamaz.

Sartre’in yaşadığı dönem insanların özgürlüklerinin çok fazla kısıtlandığı bir dönemdi. Birçok ülkede diktatör yönetimler mevcuttu, liberal devlet sistemi yavaş yavaş yok olmuştu. Büyük devletler, kendi düşüncelerini halka dikte etmeye çalışmaktaydı. İnsanlar, özellikle işçi sınıfı köle gibi yaşamaktaydı. Özgürlükleri neredeyse tamamen kısıtlanmış durumdaydı. Sartre’da o dönemi yaşayan biri olduğu için özgürlük onun açısından çok değerli bir şeydi ve o dönemde insanlar kendi seçimlerini yapamıyor kendi istedikleri eylemleri gösteremiyordu. Özellikle patron, işçi ilişkileri çok baskıcı bir durumdaydı. “Sartre şu yorumu yapar: “tuvalete gitmek

i çin bile patronun işçilerden izin istemesi bile onlar için büyük bir şey: İşçiler, halk egemenliğinin ne demek olduğunu neredeyse anlayabilecek düzeydedir artık.” Bu gün bile eşi benzeri bulunmayan bu metinde, halk egemenliğini vurgular. Aynı şey, 1968’de Vosges iline bağlı Contrexéville kasabasında yapılan grev için de geçerlidir. Patronlar şoktaydı, çünkü şu iki Maocuyu işe alana kadar hiç grevle karşılaşmamışlardı. “İşçiler kendiliğinden olmayan bir nevi yalnızlık yaratıklarını anlatırlar.” Bir grev patlak verir: yirmi beş gün sürecek, yalnızlığı giderecek, “kaynaşmış bir grup” filozof için çok önemli bir kavram oluşmasına yol açacak bir grev. Bu olduysa, bir grup tavrı konduğu için olmuştur. Oysa günümüzde, kapitalizm koşulları işçide ayrıştırıcı düşüncelere yol açmaktadır; ben sürü düşüncesi diyorum buna, çünkü bu düşünce grup değil sürü oluşmasına yol açmaktadır[...]. Bu düşünceyle özgürlüğü yok ediyorsunuz. İşte nedenle insanları tekrar bir araya getirmek gerekir” (Barou, 2014, s. 34). Bir işçi tuvalete giderken bile patronundan izin almak zorunda ise zaten onun özgürlüğü kısıtlanmış durumdadır. Ama patronun aynı durum için işçilerinden izin istemesi tuhaf bir durumdur. Ama bu durum işçilerin egemenliğinin üstte olduğunu gösterir. Fakat fabrikaların ortaya çıkması, işçi-patron düzeninin oluşması bireylerin yani işçilerin özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Piyasaların sona ermesi yani fabrikaların kapanması insanların özgürlüğünü başlatır. Sanayi toplumlarında insanlar hem özgür hem de adil yaşam koşullarına sahip olmalıdır. “Gelişmiş endüstriyel toplumlarda toplumsal organizasyonun kapitalist ilkeleri, yani diğer bir adıyla formal rasyonalitenin ilkeleri, klasik liberalizmin "bireysel öz-belirlenim", "bireysel öz-gerçekleme" ya da "özgürlük" başta olmak üzere, özsel rasyonaliteye dayanan bütün değer postullarını ortadan kaldırmaya çalışır. Dolayısıyla liberalizmin değer sistemleri de dâhil olmak üzere bireyin özgün karakterine ilişkin tüm değerler yerini kapitalist ve bürokratik sisteme prangayla bağlanmış karşı konulamaz bir duruma teslim etmiştir. Bu yönüyle Weber’in, Marx’ın yabancılaşma üzerine tezlerini anımsatan betimlemelerde bulunduğu belirtilebilir” (Kundakçı, 2016, s. 60). İnsan özgürlüğünün farkına akli ile ulaşmalıdır. Kapitalist sistem insanların özgürlüğünü kısıtlamaktadır. İnsan özgür olmak, diğer insanlar ile eşit olmak ve güvende olmak ister. Kapitalist ortamın yarattığı ortamda ise insanlar, patron-işçi ilişkisi içine girerek ya da devlet yöneticisi-halk olarak eşitliğini ve özgürlüğünü kaybedebilir. İnsan, akli ile seçim yapabilir ve seçimleri

sonucunda sorumluluk duygusuna sahip olur. Fakat diktatörlük ortamında insanlar istediğini istediği şekilde yapamayabilir. Bu durum da onun özgürlüğünü tehdit eder. “Sartre ile birlikte, üstün yaşam, özellikle bir özgürlük hafifliği olarak ortaya çıkmaktadır. Budala kişi (Salaud), dünyasını altüst eden yabancıyı benimseyerek saydamlığa ve böylelikle de özgürlüğe açılabilir. Varoluşçuluğun ilk tutumu, her insana, varoluşundan tümüyle sorumlu olduğu bilincini kazandırmaktadır. İnsan kendini bu biçimde sorgulayarak tüm dünyanın efendisi ve sahibi olur. Ne var ki bu özgürlük, Marcel’e özgü liyakatliliğin karşıtıdır. Hiçbir şey açık, hiçbir şeye açık değildir; boşuna bir özgürlüktür bu” (Mounier, 1986, s. 120). Varoluş felsefesinin gereği olarak insan özgür olmaya ve sorumluluk duygusuna sahip olmaktadır. Sartre’a göre insan dünyaya gönderilir, sadece varoluşa sahiptir. İnsan dünyaya geldiğinde ne iyidir, ne kötü ve herhangi bir konuda da bilgisi yoktur. Daha sonra aklı ve eylemleri ile birlikte özünü oluşturur. İnsan özgür bir varlıktır ve istediği eylemlerde bulunma hakkına sahiptir. Oluşan bu diktatörlük ortamı ve patron işçi ortamı ile insanların özgürlüğü kısıtlanmaktadır. İnsanların emekleri çoğu zaman sömürülmektedir. “Emek piyasasının gelişmesinde geleneklere dayanan yasa çoğunlukla olumlu bir rol oynadı. Emeğin meta kuramı ilk kez kesin bir biçimde iktisatçılar değil, avukatlar tarafından öne sürüldü. Emeğin örgütlenmesi ve komplo yasakları durumunda da geleneklere dayanan yasa bu örgütlü işçilerin birleşme özgürlüğünü kısıtlamak anlamına geldiğinde bile özgür emek piyasasının yanındaydı” (Polanyi, 2007, s. 253). Sanayileşmenin getirdiği durumlardan biri de insanların emeğinin kullanılmasıydı. Oluşan toplumsal çıkarlar, insanlar arasındaki rekabeti ve ego savaşını arttırmaktadır. Teknoloji ve sanayi ilerlemekte ve sanayi de en çok insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat modern toplumlarda bireyler özgürlüklerinden eksik bırakılmışlardır. Çünkü onlara bir çalışma saatleri verilmiş, yemek yemek için bile bir saat belirlenmiştir. “Sartre’a göre hürriyeti arayan insanların yanında, ıssız bir hürriyetin ıstırapı (angoisse) ile karşı karşıya gelmek korkusuyla, hürriyeti aramayanlarda vardır ve bunların sayısı pek çoktur. *Bulantı*’da hümanist (insancı) kahraman, bu “ciddilik, kendine önem verme zihniyeti”ni temsil ediyor: Sartre hümanist değerleri savunan bir kimsenin bir pederast olduğunu göstermekten zevk duyuyor” (Moeller, 1969, s. 145). Sartre, insanın özgür olmasını savunan bir filozoftur ve hep özgürlüğü arar. Yaşadığı dönemin sorunları ile

ilgilenen hümanist bir filozoftur. Özgürlük, onun için bütün değerlerin üstündedir. Çok iyi bir filozof olmasının yanında yaşadığı dönemde insanların içinde bulunduğu koşullarla da yakından ilgilenir. “Sartre, 18 Haziran günü General de Gaulle’un yaptığı özgür Fransa çağrısının yıldönümü Kızıl Yardım’ı basına tanıtırken, bu kanuna şiddetle karşı çıkar: Tüm emekçi kesimler tehdit altındadır. Patronların fabrikalarda uyguladığı polis diktası tüm toplumda yayılmaktadır. [...] halkın dayanışmasını örgütlemeyen adalet ve özgürlüğü savunmak mümkün değildir. Halkın bağrından çıkan Kızıl Yardım, savaşımını verirken işte buna hizmet edecektir. Bu özgürlüğün üç nesil militanı bir araya getirdiğini görmekten büyük bir memnuniyet duyan Sartre: Direniş (Eugénie Camphin, Germanie Tillon...), Cezayir savaşı (Robert Davezies...), Mayıs 1968 (Bernard Lambert, köylü bir sorumlu...). O sıralar, yüz elliyi aşkın tutuklu militanı vardı Fransa’da” (Barou, 2014, s. 44). Emek veren işçilerin patronların baskısı altına girmektedirler ve bu durum o insanların özgürlüklerini kısıtlamaktaydı. Bu durumda ne eşitlikten ne de özgürlükten bahsedilebilir. Sartre’da özgürlüğü her zaman savunan bir filozof olduğu için bu durumu her zaman dile getirmiştir. Oluşan otorite birçok kişinin özgürlüğünü baskı altına almıştır. “Moskova’da (SSCB’de tam bir ifade özgürlüğü olduğunu söyleyerek), 1960 yılında Küba’da (Castro rejimini yüceltmıştır), 1970 yılında ise Boulogne-Billancourt’da (bir fiçinin üstüne çıkıp Renault işçilerine nutuk atmıştır) "yanılmıştır". Dahası, Sartre özgürlük adına şiddeti desteklemekten kaçınmamıştır. Siyasal alanda aldığı cesur tavırlar, örneğin Cezayir’deki Fransız sömürgeciliğine karşı ve Cezayir’in bağımsızlığından yana olması, 1964’te kendisine verilen Nobel edebiyat ödülünü kurumlar tarafından ödüllendirilmeyi kabul etmediği için reddetmesi, Vietnam Savaşı karşıtlığı ve hatta Bertrand Russell ve başka entelektüellerle birlikte Amerika’nın Vietnam’da işlediği savaş suçlarını yargılayan bir mahkeme kurmuş olması, 1968 olaylarında öğrencilerden yana çıkması takdir edilmiştir” (Direk-Çankaya, 2010, s. 17).

Sartre, her zaman özgürlüğü en önemli yere koymuştur. Fabrikalarda çalışan işçilerin yaşadığı sıkıntıları her zaman dile getirmektedir. Sartre, her türlü direnmelere, her türlü grevlere katılarak bu işçilerin her zaman yanında olmuş, özgürlüklerini, haklarını her zaman korumaya çalışmıştır. İnsanların konuşma hakları bile ellerinden alındığı, insanların susturulmaya çalışıldığı, insanların belli bir zaman diliminin içine

sıkıştırılarak özgürlüklerinin elinden alındığı dönemler yaşanmıştır. “Sartre *les Mouches* (Sinekler) adlı tiyatro oyununda, “İnsanlar özgürdür, Egisthe, özgür. Sen bunu biliyorsun, ancak bunu bilmiyor der Jupiter. Sartre, Mayıs 1968’in “Seçimler enayiler için bir tuzaktır.” Sloganını kendine mal eder. Bir özgürlük filozofu, özgürlüğünü de ahlaki sorumluluğunu da bir başkasına devredemez, hele hele kontrolsüz ve bir karşı güç ise hiç değil. Solun iktidarı tamamen el geçirmesi durumunda neler olabileceğini doğrulayan Sartre şöyle der: “Solcu hükümetlerin bizim düşünce tarzımıza tahammül edebileceğini sanmıyorum. Bize dayak atmaktan başka bir şey düşünmeyen kişiler için oy pusulalarımızı ne diye kullanalım ki!” öfkeye kapılan filozof, kendisi olmadan sanki Dünya artık hiç dönmeyecekmiş gibi, daha hızlı ya da daha iyi yazmak için sağlığını hiç sayarak kutularca Amfetamin hapi içer” (Barou, 2014, s. 38). Sartre, kitaplarında ve diğer eserlerinde her zaman özgürlüğü elinden alınmış insanların haklarını savunur. İktidar, halk üzerinde dikteler yaparken, onların özgürlüklerini elinden almaya çalışırken aslında o iktidarı halk seçmektedir. Devlet otoritesi halk üzerinde her zaman bir etkiye sahip olmuştur. Kapitalizmin baskın olduğu devletlerde bireylerin özgürlükleri kısıtlanmıştır. Düşünce özgürlüğü bazı ülkelerde baskı altına girmiştir. Varoluşçuluk düşüncesinin ortaya çıktığı zamanlardan beri özgürlük problemi her zaman çok önemli bir yere sahip olmuştur. Varoluşçu filozofların birçoğu bu konudaki düşüncelerini savunmuştur. Sartre’da bireyin toplum içinde baskı altında kalmasının, özgürlüğünün kısıtlanmasının her zaman karşısında durmuştur. Toplum içinde yaşayan bireylerin, ya da bir yerde baskı altında çalışan bir işçinin kurallara uymadığı zaman cezalandırılma korkusu hissetmesi, bireyin özgürlüğünün kısıtlanmasına neden olmaktadır.

İnsan kendi dünyasını kendi iradesi ile oluşturur, geliştirir, değiştirir. Kendi özgür iradesi ile eylemlerde bulunur. İnsan bu dünya üzerinde bulunuyorsa, seçim yapabilme gücüne de sahiptir. Özgürlük, insanın doğasında olan bir özelliktir. “Sartre, özgürlüğün dış güç ile ilintisi bulunmadığını söylemek istiyor. Kişi tutuklu olabilir pek âlâ hatta çarın bile gerilebilir, ama özgürlüğünü gene de terk etmez” (Biemel, 1984, s. 41). Çünkü özgürlük, insan varlığının en önemli özelliğidir. Özgürlüğün bir sonu yoktur ve insan varlığı her zaman özgür bir varlıktır. Bir başkasının diğeri hakkındaki fikirleri bile o kişinin özgürlüğünü kısıtlamaz. Sartre, insanın hayatını

kaderinin belirlediğini tamamen karşı çıkan bir filozoftur ve ayrıca insanın hayatını o kişinin seçimlerinin belirleyeceği düşüncesindedir. Her zaman özgürlüğe dikkat çeken bir filozoftur ve bireyin yaptığı davranışların her zaman kendi sorumluluğunda olduğu fikrindedir. “Özgürlük hemen her zaman seçme ile tanımlanmıştır, oysa en yüksek biçimi ile ele alınınca, özgürlüğün bir iç sorumluluktan başka bir şey olmadığı; onun, ne neden sel bir zorunluluk, ne de doğal bir zorunluluk olduğu; bunların etkisi altında kalacak yerde, kendi öz nedenlerini üreten bir etkenliğin zorunlu olduğu da kuşku götürmez” (Foulquie, 1995, s. 148). *Varlık ve Hiçlik* adlı kitabında da Sartre, özgürlük konusuna her zaman dikkat çekmiştir. İnsanın özgürlüğe mahkûm olduğu fikrinde olan Sartre, insanın başka bir insan karşısında köleleşmesi, çaresiz bir insan konumunda olması ya da herhangi bir düzene teslim olması insanın özgürlüğüne zarar vermektedir. Sartre, Alman kampında kalmış, direnişlere katılmış bir filozoftur ve her zaman insanların yanında olmuş, insanların özgürleşmesi fikrinde olmuştur. Her zaman demokrasiyi savunan bir filozof olan Sartre, insanın özgürlüğün insanın doğasında olan bir özellik olduğunu söyler ve her bireyin eşit haklara sahip olmasından yanadır. “Öncesiz-sonrasız doğrular olmadığı gibi öncesiz-sonrasız ahlak yasaları da yoktur. Biricik mutlak değer özgürlüktür; “Özgürlüğü özgürlük uğruna seçeriz”. Böyle bir anlayışta suça da yer yoktur. Özgürlükle yapılan her şey ahlaka uygundur. Bir tek suç vardır ona göre: pişmanlık. Kendi yaptığından pişmanlık duyan kimse, kendi özgürlüğüne, dolayısıyla kendi özüne ihanet ediyor demektir” (Akarsu, 1979, s. 139). Sartre felsefesinin en önemli noktası özgürlük problemidir. Ülke içerisindeki bütün yurttaşlar eşittir ve eşit haklara sahiptir. Gücü elinde toplamak isteyen insanlar, diğer bireylerin daha da önemlisi baskı altında bulunan kişilerin özgürlüğünü kısıtlarlar. Bir fabrikada patron gücü elinde toplayabilir, işçileri baskı altına alabilir ya da bir ülkede iktidar gücü elinde toplayabilir ve halkın özgürlüğünü elinden alabilir. İnsanlar kendi ekonomik çıkarları için, bir diğerinin haklarını ezmeye ya da hem kendisinin hem de bir başkasının özgürlüğünü kısıtlama durumuna gelebilir. İnsanlar bu dünya içerisinde aynı ortamda yaşarlar. “Sartre göre insan, bu dünya da, başkalarıyla her zaman ilişki içindedir. Her şeyden önce, bir bedenimizin olması, dış dünyayla ilişkimizi olanaklı kılar. Başkasıyla ilişki; en yetkin biçimde, başkasının bakışının bize verdiği “utanma” duyguyla kurulur. Tek başına olmak dingin durumda olmaktır. Başkasının varlığı,

daha doğrusu başkasının bakışı bizi nesneye indirgemeye çalışır. Bizde başkasının bakışı karşısında nesneye indirgenmemeye bakarız. Bu nedenle Sartre “Başkaları Cehennemdir” der” (Çüçen, 2015, s. 45). Başka insanlarla aynı ortamda yaşayan birey, diğerinin bakışından utanma duygusuna kapılır. Başka birisinin diğeri hakkındaki düşünceleri onun özgürlüğünü kısıtlar. Çünkü o birey diğerinin zihninde oluşturduğu şekil kadar vardır. Hep aynı kalmış bir insan doğası yoktur. İnsan hangi durumda olursa olsun Sartre’a göre onun özgürlüğü kısıtlanmaz. İnsanın yaşamı boyunca yaptığı eylemlerin sorumluluğu kendisindedir. “Karar vermiş olan ve kararını savunup ondan yana tavır alan kişi, özgürdür” (Biemel, 1984, s. 46). İlk başta bir çevre içinde oluşuruz fakat aklımız ile yaptığımız eylemlerimiz ile kendi özgürlüğümüzü kendimiz elde ederiz. Bazen de insan yaşadığı ortama boyun eğmek zorunda kalır bu da onun özgür durumunu kısıtlayan durumlardan birisidir. Çevremizde bulunan başkaları da bizi kendi zihninde bir şekle sokmak ister fakat birey kendi özüne kendi aklı ile erişir. “İster varoluşçu, isterse Marksist bir idealizm olsun, insanı insandan Başkası’na tabi kılan her felsefenin temelinde insandan nefret etme duygusu vardır: tarih bunu iki halde de ispat etmiştir. Seçmek gerekir: insan önce kendi kendisidir ve ya önce kendisinden Başkası’dır. İnsan ikinci doktrini seçtiği takdirde kendisini sadece feda etmiş olur ve ya gerçek yabancılaşmanın suç ortağı olur” (Moeller, 1969, s. 271). İnsan kalabalık içerisinde bulunduğunda özgürlüğünü unutabilir, kendi yalnızlığından uzaklaşır. İnsan önce kendisi olan bir varlıktır daha sonra o ya da bu tarafından şekillenen bir varlık olur. Başka insanlar ile ilişki içerisine girdiği zaman birey kendi özgürlüğünden uzaklaşabilir. “İnsani ilişkilerin önceliği, insana bir öz atfetmeyen varoluşçu hümanizmin özüdür. Karşılaştığımız insanı, yalnızca bir başka olarak gördüğümüzde, ilişkinin özündeki içselliği göz ardı etmiş oluruz. Yalnızca atalete dayalı dışsal ilişkiler üzerinden, içsel ilişkileri inşa etmeye çalıştığımız için de insancıl olmayan bir felsefeye varmış oluruz. "Seçmek gereken insan ya öncelikle kendisidir ya da önce kendinden Başka'dır. İkinci öğretiyi seçersek de düpedüz gerçek bir yabancılaşmanın kurbanı ve ortağıyızdır. Çünkü böyle yapmakla nedeni sonu çatan, içselliği dışsallıktan, özgürlüğü zorunluluktan çıkarmış oluruz” (Direk-Çankaya, 2010, s. 83). Başkalarının varoluşu bireyin özgürlüğünü kısıtlar, çünkü başkasının zihninde birey belli bir şekle girer. Başkasının zihninde bir nesne konumuna gelmektedir. Çevresinde bulunan nesnelere

ya da yaşanan olaylara anlam yükleyen kişidir. Bir başkası da zihninde diğeri hakkında anlamlar yükler ve onu bir şekle sokar. İnsan yaşadığı toplum içinde de yabancılaşır ve özgürlüğünü kaybedebilir.

İnsanın aklını kullanarak kendisini seçmesi, eylemlerini keyfince yapması onun özgürlüğüdür. İnsan, doğası gereği özgür olan bir varlıktır. İnsan seçim yaparak yeni bir durumu başlatır ve eylemlerde bulunarak özünü kendisi oluşturur. Özgürlüğün sınırları, bir başkasının özgürlüğünün sınırında sona erer. Özgürlük sınırsız ve sonsuz olan bir durumdur fakat bir başkasının özgürlüğü benim özgürlüğümü kısıtlar. “Her ne kadar başkalarının sağlanan hazır anlamalar ve yöntemler özgürlüğümü yalnızca koşullandırıyor ve onu kısıtlamıyorsa da, başkalarının varoluşu özgürlüğümü kısıtlar. Bu yalnızca, bir başkasına dair imgesini ya da fikrini değiştiremeyeceğim ya da tam olarak bilemeyeceğim anlamına gelmez. Bu önemli değildir. Varlığımın temel nesnel gerçeği olan şey ki bu nedenle özgürlüğümü kısıtlayabilir ve kısıtlar, benimki dışında bir özgürlük karşıma çıktığı andan itibaren varlığın başka bir boyutunda var olmaya başlamamdır ve bu kez, ham varoluşlar üzerine bir anlam vermeme dair ortada hiçbir soru ya da başkalarının belirli nesnelere vermiş oldukları anlamlar üzerinde hiçbir hükmümün olmamasıdır: kendimi bir anlam verilmiş gibi görürüm ve bu tutunabileceğim ya da fayda sağlayabileceğim bir anlam değildir” (Blackham, 2005, s. 136). Benden bağımsız olarak bulunan bir şey benim özgürlüğümü ortadan kaldıramaz fakat onu kısıtlar. Çünkü bir başkasının da içinde bulunduğu bir özgürlük alanı vardır. Benim dışımda dünya üzerinde bulunan insanlar benim özgürlüğümü tamamen yok etmez. Özgürlük verilmiş, bitmiş bir durum değildir, sürekli yaşam içinde yapılan eylemler ve seçimler ile ortaya çıkan bir şeydir. “Sartre bizden özgürlüğe mahkûm edilmiş olarak söz eder, bu yüzden belki de özgürlüğümüzü gerektiren bir şey durumuna yanıp yakınmak haklıdır. Ama yine de aynı zamanda Sartre karakteristik bir şekilde insani hayatın tüm imkânlarının özgürlüğe sahip olmaya mecbur olduklarını açıkça gösterir” (Foulquie, 1995, s. 62). Dünya üzerinde bir yerde var olurum fakat kendi seçimlerim ile yerimi de değiştirebilirim. İnsan mekansallık anlamında da bir yerde kalmak zorunda değildir. Seçtiğim bir yerde yaşarım ve daha önce seçip yaşadığım yeri terk edebilirim. Seçimlerimiz ile özgür olabildiğimiz için aslında seçimlerimiz dâhilinde özgür bireyleriz yani belli bir sınır içerisinde özgürüz. Özgürlük ile toplum içerisinde bazı olumsuz davranışlarda

gelişebiliyor. Örneğin; insanlar arasında çıkar çatışmaları, kavgalar, hırsızlıklar, cinayetler gibi. “Sartre’in sisteminin temeli, duyularla kavranan bilgi lehine bir seçme(tercih) yapılmasıdır; bu seçmeden itibaren, Allah fikrinin çelişik olduğunu ve bütün insan hürriyetini ortadan kaldırdığını göstermek kolaydır. Bu itibarla, Sartre’in eserlerinde en önemli görünen şey dinsizliktir. Bununla beraber, bu dinsizliğin bir görünüşten ibaret olup olmadığını ve aslında, Satrizmi (Sartre’in felsefesini) içten takip eden gizli kuvvetin Allah’ın reddedilmesi olup olmadığını insan kendi kendisine sorabilir” (Moeller, 1969, s. 180). Tanrının varlığını reddeden bir filozof olan Sartre için Tanrı her zaman çelişkilerle dolu bir varlıktır. Sartre, bir Tanrı tarafından yaratılmış bir çevre ve bir insan olduğunu kabul etmez, Tanrı insanın doğasını oluşturmaz. Sartre, felsefesinin temeline hep özgürlüğü koymuştur. Tanrıtanımayan bir filozof olan Sartre, insanın özgürlüğünü seçimleri belirlediğini söyler. “Özgür olmak yalnızca kendini seçmek anlamına gelmez. Seçim, eğer olduğundan başka türlü de olabilirmiş olursa özgür kabul edilir” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 574). İnsan seçimleri sayesinde özgürdür, insan zaten başlı başına özgür olan bir varlıktır. Tanrıya inanmak Sartre’a göre aslında özgürlüğümüzden kopmaktır. Çünkü insan bir şeye bağlanmak zorunda istediği için Tanrıya inanır ve bu da özgürlüğüne zarar verir. İnsan değerlerin herhangi birinde Tanrının bulunduğunu kabul etmez. Tanrı yoksa insan özgür davranışlarda bulunur, fakat Tanrının varlığı insanın özgürlüğünü kısıtlar. İnsan sorumluluğunu kendisi almalıdır, yani bir Tanrı tarafından sorumluluk almamalıdır. İnsan tek başına eylemlerde bulunmalı, yaptığı eylemlerden de yine tek başına kendisi sorumlu olmalıdır. Ayrıca insan yaptığı bütün eylemleri kendi keyfi ile yapmalıdır, bir Tanrı varlığına bağlı olmamalıdır. “İnsan özgür olmaya mahkûm olduğundan dünyanın tüm ağırlığını omuzlarında taşır; insan dünyadan ve var olma tarzı olarak kendi kendisinden sorumludur” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 687). İnsan özgür bir biçimde kendi özünü oluşturur. İnsan varoluşundan dolayı bir sorumluluğa sahiptir. “İnsanın bütün kaçamakları boşunadır. Durumundan ne Tanrılar sorumludur, ne ilk günah, ne kalıtım ya da çevre: ne sayı, ne sınıf ne de anne baba: ne yanlış eğitim, ne dadı, ne öğretmen; ne bir itilim ya da bir eğilim, ne bir karmaşık duygu, ne de bir çocukluk yarası. İnsan özgürdür; ama özgürlüğü aydınlanmanın görkemli sınırsızlığına benzemez pek; bu özgürlük artık Tanrının armağanı değildir. Bir kez daha evrende

tek başınadır insan, içinde bulunduğu durumdan sorumlu, aşağılarda kalacak gibi görünmekle birlikte yıldızlara erişebilecek ölçüde özgür” (Kaufmann, 1997, s. 52). İnsanın varlığından Tanrı sorumlu değildir, varlığından sadece kendisi sorumludur. Sahip olduğu özgürlükten dolayı özgür bir biçimde eylem yapmak ve bunun sonucunda doğabilecek her şeyden yine kendisi sorumludur. İnsan bilince sahip bir varlık olduğundan dolayı hep aynı yerde kalmaz ve sürekli kendisini yeniler ve değiştirir. Yaptığı her şeyden de yine kendisi sorumludur.

Sadece Sartre değil Sartre gibi iyi bir varoluşçu filozof olan Heidegger’de insan özgür müdür değil midir? Sorusunu cevaplamaya çalışmıştır. Sartre, insanı özgürlüğe mahkûm bir varlık olarak görmektedir. Heidegger de varoluşçuluk alanında çok önemli bir filozoftur. *Varlık ve Zaman* adlı eseri hem felsefe açısından hem de varoluşçuluk açısından çok değerli bir yere sahiptir. Heidegger’in felsefesinde insan, kendi dışındaki bir varlığı tanıyacak durumda olan bir varlık değildir. Bunu ancak Dasein ile gerçekleştirir. Dasein, Heidegger felsefesinde çok önemli bir yere sahip olan bir kavramdır. Dasein orada olmak anlamına gelen bir kavramdır. Dasein aslında özgürlüktür çünkü dasein kendini aşarak, eylemde bulunabilen bir varlıktır. “Edimin temel koşulu özgürlükse, özgürlüğü daha kesin bir biçimde betimlemeye çalışmamız gerekir. Ne var ki büyük bir zorlukla karşılaşırız: betimleme, genelde, tekil bir özün yapılarını hedef alan bir belirtikleştirme faaliyetidir. Oysa özgürlüğün özü yoktur. Özgürlük hiçbir mantıksal zorunluluğa tabi değildir; Heidegger’in genel olarak Dasein hakkında söylediği şeyi aslında özgürlük için söylemek gerekir: Onda, varoluş özü önceler ve ona komuta eder. Özgürlük kendini edim kılar ve biz genelde, içerdiği saiklerle, amillerle ve amaçlarla düzenlediği edim üzerinden özgürlüğe ulaşırız” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 556-557). Heidegger felsefesinde Dasein özgürlüğü içerir. “Heidegger’e göre özgürlük olumsuzluğa bağlı değildir. O, bir olgu değil, bir çağrı, bir ödevdir: hiçlikten başlayarak, sahit, bizatihi kendi olma ödevi” (Sarılioğlu, 2013, s. 91). Heidegger felsefesinde, insan kendi dışında bir varlığı ancak Dasein ile tanımaktadır. Dasein çok genel bir varlıktır ve kendini aşabilen bir varlıktır. Heidegger insanları dünyaya bırakılmış bir varlık olarak görür, ayrıca özgürlüğe Dasein ile ulaşırız ve insan özgür olmalıdır. “Özgürlük: insan acuna atılmış olmasını ve ölümü, yani halini, üzerine almaya, kabullenmeye hazırdır. İnsan geçmişe bakarak, gelecekteki olanakları seçmekte özgürdür” (Hızır, 1981, s. 81).

Heidegger özgürlüğü bir sınırlama olarak da görür. Çünkü biz bir şeyi seçeriz fakat seçmediğimiz şeylerden vazgeçeriz aslında. Bu durum da özgürlüğün daha sınırlı olduğunu gösterir. Sadece seçtiğimiz durumlar gerçekleşir diğerlerinden ise vazgeçmişizdir.

Sartre, felsefesinin temelini oluşturan özgürlük problemine başta *Varlık ve Hiçlik* olmak üzere, *Özgürlük Yolları*, *Denemeler* ve *Sinekler* gibi eserlerinde de işlemiştir. *Sinekler*'i Alman işgali sırasında yazmıştır. Bu yüzden insanlar korku, endişe içinde yaşamaktadırlar. Oyunun kahramanı Orestes her zaman aklın özgür olması gerektiğini ve insanların özgür varlıklar olduğunu düşünür. “Orestes; onu canımdan çok severim. Ama onun acıları yalnızca kendinden kaynaklanıyor. Kendi kendini yalnızca o kurtarabilir bundan, o özgürdür. Zeus: peki sen? Acaba sen de özgür müsün? Orestes: Çok şey bildiğini sanıyorsun. Zeus: Haline bak, utanmaz aptal yaratık, şu halinle, yardım eden Tanrı'nın ayakları arasında çevrende açlıktan gebermiş bu dişi köpeklerle gerçekten ufalmış görünüyorsun. Özgür olduğunu ileri sürmeye cesaret ediyorsan, derinlerdeki zindanlarda zincire vurulmuş mahkûmun ve çarımha gerilmiş kölenin de özgürlüğünü övmeliyiz. Orestes: Neden olmasın” (Biemel, 1984, s. 40). Zeus, doğanın düzenini kuran doğa Tanrısı'dır. Sartre, bireyin hep özgür olması gerektiğini Tanrının kurallarına bağlı olunmaması gerektiğini savunan bir filozoftur. İnsan toplum içerisinde kaybolmadan kendi özgürlüğünün farkına varabilmelidir. Kendi seçimlerini yapabilmeli, bu seçimlerinin sonucunda doğacak sonuçların sorumluluğunu alabilmeli ve özgürlüğünün farkına varabilmelidir. İnsan, Tanrının yasalarına boyun eğen bir varlık değil, kendi yasalarını koyabilecek bir akla sahip olan bir varlıktır. “İnsan özgür olmaya mahkûmdur, zorunludur, çünkü yaratılmamıştır. Özgürdür, çünkü yeryüzüne geldi mi, dünyaya atıldı mı bir kez, artık bütün yaptıklarından sorumludur” (Sartre, 2015, s. 47). İnsan yaşamında yaptıkları eylemlerin sorumluluğunu alarak da özgürleşir. Özgürlük insanın sıradan normal bir özelliği değildir çünkü İnsan akli ile sürekli kendini yenileyebilen bir varlıktır. Kendi yaşamını tasarlayabilir, seçimleri ile kendi olanaklarını kendisi yaratabilir. Bu dünyada insanın olması, özgürlüğe sahip olması ve seçim yapabilme hakkına sahip olabilmesi anlamına gelir. Bizim için anlam taşıyan bizim hayatımızda bulunan ne varsa aslında onlar bizim özgür seçimlerimizin sonucudur. “İnsana özgürlüğünü bir tür sığınak olarak gören Sartre'a göre özgürlük,

Bir şeyin içinde neyin bulunup neyin bulunmadığını görebilme yetisidir. İşte bu özgürlük şemsiyesi altında çağımız, Ussallıkla (Rationalisme) Usüstüculüğün (Surrationalisme) ya da Usdışıcılığın (İrrationalisme) çekiştiği bir çağ olma özelliği göstermektedir. Bunun sonucu olarak da hemen her alanda içsel ve dışsal kirlenmelerle karşı karşıya bulunmaktayız” (Bozkurt, 1994, s. 271). İnsan kendini oluştururken özgürlüğünü de öğrenir yani kendisinden de haberdar olur. İnsan özgürlüğünün fakına varabilmesi için eylemlerini tasarlamak yerine onu hayata geçirmelidir. Bir şeyi tasarlarlarken aslında geçmişimizi anlamlandırırız, insan geçmiş olan bir canlıdır. Sartre’da sadece geleceğe önem veren bir filozof değildir, o hem geleceğe yönelik hem de geçmişe yöneliktir. İnsan, kendi seçtiği bir hayatı ve seçimlerini yaşamıyorsa zaten özgür değildir. Kişi, yaptığı eylemlerden de doğan sonuçların sorumluluğunu kabul etmelidir. İnsan özgürlüğe mahkûm bir varlık olduğundan özgürlük insanlar için kaçınılmaz bir durumdur. Özgürlük insanların ayrılmaz bir özelliğidir ve insanın bu dünyada var olması ile özgür olması arasında bir fark bulunmaz ikisi de aynı zamanda gerçekleşir. Akla sahip bir varlık olan insan özgür olmak zorundadır. “Özgürlük, ortaya koyduğu amaç aracılığıyla kendi varoluşu hakkında karar veremez. Hiç şüphesiz, özgürlük bir amaç hakkında yaptığı seçimle var olur, ama ne olduğunu amacı aracılığıyla kendine bildiren bir özgürlüğünün varlığı olgusunda özgür değildir. Kendi kendisini varlığa gösteren bir özgürlüğün anlamı bile kalmaz” (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 611). İnsan varlığının hem eylemde bulunması hem de var olması aynı şeydir. Bu dünyada olması kendini seçmesidir, kendi seçimleri ile de eylemlerde bulunmasıdır. İnsan özgürlük bilincine sahip olması demek hem seçim de bulunması hem de bunun sonucunda sorumluluğunu alabilmesidir. Seçimlerimizin sorumluluğunu alabilmek özgürlük bilincine sahip bir birey olduğumuzu gösterir. İnsan varlığı her şeye karşı hatta bütün baskılara, haksızlıklara rağmen bile özgürlüğünden vazgeçmemelidir. Sartre’ın savunduğu varoluşçuluk akımı da bireyin temel özgürlüğünü savunan bir akım olmuştur. Özgürlüğe mahkûm olan insan varlığı, var olduğu süreçte eylemlerinden sorumludur. İnsan ne yaparsa kendini ona göre şekillendirir. Çünkü özünü sonradan kendisi oluşturur. İnsan alın yazısına, kaderine boyun eğmeyerek kendini şekillendirebilecek, hayatını yönlendirebilecek bir akla sahip olan bir varlıktır. En önemlisi de insan kendi eylemlerinin, kendi sorumluluklarının bilincinde

olan özgür olmaya mecbur bir varlıktır.

e) Özgürlük ve Bilinç İlişkisi

Sartre'ın felsefesinin temelini özgürlük kavramı oluşturmaktadır. İnsan, özgürlükten kaçabilen bir varlık değil, özgür olmak zorunda olan bir varlıktır. İnsanın bu dünya üzerinde var olması özgür bir biçimde kendini seçmesini gerektirir. İnsan, yaşamının ve yaptıklarının bilincinde olması gereken bir varlıktır. Özgürlük kavramı bilinçli bir varlığa ait olması gereken bir özelliktir. Sartre'ın varlık sınıflandırmalarından Kendinde Varlık özgür olmayan bir varlık türüdür. Çünkü bilince sahip bir varlık türü değildir. İnsanın ya da varlığın özünü bilinç oluşturmaktadır, varlık bilinç sayesinde anlamını kazanır. Nesnelere, bilinç aracılığı ile bir şekle ya da renge bürünür. Fakat Kendisi için Varlık özgürdür. Çünkü bilinci ifade eden bir varlık türüdür. İnsan bilince sahip bir varlık olduğundan dolayı insan da Kendisi için Varlık'tır. İnsan, bu dünyada bulunan bilince sahip, özgür seçimler yapabilen bir varlıktır. "Sartre'ın bilinç anlayışı, onun bilgi, hürriyet, hakikat, insanın başkalarıyla münasebeti hakkında anlayışlarının temelini teşkil ediyor. Sartre'a göre, "pour-soi (Kendisi İçin Varlık) bilinç" daima kendi dışına, "en-soi'ya (Kendinde Varlık), gerçeğe" doğru atılır. Pour soi'nin bilincin" "içine atılması kendisini aksettirmesi, projeksi" aslında "en-soi'ya" gerçeğe varlığa doğru yönelmiştir. Böylece "pour-soi""en-soi'nin bir aksidir" (Moeller, 1969, s. 42). Kendisi için Varlık, hem özgür, hem de bilince sahip insan varlığıdır. Varoluş aynı zamanda hem yaşadığımızın farkına varmak, bunun bilincine sahip olmaktır. Özgürlük, eylemde bulunma ve bu eylemlerin sorumluluğu alabilmek ile ilişkilidir. Özgür olan insan, kendi iradesi ve bilinci ile eylemlerde bulunabiliyorsa özgürlüğünü gerçekleştirmektedir. İnsan, geçmişine, geleceğine, çevresine karşı sorumlu bir varlıktır. "Özgürlük, Kendi için Varlık'ın temeli olduğunu göstermez. Eğer, özgür olmak kendi kendisinin temeli olmaya işaret etseydi, özgürlüğün kendi varlığının varoluşuna karar vermesi gerekirdi. Ve bu zorunluluk iki türlü anlaşılabilir. Özgürlük, önce kendi özgür-varlığı hakkında karar vermelidir, yani yalnızca bir amacın seçilişi değil, aynı zamanda kendi kendisinin özgürlük olarak seçilişi olmalıdır. Dolayısıyla bu da özgür olma imkânı ile özgür olmama imkânının, ikisinden birinin özgürce seçilişinden önce, yani özgürlüğün özgürce seçilişinden önce de var olmalarını varsayar" (Sartre, Varlık ve Hiçlik, 2013, s. 609-610). İnsan kendi özgürlüğüne terkedilmiş bir varlıktır. İnsan bu

durumunun bilincine vardığı zaman bir birey olarak özgürlüğünün bilincine varmış olur. İnsan, aynı anda hem var olan hem de özgürlüğüne kavuşan bir varlıktır. Özgürlük sonradan elde edilen bir özellik değildir, insan doğasında zaten bulunan bir özelliktir. “Özgürlük, olabildiğince çok özgürlük olanağını kendine açık tutmak değildir; Sartre’a göre özgürlük, karar verebilmek, bir şeyden yana çıkabilmektir; bilinç de, bu kararın benim kararım olduğunu bilmem, onun ile özdeşleşmemdir” (Biemel, 1984, s. 47). İnsan bilincin sağladığı olanaklar sayesinde özgür olduğunun farkına varır. İnsan, rahat kararlar alabiliyor ise, rahat seçimlerde bulunabiliyor ise özgür bir varlıktır. İnsan, yeryüzünde bulunduktan sonra doğası gereği eylemlerini gerçekleştirmek için seçimlerde bulunur. Bu seçimlerini yaparken, istekli ve kendi iradesi ile gerçekleştirmesi onun özgürlüğünün bir parçasıdır. İnsan her zaman seçimde bulunmak ve kendi kararlarını alabilmek zorundadır. Bu seçimlerini de bilinci sayesinde gerçekleştirebilmektedir. Özgürlük ve seçim yapabilmek birbirine yakın durumlardır. Sartre; “Bilinç kendini isteyerek seçer. Başka bir deyişle; bilinç kendini seçimler yaparak yaratır. Sartre’ın tüm felsefesi, bireyin seçme özgürlüğüne dayanır. Böyle yaparak Sartre kendini sever ve bu özgürlük, birey, kendini tutsaklık altına alan bir süreçte bulsa bile kalır. Buradaki felsefe, bireysel özgürlüğe ve bireyin özgürlüğüyle ilgili şehvetli inançlara sahip insanı yansıtır” (Strathern, 1998, s. 55). Özgürlük, insan varlığının kendisinde bulunan bir özelliktir. Sartre’ın temel eseri olan Varlık ve Hiçlik adlı eseri bilincin özgürlükle olan ilişkisini açıkça anlatmıştır. İnsan eyleyen yani eylemde bulunan özgür bir varlıktır. İnsan bu dünyada yaşamak zorunda olan yalnız bir varlıktır. Bilince sahip olan insan, kendini seçerek, eylemlerde bulunarak özgürlüğün farkına varmaktadır. “Sartre’a göre seçme bilincin kendisidir. Benim bilinç olarak nasıl olduğum kendi seçimime bakar. Seçme bilinci, kendimizin bilincidir. Ve işte varlığımız, bizim başlangıçtaki seçimimiz olduğundan, seçmenin bilinci, kendimize ilişkin bilincimizle özdeşdir. Seçebilmek için bilinçli olmak, bilinçli olmak içinde seçmek gerekir. Seçme ve bilinç aynı şeydir. Kendimizi nasıl biliyorsak, öyle seçmişizdir” (Biemel, 1984, s. 133). Bilinçli bir varlık olarak insan, kendini oluşturur, dünya üzerinde seçimlerde bulunur. Sartre, Varlık ve Hiçlik kitabında insan bilincini, varlığı ve seçimlerini anlatır. “Ben özgürlüğünü edimleri aracılığı ile öğrenen bir var olanım; ama ben aynı zamanda da bireysel ve biricik varoluşu özgürlük olarak zamanlaşan bir var olanım. Bu halimle ben zorunlu olarak

özgürlüğün bilinciyim, çünkü bilincin içindeki her şey ancak var olmanın konuşlandırıcı-olmayan bilinci olarak vardır. Böylece özgürlüğün varlığının içinde durmadan soru halindedir; doğama fazladan katılan bir nitelik ya da doğamın bir iyeliği değildir. Tastamam varlığımın dokusudur ve varlığım, varlığımın içinde soru olduğundan, zorunlulukla özgürlüğün belli bir kavranışına da sahip olmam gerekir” (Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 557-558). Bilinç, her şeyi herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan algılayan bir şeydir. İnsan bir nesne değildir fakat bilincin nesnesidir. İnsan bilince sahip olan bir varlıktır hatta bilincin kendisidir. İnsan nesnelere bilinci sayesinde algılar ve anlamlandırır. İnsan yaşamı bilinci ile anlamlandırılmaktadır, kendisinin de farkına bilinci ile varmaktadır.

Sartre, Tanrının varlığını reddeden bir filozof olduğundan dolayı, insanların sadece bir varlığa inanmak istedikleri için Tanrının ortaya çıktığını söyler. İnsan bu dünyaya gönderilmiştir ama bir akla, bilince sahip olduğu için kendi özünü kendi oluşturmaktadır. İnsan kendisini yaratan bir ilahi gücün varlığının olduğunu düşünür. Tanrıtanımayan bir filozof olan Sartre ise, bu düşünceyi reddeder. Ona göre Tanrı tarafından tasarlanmış oluşturulmuş bir tabiat ya da insan yoktur, böyle bir şey mevcut değildir. İnsan bu dünya üzerine terk edilmiş bir varlıktır. “Sartre’a göre varoluş, yaşamın ve varlığın bilinci olup, bu bilinç, varlığın var olduğunun bir kanıtı ise, aynı zamanda ve dolayısıyla Tanrı’nın var olmadığının da bir kanıtıdır” (Bozkurt, 1995, s. 126). Sartre’ın eserlerinde kişinin özgürlüğü, Tanrıya karşı tutumu önemli bir yere sahiptir. Özgürlüğün en önemli noktası bilinçtir. İnsan kendi özünü bilinci sayesinde kendisi oluşturan bir varlıktır. İnsan, sürekli değişen, aynı kalmayan bir doğaya sahiptir. Tanrı sorunu Sartre açısından bakıldığında insanî bir sorundur. Çünkü Sartre, Tanrının varlığını kabul etmeyen ateist bir filozoftur. Sartre, insan dışında başka bir varlıkta yani Tanrıda özgürlük fikrini reddeder. İnsan Tanrının verdiği bir öze sahip değildir, kendi özünü kendisi oluşturur. Özgürlük, kendisinden kaçılması zor olan bir özelliktir. “Özgürlük, kendisinden kaçmanın her zaman daha olasılık olduğu, olağanüstü güç bir sorumluluk olmakla kalmaz, o kaçınılmaz olarak karşılıksızdır. Yokluk, sıkıntı ve özgürlük kötü niyetin koşullarını hazırlarken, Kendisi için Varlıkta değer ve olanak özelliklerini öne çıkarır” (Karakaya, 2004, s. 118). Özgürlük, kötü niyetin koşullarına zemin hazırlayan bir durumdur. İnsan özgürlüğünün bilincine sıkıntı ile varır. Özgürlüğünün farkına varmasını sağlayan

durumlardan biri de sıkıntıdır. İnsan, seçimlerinin sorumluluğunu kendisinden başka bir varlığa, Tanrıya yüklemeye çalışabilir. Sartre, kişinin bilinçaltına değil de, yaşadığı çevreye, davranışlarına, aile ortamına önem vermektedir. Bireyi şekillenmesinde en etkili özellikler bu çevresinde olup bitenlerdir. Sartre, bilincin boş bir şey olduğunu savunur. Ona göre, "Bilinç tamamen boşluktur (çünkü tüm dünya bunun dışında kalır)". Böylelikle bilinç, nesne gerçekliğinin dışında kalır (diğer deyişle bu, "nesne değil" olandır); ve bu sebepten dolayı bilinç, mekanik gerekircilik (determinizm) alanının ötesinde kalır, özgürdür. Burada Sartre'ın varlık görüşü bilinçli varlığıdır" (Strathern, 1998, s. 53). Sartre'ın felsefesini temelini insan ve dünya arasındaki ilişki oluşturur. İnsan bu dünyada tamamlanmamış eksik bir varlıktır. İnsan bilince sahip bir varlık olarak sürekli yeni şeyleri öğrenmeye, eylemde bulunmaya yol açar. İnsan yaptığı eylemler ile hayatına anlam katar. Bilinç, çevremizde var olan her şeyi anlamlandıran en iyi özelliştir. Bilinç, kendisi dışına çıkar ve çevresindeki her nesneyi anlamlandırır. İnsan eylemlerini gerçekleştirirken bilinçsiz şekilde hareket etmez, bilinci sayesinde eylemde bulunur. "Bilinçli olmak bir şeyin bilincinde olmak demektir; bilinç kendini, kendi olmayan şeylerden ayırır ve onu ifade eder. Bir şeyin bilincinde olmak, bir şeyin bilincinde olmanın farkında olmak demektir. Ama bu ikincil farkındalık, bir şeyin birincil farkındalığında saklıdır. Aksi takdirde, bir şeyin bilincinde olduğumun farkında ve bir şeyin bilincinde olmanın farkındalığının farkında olmalıyım sonsuza dek. Bilincim bu yolla kendi nesnesi haline dönüşemez; yalnızca başka bir şeyin bilincinde olmak olarak kavranır" (Blackham, 2005, s. 114). Bilinç bir şeyin bilinci olmaktadır. Bilinç kendi kendisiyle olan bir şeydir. Bilinç, yoklukta var olan bir şey değildir, bilinç farkındalığı arttıran bir şeydir. Bilinç bir varlığı ya da nesneyi herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan algılar. Bilinç, sınırları çok geniş olan bir şeydir. İnsan, bilince sahip olan özgür bir varlıktır. "Kendisi içini karakterize eden şey her şeyden önce iki varoluşsal özelliştir: 1) bilinçte, varlık bilinci, olmak bilinci olmayan hiçbir şey olmaz; 2) varlığım varlığımın içinde sorudur – bu demektir ki, bana seğilmiş olmayan hiçbir şey gelmez" (Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 624). Bilincin varlığı, varlığın bilincini ifade eder. İnsan eylemlerde bulunurken, seçimler yaparken bilincini kullanır fakat aynı zamanda bunları yaparken istekli olması da çok önemlidir. Bunları gerçekleştirirken heyecanlı olmalı, istekli olmalı, tutkulu olmalıdır. Her bireyin kendi dünyası, kendi

bilinci ve kendi özgürlük alanı vardır. Bilinç, bu dünya üzerinde özgürdür ve birey özgürce eylemlerde bulunabilir. Birey toplum içerisinde hem topluma uygun olarak, hem de başkalarının özgürlük sınırları içerisinde girmeden özgürlüğünü korumalıdır. Birey, bu durumlar arasındaki dengeyi iyi korumalıdır. Birey, kendi istencine bağlı olarak seçimler yaparak bu dengeyi gerçekleştirmelidir. Bilinç insan beyninin bir ürünü ve insanda toplum içerisinde yaşayan özgür bir varlıktır. İnsan, kendinde olmayan bir özelliğe sahip olmayı, yaşamadığı bir hayatı yaşamak istediği, özgürce, isteyerek bir eylemde bulunabildiği zaman özgürlüğünü gerçekleştirmek isteyen bir varlık olur. İnsan, sadece verilmiş olanlarla yetinen bir varlık değil, bilince sahip, sürekli yenilenen, değişen bir varlıktır. Başkaları ile olan iletişim, karşılıklı ilişki de özgürlüğü özgürlük yapan özelliklerden biridir. Sonuç olarak, insan bilince yani akla sahip olan özgürce eylemlerde bulunabilen ve bu eylemler sonucunda doğabilecek sonuçların da sorumluluğunu alabilen bir varlıktır. Sartre'ın da dediği gibi insan özgürlüğe mahkûm bir varlıktır.

Sonu 

Çalışmamda Jean Paul Sartre'ın zg rl k problemini çeşitli yönleriyle açıklamaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Sartre'ın hayatı ile ilgili bilgilere yer vererek, düşüncelerinin bazı ayrıntılarının anlaşılmasını sağlamaya çalışırken, devamında temel eserlerinin ayrıntılı tanıtımlarını vererek hem düşünsel gelişiminin hem de varoluşçuluk akımına yaptığı katkılarını görülmesini hedefledim. Bunları yaparken, aynı zamanda çağının siyasi, ekonomik ve sosyal içeriğinden etkilendiği gerçeğinden hareketle, filozofun düşüncelerinin oluşumuna etki eden toplumsal ve tarihsel etkenleri de incelemeyi gerekli görerek çalışmamda buna da yer verdim. Pek çok incelemede değinildiği üzere, sanayileşme, teknolojinin kuşatıcılığı ve bireyin toplum içinde yalnızlaşması konularını ele alarak Sartre düşüncesinin derinlerindeki bakışı görünür kılmaya çalıştım.

Tarihsel ve toplumsal koşulların oluşumunu belirleyen bilimsel ve teknolojik gelişmelerle ilintili olarak, varoluşçuluk akımının ortaya çıkışını belirlemeye ve ardından da akımı temsil eden diğer önemli filozofların görüşleriyle bağlantı kurmayı dendidim. Varoluş düşüncesi üzerine konumlandırılan varoluşçuluk, insanı merkeze koymasını bakımından farklılaşan bir felsefedir ve özellikle ortaya çıkışında etkili olan savaşın yarattığı travma ve yoksullaşma ile teknolojinin kuşatmasının yol açtığı diğer psikolojik sorunları sıkı sıkıya irdelemesiyle ne çıkmaktadır. Özellikle bu bağlamda bireyin kendini gerçekleştirmesini, bireyin eşit haklarının bulunduğu ve zg r olduğu tezlerini ısrarla savunan bir felsefedir. Varoluş düşüncesi elbette epeyce bir zamandan beri tartışılmaktadır; ancak yukarıda sıralanan özellikler bağlamında ele alınması elbette yenidir ve bu akıma zg dr. Nitekim varoluş ve zg rl k ilişkisini tartışan Sartre için, bireyin zg rl ğ, sorumluluk alabilmesi, aklını kullanabilmesi, seçim yapabilmesi gibi durumlardan hareketle betimlenebilmektedir. nk  zg rl k, beraberinde seçim yapabilmeyi, eylemde bulunabilmeyi ve sorumluluk alabilmeyi getirmektedir. İnsan bilinci sayesinde dünya üzerinde hkimiyet sağlayabilmektedir. Bu aynı zamanda insanın çevresinde gördüğü şeyleri bilinci sayesinde anlamlandırabileceği demektir. İnsan, bilinci sayesinde düşünebilir ve eylemde bulunabilir. Bilinç belli bir hedefe yönelir ve o hedefine anlamlar kazandırır. Varlıkla bir ilişki içine girer ve onu tanır. "Her bilinç, bir nesneye ulaşmak için kendine aşkımlaştığı lde konumlandırıcıdır ve bu konum içinde

kendini tüketir; şu anki bilincimde yönelim adına ne varsa, dışarıya doğru, masaya doğru yönelmiştir; yargılayıcı ya da pratik, bütün etkinliklerim, şu andaki tüm duygulanımlarım [affectivité] masayı hedeflemekte ve onda emilmektedir. Her bilinç [conscience] bilgi [connaissance] değildir, (örneğin, duygulanıma dair bilinçler [consciences affectives], ama her bilen bilinç ancak nesnesinin bilgisi olabilir (Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 27). Düşünen özne bilinci sayesinde nesnelere, varlıkları tanır. Sartre'a göre insan özgür ve özgürlüğe mahkûm bir varlıktır. Özgürlük insan için bir karakter ya da özellik değildir, zaten insanda bulunması gereken bir şeydir. Özgürlük hiçbir şekilde kısıtlanamaz ya da engellenemez. İnsanı ne çevresi, ne yaşadığı ortamı ne de bulunduğu konumu hiçbir şekilde kısıtlayamaz. İnsan bir başkası tarafından belirlenmiş bir yaşamı yaşayamaz, çünkü insan özgür bir varlıktır. İnsan başka varlıklarla ilişki kurar aynı ortamda yaşar ya da başkasının zihninde bir şekle girer. Başkasının bakışı onu nesne durumuna sokar ve bu o insanın utanç duygusuna kapılmasına neden olabilir. Çünkü başkası onu zihninde bir şekle sokar. Bu durum onun özgürlüğünü kısıtlamamalı. İnsan kendi değerini, özünü kendisi belirler. Özgür bir birey olduğundan dolayı, kendi kararlarını özgürce alır. Birey, hem kendi iç dünyasını hem de eylemlerini bilinci ile şekillendirir. İnsanın varoluşu özünden öncedir. İnsan bilinci ile özgür bir şekilde gerçekleştirdiği eylemleri ile özünü oluşturur. Sartre'a göre insan bilinçli, özgür bir birey olmalıdır. Bilinç, insanın hayatını etkileyen en önemli etken olup, bilinçsiz hiçbir eylemde bulunamaz. Sartre, ateist, Tanrı tanımaz bir filozoftur. Ona göre Tanrı yoktur, insan sadece kendisini oluşturan bir güce inanmak istediği için Tanrı kavramı ortaya çıkmıştır. İnsan, özünü Tanrı sayesinde değil kendi bilinci ile seçimleri sayesinde elde eder. "Seçim, bizim kendimizle ilgili bilincimizle bir ve aynı şeydir. Bildiğimiz gibi bu bilinç ancak konumsal olmayan bilinç olabilir; biz-bilinçtir, çünkü varlığımızdan ayrı değildir. Ve varlığımız tam da kökensel seçimimiz olduğundan, seçim(in) bilinci biz(e) ilişkin bilincimizle özdeşdir. Seçim yapmak için, bilinçli olmak ve bilinçli olmak içinde seçmek gerekir. Seçim ve bilinç bir ve aynı şeydir" (Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 583-584). İnsan, özünü oluşturması için bir eylemde bulunması gerekir. Eylemlerinde bulunurken sonunda doğacak sonuçlarının da sorumluluğunu almalıdır bu da özgürlüğe bağlı bir durumdur. İnsan seçimde bulunup eylemlerini gerçekleştirirken aynı zamanda sorumluluğunu da alır. İnsan seçim yaparken sonsuz bir özgürlüğe

sahiptir. Özgürlük, Sartre için zorunlu bir durum çünkü insan özgürlüğü ile kendini var eder, yaşamını özgürlüğü sayesinde şekillendirir. İnsan bu özgürlük hakkını çevresine ya da kendisine zarar verecek davranışlar için kullanmamalı, kendi hayatını şekillendirmeli, doğru eylemlerde bulunması için kullanılmalıdır. Özgür olmak, insan olmanın en önemli şartıdır. Sartre'a göre insan özgürlüğe mahkûm bir varlıktır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1979). *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Biemel, W. (1984). *Lean Paul Sartre*. (V. Atayman, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Barou, J. P. (2014). *Sartre Başkaldırı Zamanı*. (A. Kahiloğulları, Çev.) Ankara: Abis Yayınları.
- Blackham, H. J. (2005). *Altı Varoluşçu Düşünür (Kierkegaard, Nietzsche, Jaspers, Marcel, Heidegger, Sartre)*, (E. Uşşaklı, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bochenski, J. M. (1997). *Çağdaş Avrupa Felsefesi*, (S. R. Kırkoğlu, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Bozkurt, N. (1995). *20. Yüzyıl Düşünce Akımları Yorumlar Ve Eleştiriler*, Sarmal Yayınevi.
- Bozkurt, N. (1994). *Eleştiri ve Aydınlanma (Felsefe İncelemeleri)*, İstanbul: Say Yayınları.
- Colette, J. (2006). *Varoluşçuluk*, (I. Ergüden, Çev.) Ankara: Kültür Kitaplığı Yayınları.
- Compleston, F. (1990). *Felsefe Tarihi, Çağdaş Felsefe*, (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea.
- Çüçen, A. K. (2015). "Varoluş Felsefesi ya da Varoluşçuluk Nedir?", *Varoluş Filozofları*, Bursa: Sentez Yayınları.
- Direk, Z. Ve Çankaya, G. (2010). *Jean-Paul Sartre: Tarihin Sorumluluğunu Almak*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Esenyel, Z. (2015). "Jean Paul Sartre", *Varoluş Filozoflar*, (Editör: A. Kadir Çüçen) Bursa: Sentez.
- Foulquie, P. (1995). *Varoluşçunun Varoluşu*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, (Y. Şahan, Çev.) İstanbul: Toplumsal ve Dönüşüm Yayınları.
- Gödelek, K. (Volume 1/5, Fall 2008). *Kierkegaard'ın İnsan Görüşü (Kierkegaard's View Of Person)*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The

Journal of International Social Research).

Gürsoy, K. (1987). *J. P. Sartre Ateizmi'nin Doğurduğu Problemler*, Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Hızır, N. (1981). *Felsefe Yazıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Kaufmann, W. (1997). *Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk*, (A. Gökürk, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karakaya, T. (2004). *Sartre Felsefesinde Varlık Sorunu*, Ankara: Elis Yayınları.

Kayra, B. (2006). *Jean Paul Sartre'in Özgürlük Anlayışı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.

Küçükkalp, K. (2005). *Politik Felsefede Nihilizm Sorunu: Nietzscheci Bir Tartışma*, Bursa: T. C. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Doktora Tezi (Yayımlanmamış).

Kundakçı, D. (2016). *Max Weber*, İstanbul: Say Yayınları (Fikir Mimarları).

MacIntyre, A. (2001). *Varoluşçuluk*, (H. Hünler, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.

Magee, B. (2000). *Büyük Filozoflar; Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Magill, F. (1971). *Ekzistansiyalist Felsefenin Beş Klasığı*, (V. Mutal, Çev.) İstanbul: Hareket Yayınları.

Moeller, C. (1969). *Jean Paul Sartre ve Tabiat üstünün Bilinmemesi*, (M. Toprak, Çev.) İstanbul: Remzi Kitapevi.

Mounier, E. (1986). *Varoluş Felsefelerine Giriş*, (S. Rıfat Kırkoğlu, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.

Polanyi, K. (2007). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri*, (A. Buğra, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınevi.

Reneaux, R. (1994). *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, (M. Korlaelçi, Çev.) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

- Saralioğlu, K. (2013). *Felsefeye Adanmış Bir Yaşam*, İstanbul: Omnia.
- Sartre, J. P. (1984). *Yazınsal Denemeler*, (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.
- Sartre, J. P. (2012). *Akil Çağı (Özgürlük Yolları 1)*, (G. Devrim, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (2015). *Aydınlar Üzerine*, (A. Bora, Çev.) Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (2014). *Bulantı*, (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (1997). *Çark*, (E. Güntekin, Çev.) İstanbul: Telos Yayınları.
- Sartre, J. P. (Tarihsiz). *Denemeler*, (S. Eyüboğlu, V. Günyol, Çev.) Say Sayınları.
- Sartre, J. P. (2014). *Duvar*, (E. Canberk, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (2014). *Edebiyat Nedir?*, (B. Onaran, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (2003). *Egonun aşkınlığı*, (S. Rıfat Kırkoğlu, Çev.) İstanbul: Alkim.
- Sartre, J. P. (1998). *Estetik Üstüne Denemeler*, (M. Yılmaz, Çev.) Ankara: Doruk Yayınları.
- Sartre, J. P. (1965). *Gizli Oturum*, (B. Onaran, Çev.) İstanbul: De Yayınları.
- Sartre, J. P. (1986). *İş İşten Geçti*, (Z. Bensan, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sartre, J. P. (2014). *Sözcükler*, (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.
- Sartre, J. P. (1981). *Varoluşçuluk (Existensializm)*, (A. Bezirci, Çev.) İstanbul: Yazko.
- Sartre, J. P. (2015). *Varoluşçuluk*, (A. Bezirci, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, J. P. (2013). *Varlık ve Hiçlik (Fenomenolojik Ontoloji Denemesi)*, (T. İlğaz, G. Çankaya Eksen, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sartre, J. P. (2015). *Yaşanmayan Zaman (Özgürlük Yolları 2)*, (G. Devrim, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.

Sartre, J. P. (2015). *Yıkılış (Özgürlük Yolları)*, (G. Devrim, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.

Sartre, J. P. (1988). *Yöntem Araştırmaları*, (S. Rıfat Kırkoğlu, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.

Strathern, P. (1998). *90 dakikada Sartre*, (N. Uçansoy, Çev.) İstanbul: Gendaş Yayınları.

Sülker, K. (1998). *İşçi Sınıfının Doğuşu*, İstanbul: Cumhuriyet yayınları.

Şahin, Y. (2014). *Varoluşçuluk ve Bireyselleşme Bağlamında Oğuz Atay'ın Eserlerinin İncelenmesi*, İstanbul: T. C. Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı, Doktora Tezi (Yayımlanmamış).

İzmir, M. (2013). *Öznenin Diyalektiği; Hegel, Sartre ve Lacan*, Ankara: İmge Kitabevi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: SERAP BOZ

Doğum Yeri: MERSİN

Doğum Tarihi: 09.06.1991

Medeni Hali: BEKAR

EĞİTİM BİLGİLERİ

Mersin Mezitli Bozön İlköğretim Okulu (Mezitli İstanbul Ticaret Odası Şehit Mehmet Güçlü İlköğretim/Orta Okulu)

Mersin Mezitli Pakize Kokulu Anadolu Lisesi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon

MESLEKİ BİLGİLER

Yok